Downloaded From AWK Library
awklibrary.com

فتاوی محمدی صلی اللہ علیہ وسلم

مع شرح دیوبندی

تالیف

عالم ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی
مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمۃ اللہ علیہ

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر اللہ لہ

مکتبہ رحیمیہ
کانسی روڈ نزد حاجی غیبی چوک کوئٹہ

پښتو ډيجيتل پر ليکه کتابتون*
Pashto Digital Online Library*
د (اَلْعِلْم) کمپيوټرز شرکت
AL-ILM Corporation Ltd.

د پيل نېټه : ۱۳۸۸ \ ۰۱ \ ۰۱ (هـ ش)

❊ ❊ ❊

نوم	::	فتاوىٰ محمّدي ﷺ
ليکوال	::	مولانا سيّداصغر حسين ؒ
ژباړه	::	محمّدأحمد الحقّاني الأفغاني ؒ
پرلپسي ګڼه	::	۰۰۰۱
پرليکه نېټه	::	۰۱\۰۱\۸۸

ISBN
0001AL-ILM۱۳۸۸

* له موږ سره مرسته وکړئ ترڅو دا پروژه نور پرمخ تګ وکړي.
* Help with us to improve this Project.

تماس

E-mail:
al-ilmcorp@hotmail.com
mha_haqqani@yahoo.com
Mob: 0092 – 3218016371

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرح دیوبندی

بسم الله الرحمن الرحيم

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوٰى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى (النجم ٣، ٤)

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع

شرح دیوبندی

یعنی دیوسل او څلوېښتو ۱٤۰ متبر کو فتاواو مجموعه چې په هغه کې دیوسل او شلو ۱۲۰ جواب په خپله حضرت رسول الله ﷺ فرمايلي دي او دشلو ۲۰ سوالونو جواب دصحابه وو او تابعينو رضي الله عنهم څخه را نقل سويدی ، او دټولو فتاواوو نهايتي مفصله او سليسه شرح دمعتبرو او مستندو اسلامی کتابو څخه سويده ، چې پر رسلهاوو علمي فوائدو او بېشميره مفيدو مسئلو باندی مشتمله ده .

(از احقر التلامذة بندۂ مفتی محمد شفیع دیوبندی (رحمة الله عليه)

تالیف :

عالِم ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمة الله عليه

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر الله له

مکتبۂ رحیمیه ، کاسی روډ ، کوئټه

03222423258 :

ټول حقوق محفوظ دي

© All Rights Reserved

لومړی چاپ

۱۴۲۸ رمضان \ سپتمبر 2007

Maktabah Rahimiyah	مكتبة رحيمية
Publishing Organization	**خپروندیه ټولنه**

Kasi Road, Quetta, Pakistan . Mob: 03222423258 : کاسی روډ ، کوټه ، پاکستان ، ګرځنده تلیفون شمیره

ټړون :

=============

دحقی لاری دهغو ټولو شهیدانو په نامه چی تل یې داسلامی نړۍ څخه ددفاع په خاطر خپل سرونه دلوی خدای ﷻ او دهغه درسول ﷺ ودربار ته نذرانه کړیدی ،
خصوصا لاندینی شهیدان :

١. شهید ظفر الله خان (رحمه الله تعالی)
٢. شهید عبد الباقی جان (رحمه الله تعالی)
٣. شهید حافظ امین الحق (رحمه الله تعالی)
٤. شهید مولوی شمس الله (رحمه الله تعالی)
٥. شهید حافظ عبد الله (رحمه الله تعالی)

مُحمَّد احمَد الحقَّانی الأفغانی غفرالله له

فهرست

مخ	دپوښتنې (استفتآء) مضمون	شماره
۱	دمصنف صاحب رحمة الله عليه وژوند ته لنډه کتنه........	۱
۵	دمصنف صاحب رحمة الله عليه خطبه........	۲
	عقائد ، اعمال او دقرآن مجيد دعلم متعلقات	
۹	دجبرآئيل عليه السلام پوښتنه (داسلام ارکان)........	۳
۱۷	ترټولو بهتره کم عمل دی........	۴
۲۰	ترټولو بهتره څوك دی........	۵
۲۲	سورةِ : قل اعوذ برب الفلق او : قل اعوذ برب الناس........	۶
۴۰	ديوڅا ديوې ټولۍ سره محبت وی مګرپه عمل کی ترهغه کم وی...	۷
۴۷	ترټولو زيات دجنت او دوږخ سبب........	۸
۲۸	قيامت به کله راځی........	۹
۷۱	شهيدان کم خلګ دی........	۱۰
۷۳	ايمان تر ټولو اعمالو افضله دی........	۱۱
۸۰	دخير دعمل پيژندل........	۱۲
۸۱	کم مسجد اول جوړ سويدی........	۱۳
۹۴	دبيت المقدس په اړوند څه حکم دی........	۱۴
۹۶	فرآئض ادا که ، حلال حلال وبوله اوحرام حرام وبوله........	۱۵
۱۰۰	جنت ته نژدی کيدل او ددوږخ څخه ليری کيدل........	۱۶
۱۰۴	داسلام عمده خوی........	۱۷
۱۰۴	نيکی ، ګټه او ګناه څه ده........	۱۸
۱۰۷	تر رسول الله ﷺ وروسته چاته حاجت ويل........	۱۹
۱۰۸	جنت ته به کم کم خلګ ځی........	۲۰
۱۱۲	ترټولو لويه ګناه بيا ترهغې کمه........	۲۱
۱۱۵	د: اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْا ، الآية معنی........	۲۲
۱۱۸	دخادم خطا په ورځ کی څو واره معاف کول........	۲۳
۱۱۹	دټولو حيواناتو په خدمت کی اجر دی........	۲۴

شماره	مضمون	مخ
۲۵	عمده او جامع اسلامی خبره....................................	۱۲۱
	طهارت ، وضوء ، او نور	
۲۶	چی دخوبه راپاځی پرجامو باندی لوندوالی لیدل..............	۳۹
۲۷	دلړ باد وتلو څخه اودس ماتیږی..................................	۹۲
۲۸	په مذیو سره غسل نه دی واجب...................................	۳۳
۲۹	ښځی ته احتلام راځی..	۳۸
۳۰	دجنابت په حالت کی بیدیدل جائز دی..............................	۵۰
۳۱	ددریاب په اوبو سره اودس کول....................................	۸۲
۳۲	ښځو ته په غسل کی چوټی (تړلی وربېښتان) خلاصول..........	۸۷
۳۳	په غوړو کی موږك لویدل..	۹۰
۳۴	دباد وتلو شبه او شك راتلل..	۹۲
۳۵	په تیمم سره دلمونځ کولو څخه وروسته اوبه پیدا کیدل...........	۱۲۰
۳۶	دجنابت په حاله کی خوله (عرق) پاکه ده...........................	۱۲۹
۳۷	دذکر په مسح کولو سره اودس نه ماتیږی...........................	۱۲۹
۳۸	دحائضې څخه په پاته سوو اوبو سره اودس کول....................	۱۳۳
	دحیض بیان	
۳۹	چی همیشه حیض ورته راځی او هیڅکله نه پاکیږی..............	۲۷
۴۰	په حیض کی دښځو سره څه معامله کول پکار دی..................	۳۶
۴۱	دحائضې سره یوځای خوراك کول...................................	۳۶
۴۲	په حیض کی دښځی څخه کم ځایونه حلال دی.......................	۵۳
۴۳	تر اتلسو ۱۸ میاشتو وروسته حیض راتلل........................	۱۲۶
۴۴	حائضه دی سجده تلاوت نه کوی......................................	۱۲۷
۴۵	حائضه سبحان الله ویلای سی..	۵۴
۴۶	په حیض کی دصحبت کولو کفاره......................................	۱۳۱
۴۷	حائضه چی په غاړه یې تعویذ وی....................................	۱۳۲
۴۸	دحائضې په پاته سوو اوبو سره اودس کول........................	۱۳۳
	لمونځ او دهغه متعلقات	

شماره	مضمون	مخ
۴۹	ترټولو بهتر عمل لمونځ دی..........	۱۷
۵۰	ددجال دزماني لمونځونه..........	۲۳
۵۱	په ناستی او په ولاړې دلمانځه فرق..........	۲۵
۵۲	په يوه جامه کی لمونځ کول..........	۳۴
۵۳	دښکاری لمونځ يوازی په ګرتيې کی..........	۴۱
۵۴	داذان دجواب فضيلت..........	۵۱
۵۵	کوچنيان به په څومره عمر کی لمونځ کوی..........	۸۲
۵۶	په فرضی لمونځو سره جنت ته تلل..........	۹۲
۵۷	دښځی لمونځ په ګرتيې کی..........	۱۱۳
۵۸	چی يو ځل فرض ادا کړې بيا په جماعت شريك سی..........	۱۲۸
۵۹	دامام ترسلام وروسته به پاته دمابنام لمونځ څنګه کوی..........	۱۲۵
۶۰	په جماعت ولاړ وی اومخکنې قضا سوی لمونځ ورپه يادسی..........	۱۲۸
۶۱	دسفر په اراده کی دی لمونځ کوتاه کوی..........	۱۳۱
	دبيت الله دحج متعلقات	
۶۲	محرم به څرنګه کپړې اغوندی..........	۱۲
۶۳	دمحرم دپاره ښکار کول..........	۱۸
۶۴	دسپرتيا په حالت کی طواف کول..........	۲۵
۶۵	محرم به کم ډول کپړې پربږدی..........	۴۰
۶۶	دپلار دطرفه څخه حج کول..........	۵۲
۶۷	په لڅ سر او لڅی پښې حج کول..........	۷۴
۶۸	جهاد وکی او که دزوجې سره دحج سفر..........	۸۳
۶۹	که يې ترذبح مخکی سر وخروی..........	۱۱۷
۷۰	که يې تر رمی مخکی ذبح وکړه..........	۱۱۷
	دروژې په اړوند فتواوی	
۷۱	په روژه کی رانجه لګول..........	۲۶
۷۲	دنفلی روژې ماتولو حکم..........	۲۹
۷۳	په سفر کی روژه نيول..........	۹۶

شماره	مضمون	مخ
	زکوٰة ، صدقه ، هدیه ، نفقه	
۷۴	بې له اجازې دبادار صدقه ورکول...................	۲۲
۷۵	دزوج پراولاد باندی مال خرخول..................	۱۴
۷۶	په کمه صدقه کی ثواب زیات دی..................	۱۵
۷۷	که چیری سوال کوونکی ته دورکولو دپاره هیڅ نه وو موجود.......	۳۱
۷۸	دکم شی نه ورکول چی جآئز نه دی..................	۳۴
۷۹	بې له اجازې دزوج کوچنیانوته خوراك ورکول..............	۸۱
۸۰	خپله صدقه په میراث کی بیرته اخیستل..............	۶۲
۸۱	خپله صدقه رانیول..................	۸۰
۸۲	ښځی چی بې له اجازې څه خرڅ کړی..................	۸۱
۸۳	کم همسایه ته دی هدیه ورکوی..................	۸۳
۸۴	دمشرکی مور سره وصله رحمی..................	۸۴
۸۵	پر زوج او یتیمانو باندی صدقه کول..................	۹۳
۸۶	دنر دجفت کولو په بدله کی نذرانه او انعام..................	۱۰۶
۸۷	دبی مروته قریب سره گذاره کول..................	۱۱۰
۸۸	کمه صدقه افضله ده..................	۱۱۳
۸۹	دچارپایانو دخدمت ثواب..................	۱۱۹
	دمړی دطرفه څخه حج ، صدقه او نور	
۹۰	دمور مرحومی دطرفه څخه دحج نذر ادا کول..................	۵۲
۹۱	دمور مرحومی دطرفه څخه صدقه کول..................	۱۱۳
۹۲	دمور مرحومی دطرفه څخه نذر ادا کول..................	۱۲۱
۹۳	دمالدار پلار دطرفه څخه بې له وصیته صدقه کول..................	۱۲۳
	نکاح ، طلاق ، عدّت ، رضاع	
۹۴	زوجې ته خور ویل..................	۲۹
۹۵	دحیض په حالت کی طلاق ورکول..................	۴۹
۹۶	دحمل په اېښوولو سره عده تیریږی..................	۵۱
۹۷	دزوجې حق او مسئلې..................	۶۰

شماره	مضمون	مخ
۹۸	اسلام یې راوړی او دوې خوندی یې په نکاح کی وی........	۲۷
۹۹	دپلار په حکم سره طلاق ورکول........	۲۹
۱۰۰	داولاد دپروربنت حکم........	۷۵
۱۰۱	په عده کی دکور څخه وتل........	۷۲
۱۰۲	رضاعی خور زوجه نسی پاته کیدی........	۷۷
۱۰۳	درضاعی مور دزوج ورور اکا دی........	۷۸
۱۰۴	دشیدې ورکوونکی حق څنگه ادا کیږی........	۱۰۹
۱۰۵	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته دحیض راتلل........	۱۲۲
۱۰۶	دوو میرمنو (زوجو) دوو کوچنیانوته شیدې ورکړی........	۱۲۷
	بیع ، شرآء او نور	
۱۰۷	دسپینو زرو او سرو زرو بیع زیات او کمه........	۲۱
۱۰۸	دغیر موجود مال بیع........	۳۰
۱۰۹	پر دم او تعویذ باندی اجرت اخیستل........	۶۹
۱۱۰	نر دجفتی دپاره په کرایه ورکول........	۱۰۶
۱۱۱	یوڅه قرض ورمعاف کړی اوپاته نقد ورڅخه وصول کړی........	۱۲۹
۱۱۲	دغلې په قیمت کی خرما اخیستل........	۱۳۱
۱۱۳	ددوبی سره دموجودو کالو سوځل........	۱۳۲
	ذبیحه ، قربانی ، عقیقه ، ښکار ، حلال ، حرام	
۱۱۴	دمحرم دپاره ښکار کول........	۱۸
۱۱۵	په ډبری سره ذبح کول........	۲۲
۱۱۶	دښځی ذبیحه........	۲۳
۱۱۷	دیهودو او نصاراوو په لوښو کی خوراك کول........	۴۲
۱۱۸	په سپیانو سره ښکار کول........	۴۲
۱۱۹	دباڼس په تیره څوکه او نورو سره ذبح کول........	۴۶
۱۲۰	دنوی مسلمان سوی څخه غوښی اخیستل........	۴۸
۱۲۱	دذبح سوی حیوان دبچی حکم........	۵۵
۱۲۲	چونګښه مړه کول اوپه دوا کی استعمالول........	۶۰

شماره	مضمون	مخ
۱۲۳	چی چاقو نه وی نوپه تیره لرګی او نورو سره ذبح کول............	۲۴
۱۲۴	آیا ذبح په حلق او په لبه کی ده..............................	۲۴
۱۲۵	دعقیقې دپاره نر حیوان اوکه ماده............	۲۸
۱۲۶	دمسلمانانو دښکار دسپی سره چی بل سپی ملګری سی............	۷۵
۱۲۷	په غوړو کی چی موږك مړسی..............................	۹۰
۱۲۸	دشهدو او نورو شیانو شراب حرام دی....................	۹۱
۱۲۹	دمردار سوی حیوان دوازګی استعمالول....................	۹۹
۱۳۰	دلوی اختر تر لمانځه مخکی قربانی کول....................	۱۰۱
۱۳۱	دمردار سوی حیوان چمړه..............................	۱۲۲
۱۳۲	ملخ حلال دی اوکه نه..................................	۱۲۵
۱۳۳	په بغل کی په زخمی کولو سره ذبح کول....................	۱۲۵
۱۳۴	طافی ماهی نه دی حلال..................................	۱۲۸
	زینت او لباس	
۱۳۵	پر سر باندی نور وربښتان لګول حرام....................	۳۵
۱۳۶	ښایست کول او صفایی کول تکبر نه دی....................	۴۴
	لقطه	
۱۳۷	په لار کی پروت شی پیدا کول............................	۵۷
۱۳۸	دسلو روپو تیلۍ پیدا کول..............................	۵۸
	جهاد او شهادت	
۱۳۹	ترټولو بهتر مجاهد فی سبیل الله..........................	۳۹
۱۴۰	جهاد فی سبیل الله کم دی..............................	۴۰
۱۴۱	شهید څوك څوك دی....................................	۷۱
۱۴۲	ترټولو بهتر څوك دی..................................	۸۸
۱۴۳	دمال په طمع جهاد کول..................................	۱۱۵
	میراث	
۱۴۴	دلوښو میراث..	۶۲
۱۴۵	دیهودی مسلمان وارث..................................	۱۲۴

شماره	مضمون	مخ
۱۴۶	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته وارث کیدل.....................	۱۲۲
	متفرّقات	
۱۴۷	دحقیقت مخالف دنعمت اظهار (ښکارندویی) کول.......................	۳۲
۱۴۸	دمالدارانو سره برابر کیدل....................................	۳۷
۱۴۹	فال ځه ته وایی...	۶۳
۱۵۰	دچارپایه دنقصان تاوان دچا پر ذمه دی..............................	۶۵
۱۵۱	په خوب کی چینه لیدل...	۸۹
۱۵۲	دځان او مال دحفاظت دپاره بل وژل او خپله وژل کیدل.....................	۹۸
۱۵۳	دخطبې په وخت کی یرحمك الله ویل................................	۱۳۰
	* * *	

کمپوزنګ او ډیزاینګ :

العلم کمپیوټرز ، کوئټه ، : 03218016371

مکتبه رحیمیه

کاسی روډ ، کوئټه

: 03222423258

بسم الله الرحمن الرحیم

دمصنف صاحب رحمة الله عليه وژوند ته لنډه کتنه : (١)

ولادت : حضرت میان صاحب ، مولانا سید اصغر حسین دیوبندی رحمة الله عليه دحضرت شاه محمد حسن دیوبندی رحمة الله عليه زوی وو ، په ۸ دشوال سنة ۱۲۹۴ هجری کی مطابق ۱۲ اکتوبر سنة ۱۸۷۸ میلادی کی دماخوستن دلمانځه وروسته دې فانی دنیا ته سترګی روڼی کړې .

تاریخی نوم : دنوموړی تاریخی نوم مختار احمد ، عرفی نوم یې میم شاه ، اصلی نوم یې حُسین ، او دده دنیکه سید عبد الله شاه صاحب رح عرف مناشاه رح خوښ کړل سوی نوم وده ته فرخ سیر دی .

ابتدایی تعلیم : شعور ته تررسیدلو وروسته یې دخپل پلار دحقیقی ماما سید عبد الله شاه رح څخه په بسم الله ویلو سره دخپل پلار بزرګوار څخه ابتدایی تعلیم شروع کړې ، تقریبًا په یونیم دوه کاله کی یې دقرآن پاك تعلیم حاصل کړې ، ورپسی یې فارسیات دخپل پلار څخه شروع کړل ، دتعلیم په دوران کی یې دخپل تعلیم سره کار وو ، هیڅ کله یې هم دلوبو او فضول ، بې کاره او عبثو کارو سره واسطه نه ساتله ، تر ګلستانه یې فارسیات دخپل پلار بزرګوار څخه وویل ، تر دې وروسته یې په عظیم علمی درسګاه دار العلوم دیوبند کی ځان داخل کړې ، بوستان او نور فارسی کتابونه یې دمولانا مفتی محمد شفیع رح صاحب دپلار بزرګوار مولانا محمد یٰسین دیوبندی رح څخه وویل ، نوموړی هغه وخت په دار العلوم دیوبند کی ددرجه فارسی مدرس اول وو ، او فن حساب یې دمولانا محمد منظور احمد دیوبندی مرحوم رح څخه ترلاسه کړې ، چی هغه وخت په دار العلوم کی دریاضی مدرس وو ،

---

(١). دحضرت مؤلف رحمة الله عليه دژوند دا لنډکی تاریخ او حالات مونږ دأردو کتاب (چالیس بړې مسلمان ، یعنی څلوېښت لوی مسلمانان) جلد اول ، څخه ژباړلی او دلته مو راوړی دی ، که څوك غواړی چی دحضرت مؤلف رحمة الله عليه په مفصلو حالاتو باندی ځان خبر کړی نو دې ذکر کړل سوی کتاب ته رجوع کړی . محمّد احمد الافغانی رح

په سنة ۱۳۱۰ هجری کی یې فارسیات وسرته ورسول .

تحصیلِ علم: په سنة ۱۳۱۰ هجری کی دفارسیاتو څخه تر فارغه کیدو وروسته ددار العلوم دیوبند په شعبه عربی کی داخل سو ، په عربی تعلیم کی په همه تن مشغوله سو ، پرحضرت مولانا مفتی عزیز الرحمٰن عثمانی دیوبندیؒ او پر حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ یې ډیر کتابونه وویل ، دخپل خاص او محبوب استاد حضرت شیخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب قدس سرہٗ په خدمت کی په اوسیدلو سره یې دصحاح سته او دنورو علومو اعلیٰ کتابونه وویل ، په سنة ۱۳۲۰ هجری کی یې دحضرت شیخ الهند سره ددورۂ حدیث په ویلو سره سندِ فراغت تر لاسه کړی ، او دفضیلت پګړۍ یې پرسر کړه ، دتعلیم په زمانه کی په نهایتی توجه سره دعلومِ دینیه وو په تحصیل کی مشغوله وو ، دخپلو استادانو انتهایی ادب او احترام یې کوی ، له دغی وجی څخه دعنایاتِ اساتذه وو باعث جوړ سو .

بیعت ، خلافت او تعلیم باطنی: نوموړی دکتابی تعلیم سره سره روحانی علوم او باطنی تعلیم هم روان ساتی ، نوموړی بیعت دحضرت شاه عبد الله شاه عرف میاجی مناشاه صاحبؒ سره کړی وو ، حضرت مناشاه صاحبؒ دده دپلار محمد حسن شاه صاحبؒ ماما او دخپلی زمانې دکاملینو څخه وو ، سید عبد الله شاهؒ ودې کم عمره فیض یافته ته کله میم شاه او کله فرّخ شاه ویل .

دسید عبد الله شاه رحمۃ اللہ علیہ مقام : چنانچه دحضرت مناشاهؒ په اړه حضرت مولانا قاری محمدطیب صاحب قاسمیؒ مهتمم دار العلوم دیوبند دخپل پلار حجة الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ څخه روایت کوی چی کم وخت ددار العلوم دیوبند پر بنیاد داولی خښتی ایښوولو موقع راغله نو حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ ارشاد وفرمایی چی اوله خښته به هغه څوك ایږدی چی دهغه په زړه کی هیڅ کله هم دګناه اراده نه وی راغلی ، او سم دستی یې دحضرت مناشاه صاحبؒ نوم وړاندی کړی ، چی هغه ټولو خلګو خوښ کړی .

مولانا قاری محمد طیب صاحبؒ په دوهم روایت کی فرمایی چی پر حضرت مناشاه صاحبؒ باندی به دومره قدر استغراق ووچی خپل عزیزان به یې هم نه پیژندل، چنانچه دده یو زوم وو چی دهغه نوم (الله بنده) وو کم وخت چی به هغه حضرت مناشاه صاحبؒ ته راتلی نو حضرت به ورڅخه پوښتنه کوله چی ورورہ څوك یې ؟ دده زوم به ورته ویل حضرت زه (الله بنده) یم ، حضرت مناشاه صاحبؒ

به ورته وفرمايل چې دالله بندګان خو ټول دی ، ته خپل نوم راوښيه ، هغه به ورته ويل چې حضرت زه ستا زوم يم ، زما نوم (الله بنده) دی .
پرهر حال مولانا سيد اصغر حسين ديوبندی ؒ دسلوك منزلونه دداسی بزرګ په صحبت کی سرته ورسول ، اجازتِ بيعت دحضرت حاجی امداد الله صاحبؒ دعرف څخه هم وروسته، چې حضرت مناشاه صاحبؒ دحضرتِ حاجی صاحبؒ څخه په ويلوسره حاصل کړی وو، بيا په سنة ١٣١٠ هجری کی حضرت مناشاه صاحبؒ هم دخپل وصال څخه يوه ورځ مخکی نوموړی ته اجازت او بيعت او خلافت ورو بخښی .
دحج سفر: نوموړی په خپل ژوند کی درې ٣ حجه کړيدی ، اول حج يې په سنة ١٣٢٠ هجری کی ، دوهم حج يې په سنة ١٣٤٥ هجری کی او دريم حج يې په سنة ١٣٥٠ هجری کی ادا کړی . ليکن په دې شان سره چې حتی الامکان به يې خپل تګ او راتګ په خفيه راز کی ساتی .
تعليمی او تدريسی خدمتونه: دعلومِ عربيه وو دتکميل څخه وروسته نوموړی په دار العلوم ديوبند کی يوکال او څو مياشتی څه دفتری کار په اجرت سره سرته رسوی ، له دې وروسته په سنة ١٣٢١ هجری کی نوموړی حضرت شيخ الهند ؒ او حضرت مولانا محمد احمد صاحبؒ دمدرسې جونپور مسجدِ اټاله صدر مدرس په جوړلو سره واستوی ، هلته يې په شلو روپو تنخواه دمياشتی مقرر کيدل وسوه ، دسنة ١٣٢١ هجری څخه تر ١٣٢٧ هجری پوری يې اوه ٧ کاله برابر دينی او تدريسی خدمات سرته ورسول ، او دجونپور عوام يې دخپل علومِ ظاهری او باطنی په فيوضو سره مستفيض وګرځول ، په سنة ١٣٢٧ هجری کی دخپل استاد محترم حضرت شيخ الهند صاحبؒ په را غوښتلو سره يې بيا دوباره دار العلوم ديوبند ته تشريف راوړی اوپه درس او تدريس يې لاس پوری کړی ، تر آخره وخته يې دحديثو اعلیٰ کتابونه درسول.
علمی تصنيفونه: نوموړی ددرس او تدريس سره سره ډيرعلمی تصانيف دځلانده ستورو په شان دنيا ته يادګار پرې ايښی دی، چې دهغو نومونه په لاندی ډول دی :
١. فتاوی محمدی ﷺ مع شرح ديوبندی (همدا مبارك کتاب)
٢. رحمتِ رضوان ، دحضرت امامِ ابو حنيفة رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ پر حالاتو او فضآئلو سره

دبهترینو حکایاتو عملیه وو او نصآئحو ، او دا کتاب داعتراضاتو پر جواباتو هم چاپیره دی .
۳. مسافر آخرت ، مع ضمیه مفیده وجدیده .
۴. کلیات شیخ الهند (محمود الحسن دیوبندی)
۵. گلزارِ سنت، په دې کی دخوراك چیښاك ، ناستی ولاړی ، بیدیدو پورته کیدو ، تلو گرځیدو ، لباس او نکاح او په نورو تمامو کارو کی یې سنت طریقه ښوولی ده
۶. خواب شیرین
۷. نصیحة المخلصین مع شجرات اصغریه
۸. عهدنامه جدید مع اسمآء حسنٰی
۹. الجواب المتین بحدیث سید المرسلین ﷺ ، د ۵۰ سوالو صحیح جوابونه چی دحدیثو څخه یې ورکړیدی ، معاملات ، عبادات ، متفرقات او نور ډیر قسمه مسآئل په دې کی موجود دی .
۱۰. طهور المسلمین ، دتیمم پربیان عام فهمه او مفصله رساله ده .
۱۱. فرحة الصائمین ، په دې کی دروژې مبارکی په اړه دتمامو ضروری مسآئلو ، شبِ قدر ، اعتکاف ، صدقه فطر او داختر دلمانځه مفصل ذکر دی .
۱۲. تعبیرِ صادق ، دیوه حدیث شریف څخه یې دخوب حالات او حکایاتِ عجیبه بیان کړیدی .
۱۳. مولوی معنوی ، دحضرت مولانای روم رحمة الله علیه دژوند حالات یې په نهایتی صفا او بهترینه طرز اوپه عمده ترتیب سره لیکلی دی .
۱۴. تعبیر نامه (دوې حصې)
۱۵. ملفوظاتِ اصغریه ، په دی کی یې دمسلمانانو ددین وطرف ته دراغبرگولو دپاره فآئده مند معلومات راجمع کړیدی .
۱۶. حیاتِ خضر علیه السلام ، دحضرت خضر علیه السلام مبارك حالات یې دحدیث او تفسیر او دتاریخ دمعتبرو کتابو څخه جمع کړیدی .

۱۷. علم الاولین	۱۸. ځلوېښت حدیثونه
۱۹. نیکی بیبیانی	۲۰. تقویمِ شرعی یعنی اسلامی جنتری
۲۱. دستِ غیب	۲۲. ارشاد النبی یعنی گلزارِ سنت
۲۳. رفیقِ سفر	۲۴. حاشیهٔ سراجی ، چی دسراجی یوه بهترینه شرح ده

۲۵. حیات شیخ الهند ؒ ، دا دحضرت مولانا شیخ الهند ؒ دژوند پر مفصلو حالاتو باندی یو نهایتی محققانه کتاب دی .

۲۶. القول المتین فی الاقامة والتاذین ، په دې کی یې داذان دابتدآء په اړوند تفصیلات ، داذان حقیقت ، فضآئل او نور مواد جمع کړیدی .

نامتو استاذان: یې حضرت مولانا شیخ الهند محمود الحسن دیوبندیؒ ، حضرت مولانا عزیز الرحمٰن عثمانی دیوبندیؒ ، حضرت مولانا حافظ محمد احمد قاسمیؒ (ابن حضرت مولانا محمد قاسم نانوتویؒ) ، حضرت مولانا حبیب الرحمٰن عثمانیؒ او حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ رحمهم الله تعالی دی .

وفات : دخپل وخت جلیل القدر محدث ، نامتو عالم ، او عارف کامل په ۲۲ دمحرم الحرام سنة ۱۳۶۴ هجری کی ددې فانی دنیا څخه دهمیشه لپاره سترګی پټی کړیدی.

راټولوونکی : ابو مزمل آخند زاده غفرالله له

* * *

خطبة الکتاب

دحضرت آله العالمین ، جناب احکم الحاکمین، په دربار کی درب العالمین ، موصوف په صفت سره د: هُوَ اللهُ الَّذِيْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ۝ هُوَ اللهُ الَّذِي لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلاَمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحٰنَ اللهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝ هُوَ اللهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ ، شکریه داحسان څنګه ادا کیدلای سی چی هغه یوې ذرې بې مقداره او خاکساره ته دیوې داسی متبرّکی او مقدسی فتاوٰی دجمع کولو توفیق ورکی چی دهغه جواب دعالی قدر مرتبې دخاوند، سیّد الاولین والآخرین د : رَسُوْلُ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ، د : وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلاَّ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ دمصداق دمبارکی ژبی څخه راوتلی دی، چی : مَا (۱)

(۱). دالله جل جلاله ارشاد دی چی رسول الله ﷺ دخپلی خوښی او خواهش څخه هیڅ نه وایی ، کم څه چی بیانوی هغه دالله جل جلاله دطرفه څخه بیانوی .

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُّوْحٰى دهغه شان دی، او دچا دحکم نسبت چی د: وَمَا (١) كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْــرِهِمْ اعلان دی ، اودکومو داستفتآء اوسوال پیش کوونکی چی په خپله پاك اهلِ بيت دی، چی دهغو دپاره د : لِيُذْهِبَ (٢) عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْــتِ وَيُطَهِّــرَكُمْ تَطْهِيْــرًا دخدای ﷻ پخوانۍ اراده ده ، او وعدهٔ د : لَهُمْ (٣) مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَــرِيْمٌ ده، يا هغه صحابه کرام او مهاجرين او انصار چی دهغو مدح ځای پرځای په قرآن کريم موجوده ده، يوځای : أُوْلٰئِكَ (٤) هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ورته ويل سويدی ، او أَشِدَّآءُ (٥) عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ او: سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُوْدِ ورته ويل سويدی، دهغو زړه کله د: لَقَدْ (٦) رَضِيَ اللّٰهُ په خوشحالۍ سره آباد سويدی اوکله د: لَقَدْ (٧) تَابَ اللّٰهُ په زيری سره خوشحاله سويدی ، صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ وَعَلٰى

---

(١). په قرآن مجيد کی فرمايل سويدی چی کله خدای تعالی او دهغه رسول ﷺ کم حکم ورکړی نو دهيڅ مؤمن نر او ښځی هيڅکله دا شان نه دی چی هغه ته دی په خپل کار کی اختيار پاته سی چی هر ډول چی وغواړی کوی يې .

(٢). په قرآن مجيد کی اهلِ بيت يعنی درسول الله ﷺ دکورنۍ وخلگوته فرمايل سويدی چی ای اهلِ بيته ! الله تعالی ستاسی بدوالۍ ليری کول او ستاسی پاکول غواړی .

(٣). الله تعالی فرمايي چی دنبی ﷺ دکور خلگ دخلگو دتهمت څخه پاك دی ، دهغوی دپاره مغفرت او ډير ښه رزق دی .

(٤). په قرآن مجيد کی دی چی کمو خلگو په خدای ﷻ باندی ايمان راوړی او وطن يې پرېښووی درسول الله ﷺ سره يې هجرت وکی او دخدای ﷻ په لاره کی يې جهاد وکی ، اوکمو خلگو چی هجرت کوونکو ته ټيکانه او ځای ورکړ (ددې څخه انصار دمدينې خلگ مراد دی) دغه خلگ يعنی مهاجرين او انصار بې له شبهې کامل مومنان دی .

(٥). يعنی دخدای ﷻ درسول ﷺ صحابه پر کافرانو باندی سخت دی اوپه خپل مينځ کی نهايتی مهربانه اونرم ، لمونځونه کوونکی دی، دخدای ﷻ ساتنه او رضامندی غواړی ددوی پرمخانو باندی دسجدو دنښانو علامې ښکاره دی .

(٦). دالله ﷻ دا کلام دغزوهٔ حديبيې په ذکر کی فرمايل سويدی چی الله تعالی دمومنانو څخه راضی سو هغه وخت چی دوی تر درختی لاندی ستا سره بيعت کوی (ددې غزا يوڅه قدر احوال او بيان يو ځای په دې شرح کی ذکر دی چی مخ ته به راسی) .

(٧). دغزوه تبوك په ذکر کی دخدای ﷻ ارشاد دی چی الله تعالی پرنبی ﷺ او مهاجرينو او =

الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِعَدَدِ حُقُوْقِهِ عَلَى الْمُسْلِمِيْنَ .

لويه نيكبختي وه چي فقير بنده سيّد اصغر حسين (رحمة الله عليه) چي ددیوبند دسهارنپور دعلاقې اوسيدونکی دی غَفَرَ اللهُ لَهُ وَلاَکَابِرِهٖ دا لوی کار ځوواره شروع کی دنه خلاصيدو په وجه تر پربښوولو وروسته ، بالآخر په کومکِ خداوندی سره کامياب سو اوپه آخر کی دشوال دمياشتی دکال ۱۳۲۵ هـ په مبارکه اومکرمه ورځ دجمعې باندی، په وخت کی داوسيدنی دجونپور دعلاقې په مسجدِ اټاله کی ، دلوی خدای ﷻ په فضل سره دا کار پای ته ورسيدی .

دې بنده ، دصحابه وو رضي الله عنهم دټولو پوښتنو اودهغوی دجوابونو دجمع کولو قصد نه دی کړی بلکه ډيری پوښتنی او جوابونه چی زيات مشکل او مختلف فيه راته ځرګند سوه احقر په خپله پربښوولو ، اوپه سلهاوو به لا داسی هم وی چی تر اوسه به لا زما تر کوتاه نظر نه وی تيری سوی .

البته ځومره اندازه چی جمع سويدی هغه دنهايتِ معتبرو او صحيحو کتابو څخه داحاديثو راټول سويدی ، کم چی دشريعت دپاره مدار او دعلومِ اسلاميه اصول دی. دا فتاوٰی همداسی بې ترتيبه جمع کړل سويده لکه څنګه چی دفتاوٰی جمع کولو عام قانون دی، ليکن ددې سره يو داسی فهرست تيار کړل سويدی چی دهغه څخه دهر مضمون فتاوٰی جلا جلا معلوميږی (١) .

داستفتآء (پوښتنو) او جوابونو په اړوند دکومی ځرګندونی ضرورت نسته ، بس دصحابه وو رضي الله عنهم سوالونه دی او دخاتم الانبياء ﷺ جوابونه دی، دخپله طرفه څخه می کم تصرف نه دی پکښی کړی. البته داستفتآء يعنی دسوال بعضی ځايونه دشرحی او مفصّلی ترجمی سره ليکل سويدی ګواکی دحديثو دالفاظو مقصود بيان کړل سويدی. په اکثرو ځايونو کی بالکل داصلی الفاظو بامحاوره ترجمه ده ، په جواب کی هرځای دهم هغه الفاظو دترجمې دليکلو پابندی سويده ، اوکه چيری دزيات پوهيدو دپاره ديوه يا دوو لفظونو او جملو ضرورت پيښ سويدی نو هغه مو دهلالی خطو [يعنی قوسو] (.........) په مابينځ کی ورزيات کړيدی.

په هر ځای کی دسوال او جواب دختميدو وروسته دحديثو دهغه معتبر کتاب نوم

= انصارو رضي الله عنهم باندی رحمت او مهربانی وفرمايله .

(١). لکه همدا فهرست چی موږ هم دکتاب په سر کی ژباړلی او شامل کړيدی .

ليکل سويدی دکم کتاب څخه چی احقر دا استفتاء را نقل کړيده اوپه بعضو کی ځايو کی دهغو کتابو څخه ددو يا ددرو يا تردي دزياتو نومونه هم ليکل سويدی په کومو کی چی دا استفتاء موجوده ده .
په حاشيه کی مو دسوال کوونکی يعنی داستفتآء وړاندی کوونکی صحابی مبارك نوم هم ليکلی دی، اوپه کم ځای کی چی دهغه نوم نه دی معلوم سوی هلته مو دراوی يعنی دفتوی دنقل کوونکو او بيان کوونکو حضراتو نوم ليکلی دی .
په اخر کی مو يوڅو داسی استفتاوی نقل کړيدی چی دهغو جواب ورکوونکی صحابه کرام يا تابعين عظام رضی الله تعالی عنهم اجمعين دی، دا فتاواوی هم په حقيقت کی دفتاوٰی محمّدی ﷺ څخه جلا نه دی ، ليکن که دي ته دکتاب دوهمه ۲ حصه وويل سی نو بېځايه به نه وی، که څه هم چی دا حصه صرف دنمونې په ډول او برای نام ده .
لومړی داسی اراده وه چی يوازی فتاواوی جمع کړل سی ، ليکن وروسته خيال راغی چی عامو خلګوته شايد دبعضو احکامو په پوهاوی کی تکليف او سختی وی، ځکه نوپه ډير عام فهمه الفاظو او آسانو عبارتو کی تر هری استفتاء وروسته دهغه شرح هم سويده ، او دوس اوطاقت تر اندازی پوری ددقيق او پيچل سوو خبرو دبيانولو څخه په احتراز کولو سره مو مناسب متعلقات او ضروری مسئلې وليکلی ترڅو داصلی فتوٰی مضمون واضح او ښکاره کړل سی، په شرح کی هم دې بنده کمه خبره دځانه څخه نه ده کړی ، بلکه فقط هغه شيان بيان کړل سويدی کم چی په معتبرو او مستندو اسلامی او شرعی کتابو کی موجود دی، په اکثرو ځايو کی په شرح داحاديثو اوبيان دمسآئلو کی د: قرآن مجيد ، او فتح الباری، اوعينی، او قسطلانی، شروح صحيح بخاری، او نووی شرح مسلم اوخطابی حاشيۀ ابوداؤد او مرقاة المفاتيح او اشعة اللمعات حاشيه مشکوٰة شريف او هدايه او کنز الدقآئق او درّ مختار معه حاشيه شامی اوقدوری څخه استفاده سويده ، کم چی نهايتی صحيح او معتبر او مقبول او متداول کتابونه دی، يا اتفاقًا يو يادوه نور معتبر کتابونه کتل سوی اويو څه ورڅخه ليکل سويدی .
چونکه په هندوستان کی عمومًا حنفی المذهب مسلمانان اوسيږی او مؤلِف هم حنفی مقلّد دی ځکه نو ټولی مسئلې دفقه حنفی اودمذهب سره دامام اعظم رحمة الله عليه موافقی ليکل سويدی، ليکن بياهم دالله جل جلاله په فضل سره ددې شرح

اکثره مضمونونه او مسئلې داسی دی چی دهغه څخه هیڅ اهلِ سنت والجماعت ته اختلاف نسی کیدلای .

که څه هم چی ددې کتاب ډېر نومونه په خیال کی راتلل او غوره کیدلای سوای ، لیکن بې له تکلفه او ساده نوم ته په ترجیح ورکولوسره په **فتاوی محمّدی** ﷺ **مع شرح دیوبندی** (۱) سره نامداره کړل سوه . دالله ﷻ څخه امید دی چی عواموته ددې څخه نفع ورسیږی ، اوخواص هم دجمع بین الروایات او نورو هغو شیانو څخه کم چی په دې کتاب کی مراعات کړل سویدی دلطف څخه خالی نسی . اود مَنْ (۲) عَفَا وَاَصْلَحَ مصداق جوړسی ترڅو ثواب ترلاسه کی. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْم .

* * *

بسم الله الرحمن الرحیم

۱. **پوښتنه** : ایمان څه ته وایی ، او اسلام څه ته ؟ او احسان څه ته ؟

[سوال کوونکی: جبرآئیل علیه السلام په صورت دبشر]

جواب: ایمان دادی چی په خدای تعالی ﷻ باندی اودهغه په ملائکو او کتابو او رسولانو باندی او (ترمرګ وروسته په آخرت کی) دخدای ﷻ سره په ملاقات (یوځای کیدو) باندی اوتر مرګ وروسته په راپورته کیدو باندی یقین راوړی .

او اسلام دادی چی دخدای تعالٰی ﷻ عبادت وکی اودهغه سره هیڅوك شریك نکړی او لمونځ قآئم کړی (دهٔولو شرآئطو او آدابو سره یې ادا کړی) او فرض کړل سوی زکٰوة اداء کړی ، او درمضان دمیاشتی روژې ونیسی .

او احسان دادی چی دالله ﷻ عبادت په داسی حضور سره دزړه او اخلاص سره وکړی چی ګواکی ته خدای ﷻ وینی ، او که دومره ونسی نو بیا داسی فکر وکړه چی خدای ﷻ ما وینی . (بخاری او مسلم شریف)

---

(۱). دموصوف او صفت دمطابقت تاویل دعلماوو څخه نه دی پټ . منه

(۲). ترجمه : چاچی تر غلطۍ تیریدنه وکړه اوتر خپله وسه پوری یې اصلاح وکړه هغه ته به الله تعالی اجر او ثواب ورکړی .

شرح : يو وخت دحضرت سيّد الاوّلين والآخرين ﷺ دربار عام سوی وو ، يعنی دی مبارك ﷺ په مسجد کی شريف کی ناست وو اوډير صحابه کرام رضي الله عنهم په خدمت کی حاضر وه ، چی يو داسی سړی حاضر سو چی هغه ديو بل ځای اوسيدونکی او مسافر معلوميدی ولی چی دحاضرو کسانو څخه هيڅا هم دی نه پيژندی ، ليکن دسفر کمه علامه لکه ګرد، غُبار، دوړی اونور دده پربدن او جامه باندی ښکاره نه معلوميده بلکه نهايتی سپينی جامې او تور ځليدونکی وربښتان يې وه ، هغه راغی دقانون مطابق سلام يې ادا کی (دبعضو رواياتو څخه معلوميږی چی يوازی جناب رسول الله ﷺ ته يې سلام وکی يعنی اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدٌ (ﷺ) يې وو ايه) او دواړه زنګنونه يې کت کړه په ادب سره رسول مقبول ﷺ ته مخامخ کښېنستی، مګر دومره نژدی ورته کښېنستی چی خپل دواړه لاسونه يې پر دواړو زنګنو مبارکو درسول ﷺ کښېښول او دايمان او اسلام او نورو په اړوند يې پوښتنه وکړه ، چی دهغو سوالونو ده مبارك ﷺ جوابونه ورکړه، دخپلو سوالونو جوابونه يې واخيسته ، ولاړ سو او ولاړی، نو پدستی آنحضرت ﷺ خلګو ته حکم وکی چی ولاړ سئ هغه سړی بيرته را وګرځوی، خلګو دباندی وځغستل تلاش او پوښتنه يې وکړه نو هيڅوك مسافر په نظر نه ورغی ، تابه ويل چی ګواکی هغه سړی هيڅ کله نه وو دلته راغلی ، نو آنحضرت ﷺ دحاضرينو څخه پوښتنه وکړه چی پوهيږی دا څوك وو ؟ ټولو عرض وکی چی الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهيږی (يعنی موږ نه پوهيږو) نبی ﷺ وفرمايل چی دا شخص جبرآئيل عليه السلام وو ، ددې دپاره راغلی وو چی تاسی ته ستاسی دين در زده کړی، کله چی صحابه رضي الله عنهم دسوال (پوښتنې) کولو څخه اکثره بيريدل (لکه چی په بعضی روايتو کی دی چی په همدې مجمع او مجلس کی رسول الله ﷺ خلګو ته وفرمايل چی زما څخه څه زده کوی ، نو ټول په وجه درعب بالکل چپ او پټه خُله وه ، تردې وروسته بيا جبرآئيل عليه السلام تشريف راوړی) دجبرآئيل عليه السلام سوال اود آنحضرت ﷺ جواب هم صرف دپاره دتعليم دصحابه وو رضي الله عنهم او دحاضرينو وو ددې وجه ده ﷺ وفرمايل چی جبرآئيل عليه السلام تاسی ته ستاسی ددين ددرښوولو په غرض راغلی وو .

دپوښتنو جوابونه : نبی ﷺ دايمان امور او شيان او دشريعت ضروريات په نهايتی عمدګی او وضاحت سره بيان کړل ، ددې وجی علماء فرمايی چی دا حديث دهغو

احادیثو شریفه وو څخه دی کم چی داصولو څخه ددین او مدار داسلام دی، او دعباداتِ ظاهره وو او باطنه وو او دزړو او بدنو دافعالو تفصیل او شرح په دې کی موجوده ده ، او ګواکی ټول علومِ شرعیه ضروریه ددې څخه حاصلیږی .

دایمان په متعلقاتو کی یې اول ایمان بالله ذکر کی ، چی دهغه دا معنی ده چی دهغه ﷻ دوجود او وحدانیة او دلا شریك له منونکی وی .

او په ملائکه وو باندی ایمان راوړل دې ته وایی چی دهغو په وجود باور کوونکی وی اوداسی یې وبولی چی هغه په حقیقت کی داسی دی لکه څنګه چی خدای ﷻ دهغوی دحال بیان کړیدی چی هغوی عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ یعنی بزرګان بندګان دی دخدای ﷻ په وړاندی ساه نسی کښلای (۱) او دهغه دحکم تعمیل کوونکی دی .

پرکتابو باندی ایمان راوړل دا ډول دی چی یقین وساتل سی چی هغه دالله ﷻ کلام دی اوکم مضمونونه چی خدای ﷻ په هغوکی بیان کړیدی هغه بې له شبهې حق دی

پر رسولانو باندی ایمان راوړل داډول دی چی دوی کمی خبری دالله ﷻ دطرفه موږ ته رارسوی اوپه خبروی مو ، هغوی نهایتی رښتینی او صادقان دی .

دلقآء الله یعنی دالله ﷻ دملاقات څخه مراد دادی چی دقبرو څخه تر راپورته کیدو وروسته دخپلو اعمالو دحساب او کتاب دپاره داحکم الحاکمین ﷻ په حضور کی حاضریدل ، چی دهغه نسبت په حدیث شریف (۲) کی وارد سویدی چی (دحساب او کتاب دپاره) به ستاسی څخه هر یو دخپل رب ﷻ سره کلام وکړی په دې ډول چی نه به په مابینځ کی کم ترجمان وی اونه هم پرده .

تر مرګ وروسته دپورته کیدو څخه قیامت اودهغه متعلقات مراد دی ، لکه میزان، صراط، جنت، نار او نور ، په لقآء الله او قیامت باندی دایمان راوړلو دا معنی ده چی ددې خبرو پرکیدلو ، واقع کیدلو او راتللو باندی یقین راوړل سی او دا وګڼل وسی چی بې له شکه دا خبری ښکاره کیدونکی دی لکه څنګه چی په قرآن او حدیث کی ارشاد فرمایل سویدی .

په بعضو روایاتو کی دلته ایمان بالقدر هم بیان کړل سویدی، یعنی دایمان په

---

(۱). یعنی دالله ﷻ دامر هیڅ مخالفت نه کوی او نه یې هم کولای سی لکه الله ﷻ چی فرمایلی دی په سورة التحریم کی چی : لا یعصون الله ما امرهم ویفعلون ما یؤمرون . حقّانی ؔ

(۲). داحدیث په بخاري اومسلم کی دی، ترجمان هغه چاته وایی څوك چی دیوه سړی خبری بل ته ورپوهولای سی، یعنی چی دیوې ژبی څخه یې بلی ته ترجمه کړی اوپه ویی پوهوی یاپه بل ډول.

ضروری شیانو کی په تقدیر باندی ایمان راوړل هم لازمی دی ، یعنی داسی فکر کول چی په دنیاکی څومره شیان اعمال، افعال، اجسام، احوال اونور او نور کوچنی وی که غټ ، پټ وی که ښکاره ، هرڅه چی موجود اوپیدا کیدونکی دی هغه ټول دواحد متعال ﷻ دعلم اوقدرت اوارادې څخه کیږی .

داسلام په تفصیل کی چی جناب سرورِ عالَم ﷺ کم عبادتِ خداوندی بیان کی دهغه څخه هغه داعلی درجې عبادت مراد دی چی دهغه برابرهیڅ بل عبادت نسته، یعنی دالله ﷻ دتوحید او درسولِ اکرم ﷺ دنبوت اقرار کول او : اَشْهَدُ اَنْ لاَّ اِلٰهَ الاَّ اللهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْ لُهُ ویل، او ددې سره یې دشرك څخه دځان ساتلو تاکید وفرمایی په کم کی چی عام اهلِ عرب بلکه ټوله اهلِ دنیا مبتلا وه ، ولی چی دی ﷺ ددې شرك دبیخ کښلو اوخالص دتوحید او رېښتینی دین دغوړولو دپاره را استول سوی وو، بیا یې په تفصیل کی داسلام دصلوة (لمانځه) او زکوٰة او صوم یعنی روژې بیان وکی، کم چی ډیر ضروری فرض او عظیم الشانه عبادتونه دی ، چی ارکانِ اسلام او عماد الدین (ددین تنبې) ورته ویل کیږی.

دلته دحج دنه بیانولو وجه دا هم کیدی سی چی تردې وخته پوری فرض سوی نه وو ، لیکن کله چی دا واقعه دحضور انور عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دآخری عمر مبارك ([1]) ده ددې وجه زیاته صحیح او قوی دا خبره معلومیږی چی ده ﷺ دحج هم ذکر کړی وو (لکه په بعضو روایاتو کی چی دحج کولو ارشاد موجود دی ([2])) ، لیکن یو وبل ته په بیان کوونکو کی دیوه راوی څخه حج هیر سویدی .

مقصد داچی رسول ﷺ په دې جواب کی داسلام پنځه ارکان ۱. اقرار دتوحید او رسالت ۲. فرضی لمونځونه ۳. فرض زکوة ۴. درمضان روژه ۵. دبیت الله حج ، واضح او ښکاره کړیدی.

داحسان دوې معناوی دی: دیوچا سره نیکی اوښه کول یا یوکار په عمده ، ښه او مستحکم ډول سره ترسره کول ، دجبرآئیل عَلَيْهِ السَّلَامُ په جواب کی چی رسول ﷺ داحسان کمه شرعی معنی بیان کړیده هغه دی دوهمی معنی ته نژدی نژدی ده ،

([1]). که څه هم چی دلته څو نور احتمالونه هم وه مثلا دا چی عبادت دی مطلقًا مراد وی، او دلمانځه وغیره ذکر دی عطف دخاص علی العام وی لیکن احقر دمحققینو خوښ کړل سوی اوپه نورو روایاتو سره تائید کړل سوی قول نقل کړیدی . منه

([2]). دابن منده په روایت کی موجود دی. دکهمس روایت وګوره .

يعني دخداى ﷻ عبادت په دومره خلوص او احتياط او رعايت كولو ، سره دآدابو اداكول دى چي ګواكي اصلي معبود برحق ته ويني اوورته ګوري افعالِ تعظيمي پر ځاى كوى يا داسي فكر وهل چي ګواكي زه دخپلي كوتاهي او نا لائقي څخه هغه نه وينم ليكن هغه معبودِ حقيقي زما حركات اوسكنات او احوال او افعال ويني .
حضرت افصح العرب والعجم ﷺ په دې الفاظو كى خپل كمال جوامع الكلم په پوره ډول ښكاره كړيدى ، په يوڅو الفاظو كي يې هغه خبرى بيان كړيدى كمى چي په ډير اوږد تقرير اوتحرير كي هم نسى ادا كيدلاى ، ځكه بالفرض كه يو سړى خداى ﷻ ته مخامخ ولاړ يې عبادت كوى نو هغه به په دومره عاجزى اومسكنت او ادب او تعظيم سره افعال ادا كوى چي تر بيانولو به وتلي وى مقصد چي څومره كوشش دى كوى سى هغومره كوشش به كوى اوپه دې كي به هيڅكله كوتاهي نه كوى. په دنيا كي وګوره كله چي يولوى افسر موجود وى نو ترده لاندى خلګ په څومره احتياط او هوښيارى باندى كار كوى او پركم كار چي دا ګمان وى چي دابه دلوړ حاكم تر نظر تيريږى نو هغه به په څومره ښه انداز سره ترسره كوى ، طالب العلم هم دأستاد په وړاندى ترخپله وسه كوشش كوى ترڅو عبارت صحيح ووايي، على هذا القياس، نوكله چي پريو چا باندى مراقبه خداوندى تردې اندازې غالبه سى چي خپل هركار او هر عبادت ګواكي خاص داحكم الحاكمين په حضور كي پر ځاى راوړى نودهغه اخلاص دهغه خشوع دهغه احتياط دهغه دآدابو او شرائطو مراعات ته به بيا حد (پاى) نه وى، دا ټولي خبرى وسوې اودڅه وجي څخه وسوې ، ددې وجي چي هغه خبر دى او ګورى، نوكه چيرى دا عبادت كوونكى بنده هغه ونه وينى ، خوبيا هم هغه همدغسي شاهد اوحاضر او ناظر دى ، ددې وجي په دې حالت كي هم ده ته دزړه او دظاهر دادابو او تعظيماتو لحاظ ساتل ضرورى دى، لكه په مخكني حالت كي چي كيدل، ليكن اول حالت نهايتي لوړ مقام او اعلى درجه ده چي دحق ﷻ معرفت دومره غالبه سى اوپه زړه كي دهغه عظمت اوجلال او وجودِ باكمال تردې اندازى پورى يوځاى سى چي ګواكي هغه په سترګو سره په نظر راځي ، او دوهم حالت ګواكي داول حالت په نسبت په دوهمه درجه كي او يو څه راكښته مقام دى، ليكن دا هم ډير محمود او قابل دتمنّا او عاليقدر حالت دى چي دعلم اوقدرت اونورو صفاتو دبارى جلّ وعلى شانه عقيده په دې اندازه په زړه كي محكمه سى چي بيشكه هغه زموږ ټول اعمال او افعال ارادې او خيالات وينى.

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنَا اِحْدَی الْحَالَتَیْنِ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الثَّقَلَیْنِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِه مَادَامَ تَطْرَفُ الْعَیْنُ .
۲. **پوښتنه** : ای نبی ﷺ زه که دخپل مولی (بادار او آقا) دمال څخه بې له اجازته دهغه ، صدقه ورکړم نو آیا جآئزه ده او کنه ؟
[سوال کوونکی: حضرتِ عمیر آزاد کړل سوی مریی دحضرت ابی اللحم رضي الله عنهما]
جواب : هو ! ورکوه یې ، ثواب به یې تاسی دواړو (مالك او مریی) ته نیمایی نیمایی ورسیږی . (مسلم)
شرح : مریی او مزدور ته بې له اجازته دمالك او بادار دومره قدر شی ورکول جآئز دی چی دهغه اجازه داصطلاح او عادت څخه معلومه وی او بادار دهغه په ورکولو باندی رضا مند وی، که بادار او مالك بالکل منع وکړی او دورکولو څخه همیشه ناراضه وی نو مریی او مزدور ته ډیر لږه اندازه خیرات ورکول هم ناجآئز دی.
دثواب او اجر دنیمایی نیمایی کیدو مطلب دادی چی څومره اندازه چی مالك ته ثواب وی هغومره به تاته هم وی، دا مقصد نه دی چی دمالك دثواب څخه به نیمایی تاته ورسیږی، په بل حدیث شریف کی دا خبره صافه ذکر ده چی داسی نه کول کیږی چی دیوه څخه اجر کم کړل سی بل ته ورکول سی بلکه هغه ته به جلا ثواب رسیږی .
۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که زه دابو سلمه پر اولاد باندی مال خرڅ کړم ، کم چی زما هم اولاد دی نو آیا ماته به اجر او ثواب حاصل سی او که نه ؟
[سوال کوونکی : حضرتِ ام سلمه رضي الله عنها]
جواب : هو ! پر هغه یې خرڅ کړه ، پر هغه باندی په خرڅولو سره به تاته هم ثواب ورسیږی . (بخاری ، مسلم)
شرح : ام سلمه رضي الله عنها مخکی دحضرتِ ابو سلمه ؓ په نکاح کی وه ، دی درسول الله ﷺ دعمه زوی ورور اوډیر لوی ځان قربانی کوونکی صحابی وو ، په سنه ۴ هجری کی یې څو بچیان پاته سول او دی وفات سو، او څه وخت وروسته ام سلمه رضي الله عنها ته په ازواج مطهراتو رضي الله عنهن کی دداخلیدو شرف حاصل سو او دآنحضرت ﷺ سره یې نکاح وسوه . دا پوښتنه هغې رضي الله عنها پر کوچنیانو باندی دمال خرڅولو په نسبت پیش کړیده ، کله چی دا په خپله ددې کوچنیانو مور وه نو دا شبه کیدی سوه چی شاید ددوی دپرورښت او نورو دپاره پردوی باندی دمال په مصرفولو کی ثواب نه وی ، لیکن دجناب سرور عالَم ﷺ دارشاد څخه معلومه

سوه چې په دې کې هم ثواب تر لاسه کيږي ، ځکه دخير په نيت چې څوك دخپل اولاد په مصارفو کې مال خرڅوي ، هغه ته به تر عادي خيراتو هم زيات ثواب ورکول کيږي ، ليکن فرض صدقې او نور (لکه زکوٰة او يا سرسايه) پر خپل اولاد خرڅول اودوي ته ورکول جائز نه دي.

۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دکمې صدقې ثواب او اجر ډير لوی دی ؟

[سوال کوونکی : يوسړی چې غالبًا به ابو ذرِ غفاری‌ؓ وو، په روايت دابو هريرة ؓ]

جواب : افضله او بهتره هغه صدقه ده چې ته په داسې حالت کې صدقه وکې چې جوړ يې او بخل کوونکی يې او دمفلسۍ بيره وی درباندی ، او دمالداری طمع دی وی، دومره يې مه ځنډوه چې څه وخت دې روح ستونی ته را ورسيږي نو بيا وايې چې دومره فلانی ته ورکړه او دومره فلانی ته ، ځکه چې اوس خو ستا مال دبل سو. (بخاري ومسلم)

شرح : يعنی زيات ثواب او اجر دهغه صدقې دی کمه چې په حالت کې دصحت او ژوند ورکړل سي ، ولې چې په دې وخت کې دمال سره محبت وی او طمع وی چې ديوې خوا څخه مال پيدا سي او زيات غنی سم ، په دې وخت کې مال ورکول پر نفس باندی ډير گرانه پريوزی ، شيطان وسوسې وراچوی چې مال ولې خرڅوی معلومه نه ده چې څومره عمر به مې لا پاته وی اوپه کم کم ځای کې به ضرورت پيښيږي ، چاته چې دخدای ﷻ رضا مطلوبه وی او دآخرت اجر يې خوښ وی هغه يې په صحت او حيات کې خرڅوی اوکله چې روح ستونی ته راورسيږي او دمرگ وخت رانژدی سی په دې وخت کې د مال محبت کميږي ، ددنيا دخوشحاليو څخه زړه پرې کيږي ، په دې پوهيږي چې اوس به زه رخصت کيږم په دې وخت کې زړه وخيرات او صدقې او وصيت کولو ته کيږي چې فلانی ته دومره ورکی او په فلانی مسجد کې دومره اوپه فلانی مدرسه کې دومره خرڅی کی ، په دې حالت کې وفلانی او فلانی ته په ويلو کې څه گټه ده ، ځکه اوس خو دامال دبل چا سو يعنی دوارثانو حق په دې پوری متعلق سی . په بل حديث شريف کې راغلی دی چې کم سړی دمرگ په وخت کې خير او خيرات کوی دهغه مثال داسې دی لکه چې يو سړی ترخپل نس ډکيدلو وروسته باقيمانده پاته سوی نورو ته ورکوی که څه هم چې په دې حالت کې ثواب بيخی کميږي ليکن خالی دثوابه څخه داهم نه دی لکه آنحضرت ﷺ چې فرمايلی دی چې په خپل صحت او ژوند کې ديو درهم صدقه

کولو ثواب دمرګ په وخت کی دسلو ۱۰۰ درهمو ترصدقه کولو زیات دی (ابوداؤد)

۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره کمی کمی جامې (کالی) اغوستل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : یو سړی ، په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : نه به قمیص اغوندی او نه لنګوټه او پایجامه ، او نه به دباران کوټ اغوندی اونه به موزی اغوندی ، او که چا بوټو ته لاس رسی نه درلودی نو موزې دی واغوندی او هغه دې تر بجلکو لاندی پرې کړی ، اونه به هم داسی یو جامه اغوندی چی هغه په زعفران یا ورس رنګیدلی وی . (بخاری)

شرح : په کم وخت کی چی رسول الله ﷺ دحج دپاره روانیدونکی وو په مدینه منوره کی په مسجدِ نبوی کی یو سړی سوال وړاندی کی چی څه وخت چی موږ محرم سو نوموږ ته کمی کمی جامې اغوستل جآئز دی ؟ ددې سوال کوونکی نوم وعلماوو ته په تحقیق کی نسو ثابت چی څوك وو غالبًا به دهغو فردیسو مسلمانانو څخه یو څوك وو چاچی دده ﷺ دحج دارادې خبر واوریدی نو دده ﷺ سره مکې مکرمې ته دیوځای تللو دشوق دوجی مدینې شریفې ته راغلی وو ، سوال کوونکی هغه جامې پیدا کړی وی دکمو چی اغوستل جآئز دی ، لیکن کله چی داسی جامې بې شماره او بې تعداده وی ددې وجی جناب افصح العرب والعجم رسول الله ﷺ په نهایتی مختصرو او جامعو الفاظو کی په حکیمانه او عالمانه ډول سره دناجآئزو شیانو ذکر ورته وکی ، چی ددې څخه معلومه سوه چی ددې ماسوا چی کم شیان دی دهغو استعمال جآئز دی ، په دې کی جواب کی چی نبی ﷺ کم حکم فرمایلی دی هغه په اتفاق دعلماوو دنارینه وو دپاره دی ، ښځوته په حالت داحرام کی ددې ټولو شیانو اغوستل جآئز دی ، البته په زعفران یا ورس سره رنګ سوی جامې ددوی دپاره هم نا جآئزی دی .

قمیص: ګُرتی ته وایی مګر د انګیا او عبا (۱) او چپنی او شروانی (۲) او کوټ ټولو دغه حکم دی، او دکرتی او پاجامې دبیان کولو څخه مراد دادی چی هره جامه چی ګنډل سوی وی هغه ناجآئزه ده . بُرنس : دباران کوټ ته وایی ، دبُرنس او

---

(۱). عبا : هغه اوږد کوټ ته ویل کیږی کم چی تر پښو پوری وی . حقانی

(۲). دا هم یو ډول اوږده جامه ده چی دنامه څخه تر زنګنو پوری وی . حقانی

لنګوټې دممانعت په حکم کی هغه ټولی جامې داخلی دی په کومو سره چی سر پټیږی برابره خبره ده که هغه ګنډل سوی وی او که نه وی . موزه : یعنی خف ، اغوستل منع دی لیکن که چیری چپلکی یا بوټونه نه رسیدل نو موزه دی دلوړی خوا څخه دومره پرې کړی چی بجلکی ښکاره سی او دچپلکو په ډول سی. په زعفران او رس سره رنګول سوی جامه اغوستل هم ناجآئزه دی ، لیکن که چیری په پرېولو سره داسی سی چی خوشبویی نه ورڅخه راځی نو بیا جآئز دی . ورس : یو قسم ژړ رنګه خوشبوی داره وابنه دی ، چی په بیابانو کی پیدا کیږی او ترشلو ۲۰ کالو اېښولو پوری هم نه خرابیږی، عربو به په دې سره جامې رنګولی .

فآئده : (یوازی دپاره دطالبانو) کله چی په اکثرو روایتو کی دسوال کوونکی سوال په لفظ سره د : ما یلبس المحرم ، ذکر دی ، ددې وجی ددې جواب په نسبت کی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب پر طریقه دحکیم دی (ولی چی مناسب په جواب کی هغه جامه وه چی منع وی په احرام کی) لکه چی د یَسْئَلُوْنَكَ مَا ذَا یُنْفِقُوْنَ په جواب کی : قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ فرمایل سویدی ، اود : يَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الأَهِلَّةِ په جواب کی : هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ فرمایل سویدی ، لیکن ددې روایت په بعضو طریقو کی دسوال الفاظ : مَا يَتْرُكُ الْمُحْرِمُ روایت سویدی (رواه ابوداؤد وابو عوانة) ددې الفاظو موافق جواب ته دعلی اسلوب الحکیم (دحکیم دطریقې مطابق) ویلو ضروت نسته بلکه په دې صورت کی جواب علی ظاهر السوال دی.

اړوند مسئلې: که چپلکی یا بوټونه هم پیدا کیده لیکن ده موزه تربجلکو پوری څیری کړل بیا یې هم اغوستل جآئز دی مګر ښه نه دی ، ګنډل سوی پټو (څادر) په حالت کی داحرام استعمالول بې له شبهې جآئز دی، که دروپیو یا پیسو همیانۍ ګنډل سوی پر ملا باندی وتړی نو جآئز دی، پر سر باندی که یې چیری اسباب یا سایوان پورته کی نو هیڅ خبره نه ده .

۲. **پوښتنه** : ای شفیع المذنبین (ﷺ) ترټولو بهتره عمل کم یو دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه ﷺ ، په روایت دام فروة ﷺ]

جواب : په اول وخت کی لمونځ کول . (ترمذی)

شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ دترټولو بهتر عمل دسوال په جواب کی مختلفو خلګو ته مختلف جوابونه ورکړیدی ، چاته یې جواب ورکړیدی چی ایمان ترټولو بهتر

دی چاته یې ارشاد فرمایلی دی چې جهاد ترټولو ښه عمل دی ، ددې وجه داده چې هر یوه سوال کوونکی ته یې دمناسب او لائق عمل ارشاد فرمایلی دی چې ستا دپاره دا افضله ده ، ددې تفصیلی بحث په بل ځای کی ذکر دی.
لمونځ : په پوره پابندی سره دهغه په مستحب او سنت وخت کی ادا کول ډیر لوی کار دی، دا ضروری نه ده چې څه وخت وخت داخل سو فوراً دی لمونځ شروع کوی بلکه په مسجد کی دلمونځ کوونکو دانتظار څخه وروسته په مستحبو وختوکی چی کم لمونځونه ادا کیږی هغه هم ګواکی په اول وخت کی ادا سویدی .
۷. **پوښتنه** : دمکې په لارو کی موږ تلو راتلو بعضی خلګ مُحرِم (احرام تړلی) وه او بعضی غیرِ محرم ، ابو قتادة رضی الله عنه په هغو خلګو کی وو چې محرم نه وه ، خلګو یو ځای دوحشی خرو ډلګۍ ولیدل لیکن دخپل احرام په وجه دهغو دښکار کولو څخه منع سوه ، مګر ابو قتادة رضی الله عنه چی کله محرم نه وو نو پر خپل آس باندی (دښکار کولو په نیت) سپور سو اوخپلو ملګروته یې وویل چی زما لیندۍ راپورته کی نو هیچا نکړه وړپورته یایې نیزوه وغوښته نوهیچا نکړه ورپورته ، آخر خپله راکښته سو پورته یې کړه او پر وحشی خره باندی یې حمله وکړه په هغو کی یې یوه ماده ښکار او را غوځاره کړه ، دهغې غوښی بعضو ملګرو دناجآئز کیدو دوجی نه وخوړلی ، اوبعضو وخوړلی لیکن وروسته یې فکر وکی چی موږ خو محرم یو نو ښکار خوړل به څنګه راته جآئز وی ، ددې وجی پاته غوښی یې دځانه سره راوړی .

[سوال کوونکی : دمکې معظمې په سفر کی دابو قتادة رضی الله عنه ملګری]

جواب : کم چی ددې غوښو څخه پاته دی هغه (هم) وخوری ددې وجی چی هغه یو خوراك دی چی الله تعالی تاسی ته در وخوړی . (بخاری ومسلم شریف وغیرهما)
شرح : دهجرت په شپږم کال حضرتِ رسول مقبول ﷺ دعمرې کولو دپاره دمدینې منورې څخه دمکې معظمې طرف ته دپنځلس سوو ۱۵۰۰ مسلمانانو سره روان سو، تردې وخته پوری په مکه معظمه کی دکافرانو دخل (اختیار) وو ، څه وخت چی دی ﷺ حُدیبیې ته ورسیدی (کم چی مکې ته نژدې دیوه ځاه په نامه کوچنۍ ځای دی) دمکی کفارو دی ﷺ دمخ ته تګ کولو او مکې ته دداخلیدلو څخه را وګرځوی او دعمرې نکولو یې ورته وویل ، مسلمانان دجنګ دپاره آماده وه اوپه جنګ کی دثابت قدم پاته کیدو دپاره رسول مقبول ﷺ دصحابه وو رضی الله عنهم څخه

بیعت اوعهد هم اخیستی وو ، لیکن دآنحضرت ﷺ په مشورې سره پر ډیرو شرطو باندی صلح وسوه او دا قرار داد وسو چی په راتلونکی کال کی به دعمرې کولو دپاره راځی اودرې ورځی به په مکه کی پاتیږی بیرته به ځی، دې صلح ته صلح حدیبیه او دې سفر ته عمرهٔ حدیبیه او غزوهٔ حدیبیه وایی ، چی ددې ډیره اوږده ، په زړه پوری او داسرارو ډکه قصه دسیرت او حدیثو په کتابو کی ذکر ده .

په دې سفر کی ابو قتادة رضی الله عنه هم دمدینې منوری څخه دآنحضرت ﷺ سره ملګری وو کله چی دروحاٴ نومی ځای ته ورسیده (کم چی دمدینې څخه دیرش ۳۰ یا څلویښت ۴۰ میله لیری دی) نو آنحضرت ﷺ ته خبر ورسیدی چی دمشرکینو یو لښکر دغیقه په ځنګل کی (کم چی دمکی په لار کی ستیا ته نژدی یوځای دی) مسلمانانو ته کمین نیولی دی چی موقع پیدا کی دده ﷺ پر ملګرو باندی چاپه او حمله وکی ، ده ﷺ دخپلو ملګرو مسلمانانو څخه یوه ټولۍ ددوی دسزرنشت ، ټکولو او دفاع کولو دپاره واستوله ، ابو قتادة رضی الله عنه هم په دوی کی وو ، هغه خلګ یې مات کړه او اطمینان یې حاصل کی ابو قتادة رضی الله عنه اودهغه ملګری صحابه کرام رضی الله عنهم دآنحضرت ﷺ دلښکر سره بیرته یوځای سوه ، او ټولو خلګو احرام تړلی وو ، لیکن ابو قتادة رضی الله عنه او دهغه ملګرو احرام نه وو تړلی (غالبًا ابو قتادة رضی الله عنه پر مقام دذو الحلیفة باندی نه وو تیر سوی، کم چی دمدینې څخه شپږ میله لیری دی چی ددې ځایه څخه اهلِ مدینه وو ته احرام تړل ضروری دی او کم ته چی میقات وایی ، بلکه دبلی لاری څخه راغلی دی، یا ترهغې زمانې پوری داحرام تړلو مواقیت او ځایونه نه وه متعین سوی) یوه ورځ دی دبعضو ملګرو سره پریوه منزل (تمهام قاحة) باندی کښنته سوی وو او جناب سرور عالَم ﷺ سره دنورو ملګرو صحابه وو رضی الله عنهم مخ ته تشریف وړی وو ، ابو قتادة رضی الله عنه کښېنستی په خپلو بوټونو کی یې پیوند لګوی دده ملګرو دیوه حمارِ وحشی ماده شاوخوا ګرځیدونکی ولیده مګر کله چی په حالت کی داحرام ښکار کول حرام دی ، ددې وجی یې نسوای ښکار کولای او یو او بل طرف ته یې کتل او خندل یې چی عجبه حالت دی چی ښکار موجود دی مګر دویشتلو اجازه یې نسته، زړه خو یې غوښته چی ابو قتادة رضی الله عنه دا ووینی او ښکار یې کړی لیکن کله چی هغه دخندا سبب وپوښتی او سر یې را پورته کی دلیری څخه یې هغه خر ولیدی او ویې پوښتل چی هغه چشی دی نو ټولو ملګرو یې غاړی کړي کړی او پته څُله

کښېښسته او ويې ويل چې موږ ته معلومه نه ده چې چشې دی ، ولې چې دوی حضرات په دې پوهېده چې که چيری موږ يوه ذره اشاره وکړه اوده ته مو ورو ښوو ی يا موږ يوه بله طريقه کومك ورسره وکی نو دده ښکار به زموږ په واسطه سره ناجآئزه سی . آخر ابو قتادة رضي الله عنه خپله ولاړ سو او پرخپل آس باندی يې زين اونور شيان کښېښوول اوپر سپور سو ، ليکن لينديء اخيستل يې ورسره هير سوه، انديوالانو ته چې يې هر ځو واره وويل مګر چا ورنکړه ، ولې چې دا هم يو قسم کومك دی ، په خپله را کښته سو اودخپل يوه ملګری لينديء يې ورسره واخيسته او دهغه وحشی خره په شا پسی يې آس وځغلوی او هغه يې په نيزه سره وويشتی او راغلی ملګرو ته يې وويل چې راځئ اوس خو يې نو راسره پورته کی ليکن هغو داهم يو قسم کومك ګڼی او دراپورته کولو دپاره هم نه ورسره ولاړه آخر ابو قتادة رضي الله عنه په خپله راوړه او په ټولو يې يوځای غوښی سره وخوړلی ، مګر بيا بعضو خلګو ته شبهه وسوه چې شايد دابه ناجآئزی وی او وې ويل چې درسول ﷺ په موجود والی کی موږ بې له پوښتنی دا غوښی ولی وخوړلی، کله چې دصحابه وو رضي الله عنهم دا ډلګی کوچنيء وه ددې وجه دا انديښنه وه چې ددې خوا يا هغې خوا څخه کم دښمن ضرر را ونه رسوی اودمسئلې دپوښتلو هم ضرورت وو ، ددې وجی ابو قتادة رضي الله عنه آس وځغلوی دخلګو څخه يې دنبی ﷺ داوسيدنی او قيام دځای پوښتنه وکړه دآنحضرت ﷺ خدمت ته ورسيدی او عرض يې وکی چې يا رسول الله ﷺ ستا بعضی خادمان شاته را روان دی تاته سلام وړاندی کوی هغوته بيره ده چې هسی نه پردوی باندی کم دښمن رانسی ددې دپاره تاسی لږ انتظار وکی ، تر لږ انتظار وروسته هغه خلګ هم راغله ، ابوقتادة رضي الله عنه او هغو دوحشی خره دښکار قصه وړاندی کړه نو ده ﷺ وفرمايل چې په تاسی کی خوبه چا څه داشارې يا ددلالت (لارښوونی) کومك نه وی ورسره کړی ټولو عرض وکی چې نه ! نبی ﷺ وفرمايل چې وې خوری حلال دی اودهغو دزړه دخوشحاله کولو او بالکل دشبهې ليری کولو دپاره يې وفرمايل : چې ماته هم په هغه کی يوه برخه را کړی .

۸. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ترټولو بهتره سړی څوك دی ؟ او ترهغه بعده بيا څوك دی ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم نامه شخص]

جواب: ترټولو ښه هغه سړی دی چې دخدای ﷻ په لاره کی جهاد کوی ترده وروسته

هغه مومن څوك چې دغره دغارو څخه کې په يوه کې اوسي دخدای ﷻ څخه بيريږی او خلګوته تکليف نه ور رسوی (ترمذی) .

شرح : دجهاد نفع اوګته چې کله متعدی وه يعنی نوروته هم رسيده ، دالله ﷻ دمخلوق دپاره هدايت وی ، دکفر تاريکی ايسته کيږی ، اودايمان دروښنايي په غوړيدو سره کلمة الله لوړيږی يعنی دالله ﷻ يادول لوړيږی ددې وجی يې جهاد ته افضله وفرمايل اوپه ګوښه کنښنستو او يوازی والی کی چی کله يوازی دهغه شخص نفع وی نوځکه دايې پردوهم نمبر باندی راوړل مګر ددې هم ډير فضيلت دی ولی چی دين او ايمان په دې باندی سالم او جوړ وی خلګوته دضرر رسولو او نورو ګناهونو څخه محفوظه کيږی دالله ﷻ عبادت کوی .

۹. **پوښتنه** : يارسول الله ﷺ ما په دوولس ۱۲ ديناره يو هار رانيولی دی چی په هغه کی پر سرو زرو باندی غميان لګيدلی وه ، ما غميان ورڅخه ليری او جلا کړه نوپه دې کی تر دوولسو ۱۲ دينارو (۱) زيات سره زر راووته ، په دې ډول رانيول جآئز دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی : فضاله بن عبيد رضي الله عنه]

جواب : دا ډول بيع جآئزه نه ده ترڅو چی غمی او مال (سره زر) سره جلا جلا نسی (ابوداؤد ومسلم ونسائی) .

شرح : شرعی قاعده داده چی دسرو زرو او چاندی بيع که چيری دهغه دجنس سره وی مثلا سره زر دسرو زرو په بدله کی خرڅوی يا سپين زر دسپينو زرو په عوض کی خرڅوی نو دواړو طرفوته سره زر او سپين زر برابريدل غواړی ، که چيری درانيوونکی سره سپين زر کم او بل طرف ته زيات وی نودا بيع ناجآئزه او حرامه ده، نوڅه وخت چی په دوولسو ۱۲ دينارو باندی هار يا اميل واخيستل سو په هغه کی سره زر راووته او دواړو طرفوته سره زر برابر نه وه بلکه رانيوونکی ته

---

(۱). دينار او درهم پخوانۍ پيسی وی چی دينار بې دسرو زرو څخه او درهم به يې دسپينو زرو څخه جوړ کړی وو، نوځکه په دينار باندی سره زر اخيستل داسی سوه لکه سره زر چی په سرو زرو بدل کړل سی همدارنګه په درهم باندی سپين زر اخيستل داسی سوه لکه سپين زر چی په سپينو زرو بدل کړل سی ځکه چی په دې دواړو سوداوو کی دواړو طرفوته يوجنس دی او ديوه جنس (شيې) شيانوپه بدله کی داشرط دی چی دواړه به سره مساوی وی، اوکه چيری يوه طرف ته پرسرو زرو سربيره غميان يانور څه هم وه نو دهغو دپاره جلا سره زر ياقيمت شرط دی. حقانی ٣

ددوولسو دینارو په بدله کی تر دوولسو دینارو زیات سره زر ورسیدل او غمی او نور شیان مفت پاته سوه ځکه نو دداسی بیع دناجائز والی حکم آنحضرت ﷺ وفرمایۍ. اووې فرمایل چی دا ډول سره زر یا سپین زر ترڅو چی دغمی او نورو شیانو څخه جلا سوی نه وی نه خرڅول یې پکار دی ، دجلا کولو څخه به یې دا معلومه سی چی په زرو کی څومره قدر سره زر یا سپین زر دی ترڅو چی دخریدار څخه دومره قیمت واخیستل سی چی دسرو زرو په بدله کی سره زر وصول سی ، او یوڅه قیمت دغمی او نورو دپاره هم پاته سی ، او هر ځای دزرو ماتولو او پرې کولو ضرورت پیښ نسی بلکه که چیری دمخکی څخه دسرو زرو یا سپینو زرو اندازه معلومه وی یا داندازه کولو څخه یقینی معلومه سی چی دپیسو سره زر تر سپینو زرو زیات دی بیاهم بیع جآئزه ده ، مقصد دادی چی درانیوونکی دسرو زرو یا سپینو زرو (یعنی قیمت دروپیو یا اشرفیو) دزرو ترموجودو سرو زرو یا سپینو زرو یوڅه زیاتیدل پکار دی ترڅو چی درانیوونکی سره زر یاسپین زر یوڅه دسرو زرو یا سپینو زرو په مقابله کی حساب کړل سی اوپاته دغمی او نورو په قیمت کی ولګول سی ، که چیری درانیوونکی دروپیو سره زر یا سپین زر دخرڅوونکی دسرو زرو یا سپینو زرو سره برابر یایوڅه کم سی یایې اندازه هم نه وی معلومه چی زیات دی که کم نوبیع به هیڅکله جآئزه نسی ، البته که چیری جنس بدل سو یعنی یوه طرف ته سره زر وی بل طرف ته سپین زر ، یا درانیوونکی سره سپین زر وی اودخرڅوونکی سره سره زر نوبیا ددواړو طرفو دبرابریدلو شرط نسته بلکه که کم یا زیات هم وی نوبیع جآئزه ده ، البته دا اوس هم ضروری ده چی نقده معامله وی دواړه شیان دی هغه وخت کی لاس په لاس ورکړل سی په قرض (پور) معامله دی نه وی .

۱۰ . **پوښتنه** : زما یوې مینځی پر سلع (کم چی په مدینه کی یوکوچنی غردی) بزې څرولی چی په هغو کی یې یوه بزه (دیوه مرض اویابل شی دوجی) مړه کیدونکی ولیده یوه ډبره یې ماته کړه (اودهغې په تیره اونری طرف باندی یې) هغه بزه ذبح کړه ، اوس په دې ډبری سره دذبح کړل سوی بزې خوراك جآئز دی که نه ؟

[سوال کوونکی : کعب بن مالك رضي الله عنه]

جواب : هغه وخوره (ولی چی په تیره اوتیز شی سره ذبح کړل سوی چی دهغه څخه

وینی وبهیږی حلال دی برابره خبره ده که هغه اوسپنه وی اوکه کاڼی یا دیوه لرګی توټه) . (بخاری شریف ومؤطا امام مالك وغیره) .

شرح : سوال یې ددې وجی کړی وو چی په ډبره سره دذبح کړل سوی حیوان په حلالیدو کی شبه وه چی هغه ده ﷺ جآئز او حلاله وفرمایل اودخوړلو اجازت یې ورکی ، لیکن ددې څخه دوهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دښځی ذبیحه هم حلاله ده دجمهورو علماوو همدغه مذهب دی لیکن دامامِ شافعیؒ په مذهب کی یو روایت داهم دی چی دښځی ذبیحه مکروه ده ، ددې واقعې څخه دا هم معلومه سوه چی مزدور او امانت ساتونکی اونورو ته دبل چا په مِلك کی بې له اجازې دهغه داسی تصرف جائز دی چی په هغه کی دهغه خیرخواهی اوګټه وی اوپه تصرف نه کولو کی یې نقصان ښکاره وی ، لکه چی دې ښځی که دابزه نه وای حلاله کړی نو مړه کیده او ضآئع کیده .

۱۱ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ (ددجال دراوتو په زمانه کی چی کله یوه ورځ دپوره یوه کال سره برابره سی نو) آیا موږ ته په دې پوره ورځ کی دعادی ورځو مطابق دیوې ورځی لمونځونه یعنی یوازی پنځه لمونځونه کافی او بس دی اوکه به زیات لمونځونه کوو ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په وخت کی دذکر ددجال]

جواب : دیوې ورځی لمونځونه کافی نه دی ، بلکه ددې دپاره به اندازه لګوی (او لمونځونه به کوی) یعنی څلورویشت ساعته به یوه ورځ ګڼی اوپه هغه کی به پنځه لمونځونه په دومره دومره اندازه لیری لیری کوی لکه همیشه چی مو کول (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : آنحضرت ﷺ یو وخت ددجال حال بیانوی اوخپل صحابه رضی الله عنهم یې دهغه څخه بیرول ، تر ډیرو حالاتو بیانولو وروسته نبی ﷺ وفرمایل چی هغه (دجال) به دهغه لاری څخه راوزی کمه چی دشام او عراق په مابینځ کی واقع ده ، ای دخدای جل جلاله بندګانو په هغه وخت کی ثابت قدمه اوسئ ، صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چی یارسول الله ﷺ هغه به ترڅه وخته پوری په دنیا کی پاته سی نبی ﷺ وفرمایل تر څلویښتو ۴۰ ورځو پوری ، چی په هغوکی به یوه ورځ دیوه کال په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې میاشتی په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې هفتې په اندازه اوږده وی اوپاته ورځی به یې ستاسی دعادی ورځو په شان وی ، داچی یې

واوریده نو صحابه وو رضي الله عنهم دا پوښتنه وړاندی کړه ، یعنی په دې اوږده ورځ کی به دلمر درفتار او راختو او لویدو په حساب باندی دقاعدې مطابق پنځه لمونځونه کافی وی اوکه نه ؟ نبی ﷺ وفرمایل چی نه ! کافی نه دی بلکه په اندازه او حساب سره به تر لږ لږ وخت جلا کولو وروسته دماپښین مازدیگر او ماښام لمونځونه کوی (که یوکال ۴۲۰ ورځی واخیستل سی نوپه دې ورځ کی به اته لس سوه ۱۸۰۰ لمونځونه وکړل سی) ، انشآء الله تعالی دجناب رسول الله ﷺ پیش گویی به ضرور صادقیږی .
وگورئ الله ﷻ داوسه څخه دهغې ورځی دلمونځو داندازې کولو اسباب او سامان پیدا کړیدی ، ځای پرځای گړیانی او ساعتونه موجود دی، دهرموسم دلمانځه وختونه دگنتهو په حساب سره خلگو لیکلی دی په هغه اوږده ورځ کی به هم دقاعدې مطابق پرعادی گنتهو باندی لمونځونه کول کیږی په ځلورویشت ۲۴ ساعتو کی به پنځه ۵ لمونځونه ادا کول کیږی .
فائده : بلغار یو ښار دی چی هلته دماښام تر لمانځه وروسته دشفق لویدلو سره سم صبح صادق (سپیدې) را ښکاره کیږی ، دماخستن وخت گرسره راځی نه بعضی علماء خو وایی چی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی دهغه قضاء راوړل پکار دی که څه هم چی دهغه (دماخستن دلمانځه) وخت هم نه دی پیدا سوی لکه چی ددجال په اوږده ورځ کی نبی ﷺ دډیرو لمونځونو دکولو حکم ورکړیدی حال دا چی په دې ورځ کی به وخت صرف دپنځو لمونځو راسی ، او بعضی علماء وایی (لکه دعلمآء حنفیه وو قولِ راجح چی هم دغه دی) چی دبلغار اوسیدونکو چی کله دماخستن وخت نه ودرلودی ددې وجی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی، دوی فرمایی چی په دې اوږده ورځ کی به هم چی کله دزیاتو لمونځو وخت نه ودرلودای سی ددې وجی که چیری موږ دقاعدې مطابق حکم ورکوو نوداسی به وایو چی دپنځو لمونځو څخه زیات په دې پوره ورځ کی نه دی فرض ، لیکن درسول مقبول ﷺ دوینا په وجه دقیاس او قانون څخه مخالف دا حکم منل سویدی چی په دې اوږده ورځ کی دی دپوره کال لمونځونه ادا کړل سی .
دوهمه وجه دفرق دا کیدی سی چی په بلغار کی په حقیقت کی دماخستن وخت راتللای نسی ځکه نو لمونځ یې نسو فرض او ددجال په ورځو کی به دلمر راختل او لویدل شپه او ورځ دقاعدې مطابق وی او دلمونځو وختونه به په عادی ډول

سره راتلونکی وی ، لیکن ددې بد بختـه (دجال) پـه سحر او جادو او نظر بندی سره بـه (چی دهغـه قدرت ده تـه دالله ﷻ دطرفـه ورکـول سـویدی) پـه زرهـاوو نـادرې او عجآئبی ښکاره سی ، اور بـه داوبـو پـه شکل ښکاره سی ، اوبـه بـه داور پـه شکل ښـکاره سـی ، دخلګـو دنظر بنـده کیـدلو پـه وجـه بـه دوخـت تیریـدل پـه سـترګو نـه معلومیږی اونه به محسوس کیږی، ددې وجی څخه لمونځونه ټول فرض سوه ، ولی چی لمونځونـه خدای ﷻ پـه اصلی وختـو پـوری متعلـق کړیـدی ، دیوچـا لیـدلو او محسوس کیدلو یا نه کیدلو ته اعتبار نستـه ، تاسی وګورئ پر ړندو او کڼو بانـدی ټول لمونځونه فرض دی حال داچی هغوته دلمر ختل او لویدل هیڅ نه معلومیږی .

۱۲ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ زه مریضه یم دتللو طاقت نلرم طواف څرنګه وکړم ؟
[سوال کوونکی : ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : څه وخت چی دسهار لمونځ شروع سی نوتـه پـر خپـل اوښـه بانـدی سـپره سـه لمونځ کوه او دخلګو په شا پسې سه او طواف کوه . (بخاری ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : پـه حجـّة الوادع کی دجناب رسول اکرم ﷺ سره ازواجی مطهّراتی هم ملګری وی ، دهغـوی رضي الله عنهن څخـه امّ سـلمه رضي الله عنها مریـضه سـوه چـی دخانـۀ کعبـې دطواف کولو طاقت یې نسو پاته کم چی پـه حج کی ضروی دی، آنحضرت ﷺ تـه یې عرض وکی نوده ﷺ دسهار دلمانځه پروخت دسپریدلو او طواف کولو اجازه ورکـړه ، ددې ګټـه دا وه چـی پـه دې وخـت کـی نارینـه پـه لمانځـه کـی اختـه وی او مطاف (یعنـی دطـواف ځـای) خـالی وی ، وخـت هـم دتـاریکۍ دی پـه اطمینـان سـره طـواف کـولی سـی، دیوچـا نارینـه بـه هـم نظر نـه پـر لـویږی ، دزیـاتی پـردې اونـورو شیانو دترسره کولو تکلیف بـه هم نـه وی . ددې حدیث شریف څخـه پـه حالت کی دعـذر دسـپرتیا پـه ډول سره دطـواف کـولو اجازه معلومـه سـوه ، پـه خپلـه حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم دخپل مزاجِ اقدس دمریضی پـه وجـه پـر سـپرلی بانـدی دسـپرتیا پـه حالت کی طواف کړیدی ، پـه دې کی یوه فآئده دا هم وه چی خلګو دده ﷺ څخـه مسآئلی پوښتلی او دلیری څخه بـه یې لیدی او زیات ازدحام جوړولو ته بـه خبره نـه رسیده ، اودا هم معلومه سوه چی په داسی ضرورت کی دکعبې صحن (غـولی) تـه داوښ ، آس او نورو چارپایانو داخلول جآئز دی .

۱۳ . **پوښتنه** : ای فخر عالَم ﷺ کم سړی چی کښېنی او لمـونځ کـوی دهغـه څـه حکـم دی ؟ [سوال کوونکی : عمران بن حصین رضي الله عنه]

جواب : کم سړی چې ودریږی او لمونځ وکې دا ترټولو ښه دی ، اوکم سړی چې یې په ناسته کوی هغه ته نیمایی ثواب رسیږی نسبت وثواب ته دولاړ سړی ، او کم سړی چې یې په پروتی کوی هغه ته دپه ناستی کوونکی دثواب نیمایی رسیږی . (ترمذی)

شرح : کله چې پوښتونکی بې له قیده دصحت او مرض عام سوال کړی وو ددې وجی آنحضرت ﷺ عامه قاعده وفرمایله ، دفرضو او نفلو ، صحت او مرض او نورو حالاتو تفصیل یې نه دی فرمایلی ، قاعده داده چې په ناستی کوونکی نیمایی او په پروتی کوونکی ته دهغه څخه لا نیمایی ثواب ورکول کیږی ، لیکن دمرض په حالت کې چې یې کله دمعذوری دوجی څخه په ناستی یاپه پروتی وکړی نو دالله ﷻ درحمت او فضله څخه پوره ثواب په ولاړی سره دلمونځ کوونکی په شان ورکول کیږی لیکن قاعده همدغه ده چې په ناستی کوونکی ته نیمایی ثواب دی، لکه بې له عذره چې په ناستی نفل کوونکو ته هم نیمایی ثواب ورکول کیږی ، او فرض بې له عذره په ناستی یا پروتی سره جآئز نه دی . بعضی علماوو ددې حدیث مطلب په بل ډول هم بیان کړیدی ، لیکن دا مخکنی بیان ترټولو عمده او واضح دی .

۱۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما سترګی خوږیږی آیا دروژې په حالت کې ماته رانجه لګول جآئز دی ؟ [سوال کوونکی: یوسړی، په روایت دانس؄]

جواب : هو! رانجه ولګوه (روا دی، روژې ته څه تاوان نه رسوی)، (ترمذی شریف)

شرح : په روژه کې په رانجو لګولو سره هیڅ تاوان نه کیږی برابره خبره ده که دکم ضرورت او عذر په وجه ولګول سی او که بې له ضرورته ، که چیری تر رانجو لګولو وروسته بلغم راووته اوپه هغو کې درنجو رنګ ښکاره وو بیا هم روژه نه ماتیږی ، ځکه دبدن دسوریو په ذریعه چې کم شی بدن ته دتنه ننوزی هغه روژه نه فاسدوی ، په بعضو ځایوکې په عوامو کې مشهوره ده چې په روژه کې تررانجه لګولو وروسته که چیری بیده سی نو روژه مکروه یا فاسدیږی دا بالکل غلط دی، دا رنګه پرېیره یا پر بریتو یاپر سر باندی تیل لګول روژه نه مکروه کوی .

۱۵. **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین دا دوه سورتونه قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په قرآن کې داخل دی که نه دی ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب: ماته دخدای تعالی ﷻ دطرفه څخه ویل سویدی چی قُلْ اَعُوْذُ (ترآخره پوری)، نو ما هغه داډول وویل (ددي څخه معلومه سوه چی داپه قرآن مجید کی داخل دی ، ولی کم کلام چی دالله ﷻ دطرفه څخه وفرمایل سی اورسول الله ﷺ هغه پر ژبه مبارکه باندی ادا کړی همدا قرآن مجید دی) . (بخاری شریف)

شرح : د قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په نسبت کی په صحابه وو رضي الله عنهم کی دمخکی څخه یوڅه اختلاف وو چی آیا دا دواړه سورتونه په قرآن کی داخل دی او که نه ؟ ابن مسعود رضي الله عنه ویل چی داپه کتاب الله کی داخل نه دی او دقرآن مجید څخه یې دوی ایستلی شمارل ، زرّ بن حبیش رضي الله عنه وحضرت ابیّ بن کعب رضي الله عنه (دی هغه ځوك دی چی په صحابه وو رضي الله عنهم ترټولو لوی قاری او حافظ وو) ته ددې خبری یادونه وکړه او ورته وې ویل چی ابنِ مسعود رضي الله عنه داسی فرمایی ، ابیّ بن کعب رضي الله عنه خپله پوښتنه او درسول الله ﷺ جواب ورته واوروئ (کم چی لوړ ذکر سوه) چی دهغه مطلب دادی چی په کمه طریقه سره نور قرآن کریم راښوول سویدی په همهغه ډول دا سورتونه هم ماته راښوول سویدی ددې څخه معلومه سوه چی داهم په قرآن کی داخل دی ، دصحابه وو رضي الله عنه داولنی اختلاف څخه وروسته پردې خبره باندی اتفاق راغلی وو چی دا سورتونه په قرآن کریم داخل دی ، نو اوس که چیری یوشخص ددې دقرآن کیدلو څخه انکار وکړی نو کافر به سی ، دابنِ مسعود رضي الله عنه څخه داهم نقل سویدی چی هغه دخپل قول څخه رجوع وکړه او دا سورتونه یې په قرآن کی داخل وګڼل او بعضی علماء فرمایی چی ابن مسعود رضي الله عنه ته ددې سورتو په قرآن کی دداخلیدلو څخه انکار نه وو ، بلکه په قرآن کی یې ددوی دلیکلو څخه منع فرمایلی وه ، دده رایه دا وه چی یوازی هغه سورتونه او آیتونه په قرآنِ مجید کی لیکل کیدی سی دکومو دلیکلوچی په خاص ډول په تصریح سره آنحضرت ﷺ اجازه ورکړی وی اوددې دوو سورتونو دلیکلو په اړوند دنبی ﷺ داجازې ورکولو خبر ده رضي الله عنه ته نه وو رسیدلی ځکه دی یې دلیکلو څخه منع کوونکی وو .

۱۲. **پوښتنه** : ماته دومره اندازه حیض راځی چی هیڅکله پاکیږم نه ، همیشه لمونځ پریږدم اوکه یو بل تدبیر ورته جوړ کړم ؟

[سوال کوونکی : فاطمه بنت ابی حبیش رضي الله عنها]

جواب : دا چی تا ته همیشه وینی راځی حیض نه دی (بلکه مرض دی) یورګ خلاص

سویدی دهغه څخه وینی راځی لهذا ددې وینو تر جاری کیدلو مخکی چی تاته څو ورځی حیض راتلی دهغومره مدې دپاره په هره میاشت کی لمونځ پریږده او څه وخت چی دهغه عادت موافق ورځی تیری سی نو غسل وکه او بیرته لمونځونه شروع که . (بخاری شریف)

شرح : دحیض وینی دعادت داختلاف سره سم ډیر وخته بعده راځی چی دهغه مده لږ تر لږه پنځلس ورځی **۱۵** ورځی ده ، اوس که چیری یوې ښځی ته همیشه وینی راځی نو دابه دحیض وینی نه وی بلکه دناجوړی وینی به ګڼل کیږی اوداسی ښځی ته مستحاضه ویل کیږی ، مستحاضې ته دحیض احکام نه ورکول کیږی بلکه مسجد ته داخلیدل ، قرآن شریف ویل ، میړه ته ددې سره نژدیکت کول ، مطلب کم شیان چی حائضې ته حرام دی هغه دې ته جائز دی، روژه او لمونځ ادا کول هم وربانـدی ضروری دی ، لیکن تردې جاری کیدلو دوینی اوتر دې ناجوړی دمخه په هره میاشت کی چی څو ورځی دحیض وینه راتله ، په همدې اندازه باندی به په همدغو تاریخو کی خپل ځان دحیض په حالت کی وبولی او لمونځ او روژه به پریږدی ، څه وخت چی دعادت موافق دحیض ورځی تیری سوې نوغسل به وکی ، لکه دحیض ترپاکیدلو وروسته چی به یې غسل کوی ، اوپه پاته ورځو کی به همیشه لمونځ کوی ، لیکن دداسی ښځی دپاره مستحب دی چی دهر یوه لمانځه دپاره غسل وکړی یادې ددوو لمونځو دپاره یوغسل وکړی مثلاً دماپښین او مازدیګر دپاره یو غسل او دماښام او ماخستن دپاره دوهم غسل ، لیکن دا غسل ضروری نه دی ځکه چی په طور دعلاج کولو ده ﷺ اختیار ورکړیدی ، ددې دپاره چی دغسل خونك والی اویخ والی بدن ته ورسیږی او دوینی جوش کم سی او راوتل اوروانیدل به یې بند سی اوپه اطمینان سره به لمونځ وکړی .

۱۷ . **پوښتنه** : یو سړی (بیده سو ترپورته کیدو وروسته پرکالو او یا بل شی باندی) لوندوالی ووینی (یعنی منی یا مذی) مګر احتلام (خوب) نه وی ورته یاد پرهغه باندی غسل واجب دی که نه او کم سړی چی (دا ډول) خوب ووینی لیکن پرکالو باندی یې لوندوالی نکی پیدا ، ده ته څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دعآئشې رضي الله عنها]

جواب : کم سړی چی لوندوالی پیدا کی اوخوب یې نه وی په یاد پر هغه باندی غسل لازم او فرض دی او دکم سړی چی خوب په یاد وی او لوندوالی نکی پیدا پر

هغه باندی غسل نه دی واجب (ترمذی شریف) .
شرح : په خوب کی په احتلام کیدلو یعنی منی وتلو سره غسل واجبیږی دخوب یادیدلو یا نه یادیدلو ته اعتبار نسته ، که یې چیری خوب په یاد وو اوپر کالو باندی کم ځای لوندوالی او نښان نه وو نو غسل نه دی واجب ، که یې چیری پرجامو باندی نښان او داغ او تپله پیدا کړه لیکن یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید مذی وی په داسی حالت کی غسل واجب دی که یې یقین سو چی منی نه دی مذی دی نو غسل نه دی واجب مګر خوښه خبره او احتیاط دا دی چی غسل وکی . (دا ډول بیان بل ځای دام سلیم رضي الله عنها دپوښتنی په جواب کی تیر سویدی) .
۱۸ . **پوښتنه** : یا نبی ﷺ زما او دعآئشې رضي الله عنهما روژه وه مو ږ ته داسی خوراك پیدا سو چی خوړلو ته مو زړه کیدی مو ږ دواړو هغه وخوړی ، اوس ارشاد راته وفرمایه چی څه وکو ؟
[سوال کوونکی : حضرت حفصه او عآئشه رضي الله عنهما]
جواب : ددې په بدله کی یوه بله ورځ روژه ونیسی . (ترمذی شریف)
شرح : دنفلی روژې ماتوالی بې له ضرورته هم جآئز دی ، او دمیلمستیا یا بل عذر په وجه یې هم ما تول جآئز بلکه مستحب دی ، لیکن په هر صورت کی قضا واجبیږی ، لکه ده ﷺ چی دبلی روژې دنیولو ارشاد ورته وفرمایی ، البته که یې دبلی ماتی سوی روژې قضایی روژه نیولی وه یا یې یو معین نذر ادا کوی نو بیا یې ماتول نه دی جآئز ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلومیږی ، نذرِ معیّن دې ته وایی چی یوڅوك دیوې معلومی ورځی یا میاشتی روژه نیول پرخپله ذمه باندی واحب کړی .
۱۹ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ ما خپلی ښځی ته په خور ویلی دی هغه اوس پرما باندی حلاله ده او که نه ؟
[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو تمیمه عجمی رضي الله عنه]
جواب : هغه خو ستا خور ده ، مګر داسی ویل نه دی پکار . (ابو داؤد)
شرح : یعنی داسلام ددین دلحاظ څخه هغه بیشکه ستا خور ده ، لیکن کله چی زوجه (ماندینه) ده ددې وجی داسی لفظ ویل نه دی پکار چی دهغه څخه دحرامیدو شبهه وسی ، ددې څخه معلومه سوه چی خپلی ښځی ته ددې لفظ ویلو چی (ته

زما خور یې) یا ددارنګه ناری وروهلو چی (ای خور!) څخه نکاح نه ماتیږی ، مګر بیا هم ویل یې مکروه دی .

مسئله : که یې ښځی ته وویل چی ته زما دمور په مثل یې یایې ورته وویل چی ته زما دخور په مثل یې او دطلاق یا ظهار نیت یې وکی نوهمدغه طلاق یا ظهار سو اوکه یې دا نیت وو چی په بزرګی او عزت یا نورو شیانو کی زما دمور په مثل یې یا زما دخور په مثل یې نوطلاق یا ظهار هیڅ هم نه واقع کیږی ، دظهار معنی په عربی کتابو کی یا په پښتو (بهشتی زیور) کی وګوری .

۲۰ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ کله کله انسان په ځنګل کی وی او اوبه ډیری کمی وی په دې حالت کی که دیو چا څخه لږ څه باد ووزی (نو په اوداسه کولو کی ډیر تکلیف وی، ولی چی اوبه نه وی) ددې په اړوند ستاسی څه ارشاد دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی (دصحرا سړی) په روایت دعلی بن طلق رضی الله عنه]

جواب : کله چی ستاسی څخه یو دباد ایستل وکړی نو ورته پکار دی چی اودس وکړی . (ترمذی)

شرح : دسوال کوونکی مقصد دا وو چی که دضرورت په وخت کی لږ او سپک باد وتل معاف وای نو ښه به وای اوپه دې سره شاید اودس نه ماتیږی لیکن ده ﷺ وفرمایل چی عامه قاعده داده چی په باد وتلو سره اودس روغ نه پاته کیږی بل اودس واجب دی برابره خبره ده که لږ باد ووزی اوکه ډیر او داوبو لږ والی وی که نه وی ، البته که چیری اوبه بالکل نه وی ، یایې دچیښلو دضرورت دپاره ایښی وی، نوبیا تیمم جآئز دی چی دهغه حکم په نورو ځایو کی په قرآن او حدیث کی موجود دی .

۲۱ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کله کله ماته یو رانیوونکی راسی داسی شی غواړی چی هغه زما سره نه وی آیا دا روا ده چی زه دهغه دپاره هغه شی دبازار څخه رانیسم . [سوال کوونکی: فضاله بن عبید رضی الله عنه]

جواب : کم شی چی ستاسره موجود نه وی دهغه خرڅول مه کوه (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : دبازاره څخه درانیولو یو ۱ . صورت دادی چی دلال جوړ سی دهغه دپاره یې رانیسی او یوڅه دلالی یا کمیشن خپل هم ورڅخه ترلاسه کړی ، ۲ . یادا سی چی درانیوونکی سره وعده وکړی او عقد بیع (سودا) او معامله ونکړی بلکه دبازار

ځخه يې رانيسي او تر راوړلو وروسته دځپل خريدار سره عقدِ بيع (سودا) وكړي هغه ته هغه شي وركړي او خپله ګټه ورځخه تر لاسه كړي دا دواړه صورتونه جائز دي، دريم صورت دادى چې دخريدار ځخه دمطلوبه شي بيع (سودا) وكړي او بيا يې دبازار ځخه رانيسي هغه ته يې وركړي دا نا روا ده ، ولي چې دسودا په وخت كې هغه شي چې سودا وربانديٰ سويده دخرڅوونكي په ملك كې نه وو موجود ، جناب رسول الله ﷺ ته ددې بيع ممانعت منظور وو ، ليكن ده ﷺ دا ديوې نهايتي عامي قاعدي په صورت كې په دومره مفيد ډول سره بيان كې چې ددې ځخه دنورو ډيرو ناروا سوداوو (خريد او فروخت) او ناجآئزو بيعو حكم معلوم سو ، مثلاً زمونږ مريي (غلام) آبق يعني تښتيدلى دى ترڅوچې هغه زمونږ په قبضه او واك كې نسي را بيع يې نا روا ده .

فآئده : بيع سلم چې هغه ته بدهنى هم وايي په وجه سره داجازې درسول مقبول ﷺ په غيرِ موجود شي كې هم جآئزه ده ، مثلاً مونږ يوچاته لس ١٠ روپۍ وركړي چې دوې مياشتي وروسته غنم راكه ، حال داچې غنم ددې شخص په ملك كې بالفعل نه دي موجود ، مګر ددې دروا والى دپاره ډير شرطونه دي چې دفقهي شريفي په كتابو كې ليكلي دي ، په پښتو بهشتي زيور كې يې مطالعه كې .

مسئله : كه ديوبل سړي شي دهغه داجازې ځخه پرته خرڅ كړل شي نو بيع كيږي ليكن دمالك پر اجازې باندې موقوفه ده كه هغه اجازه وركړه نو بيع يې وسوه اوكه نه وي نو ماته سوه .

٢٢ . **پوښتنه** : اى جناب رسول الله ﷺ كله كله زما دروازې ته مسكين راسي سوال كوي اودوركولو دپاره په كور كې هيڅ هم نه وي نوپه دې صورت كې څه كول پكار دي ؟ [سوال كوونكى: درسول الله ﷺ شاګرده ام هند رضي الله عنها]

جواب : كه بل دوركولو لائق شي نه وو نودهغه په لاس كې دبزې سوځول سوى ښنګرى وركښېږده . (مسندِ احمد وابوداؤد وترمذي) .

شرح : پوښتنه داوه چې كله ناكله دفقير دوار وار سوال كولو ځخه شرم راځي او دوركولو دپاره هيڅ هم موجود نه وي په دې حالت كې څه كول پكار دي ؟ ده ﷺ وفرمايل چې تر خوار لا خوار او تركم لا كم شي چې موجود وي وركوه تردې پوري چې كه دبزې سوځول سوى ښنګرى وي نوهم يې په وركولو كې فكر مه كوه ، دهوسۍ او بزې او غوايي او نورو پښې ته په عربي كې ظِلف وايي د هغه ترجمه

موږ په ښنګوری ولیکل .

تنبیه : دا حکم دهغه سوال کوونکی دی چی مسکین او محتاجه وی ، قوی ، جوړ ، مالداره ، کسب کاره فقر کوونکو ته دمحققینو علماوو په نزد باندی څه ورکول نه دی جآئز .

۲۳ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما یوه بنه ده که چیری زه (دهغې دخښمولو او نا آرامه کولو) دپاره دداسی شیانو ښکاره کول کړم چی هغه په حقیقت کی ماته زوج نه وی راکړی نو پرما باندی به کمه ګناه وی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه نامعلوم نامی ښځه ، په روایت داسمآء رضي الله عنها]

جواب : کم څوك چی داسی څه ښکاره کړی چی هغه ته نه وی ورکول سوی هغه داسی دی لکه دمکر (فریب او چم) جامې اغوستونکی (یعنی هغه هم چل بازه اومکار دی او هغه ته به هم داسی ګناه وی لکه دمکاری دجامې اغوستونکی ته ، نوتاسی ته هیڅکله جآئز نه دی چی کم شیان زوج نه دی درکړی هغه په چم سره ښکاره کی او بنه په خپه کی (بخاری شریف ومسندِ احمد وابوداؤد ومسلم بروایتِ عآئشه رضي الله عنها)

شرح : دفریب اومکر جامې اغستونکی هغه شخص دی څوك چی خلګوته ددوکې ورکولو دپاره دیوې خاصی ډلی یا پارټۍ لباس واغوندی اوپه حقیقت کی دی دهغه ډلی څخه نه وی ، مثلاً صوفی نه وی او دصوفیانو چینه او نور واغوندی او مخلوق ته فریب ورکړی ، یا عالِم نه وی مګر دعالمانو چینه او لنګوټه وتړی دځانه عالِم جوړ کړی اوبعضی خلګ یوه جامه یا ګرتۍ واغوندی دهغو تر لستوڼو کښته نور لستوڼی ولګوی ددې دپاره چی خلګ فکر وکړی چی تردې لاندی یې بله جوړه هم اغوستیده ، داسی شخص ته هم دمکر دجامو اغوستونکی ویل کیږی ، او هغه شخص ته هم وایی څوك چی دشاهدی ورکولو دپاره عدالت ته دتګ پر وخت ددې سړی او هغه سړی څخه عمده جامې په خواست غواړی او اغوندی یې ددې دپاره چی په عدالت کی خاوند ددبدبې او صالح وګڼل سی او شاهدی یې مقبوله سی .

آنحضرت ﷺ چی کم ارشاد فرمایلی دی دهغه څخه ښځی ته هم دواقع او حقیقت خلاف ځان ښکاره کولو ممانعت سویدی ، او عام حکم هم معلوم سو چی خپل په نسبت دداسی فضآئلو او کمالاتو اظهار کول ناجآئز دی کم چی په حقیقت کی موجود نه وی ، عالِم نه وی او اشارةً خپل ځان عالِم ښکاره کوی ، صوفی او

درویش نه وی خو دتصوّف او درویشی درواغ او ریشتیا خبری سره گډوی ، غریب او مفلسه وی مگر دریاست او امیری ناری وهی ، البته خپله لوړه ، مسکینی او محتاجی پټول او دچا څخه سوال نه کول نهایتی ستایل سوی او خوښ کړل سوی خاصیت دی .

۲۴. **پوښتنه** : یا سرورِ عالَم ﷺ یوه شخص ته مذی په نهایت کثرت سره راځی په ډیرو غسلو کولو کولو سره دهغه نس ته ډیر تکلیف رسیدلی دی دهغه دپاره څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: علی په واسطه دمقداد رضی الله عنهما]

جواب : غسل دی نه کوی ، هروخت چی مذی ووزی استنجاء دی ووهی ، لکه څنگه چی دلمانځه دپاره اودس کول کیږی دغه رنگه اودس دی وکړی (ابوداؤد ، بخاری ، مسلم) .

شرح : مذی هغه برېښیدونکی نرمی سپینی اوبه دی چی دشهوت پروخت دمباشرت دارادې کولو یا ددې دبیان کولو سره راوزی ، جناب علی کرم الله وجهه نهایتی قوی ځوان وو ، ده کرم الله وجهه ته مذی ډیر راتله او کله چی مسئله معلومه نه وه ورته ددې وجی لکه څنگه چی دمنیو تر وتلو وروسته غسل واجبیږی په مذیو باندی یې هم غسل واجب وگڼی او وار وار به یې غسل کوی ، چی دهغه څخه به نهایتی ډیر تکلیف ورته رسیدی او په وار وار اوبه اچولو سره به یې په یخ موسم کی نس چاودلی وو ، کله چی دجناب سرورِ عالم ﷺ مبارکه لور بی بی فاطمه رضی الله عنها دده په نکاح کی وه ، ددې وجی څخه دشرم او حیا په وجه یې دآنحضرت ﷺ څخه په خپله ددې قسم مسئلې پوښتنه کول مناسب نه گڼل ، یوه ورځ ده کرم الله وجهه وخپلو دوستانو مقداد (۱) او عمّار رضی الله عنهما ته ددې یادونه وکړه او ورته وې فرمایل چی

(۱). عمار او مقداد رضی الله عنهما ډیر لوی اوعالی قدره صحابه دی ، داسلام په اوله زمانه کی یې اسلام راوړی او دمکی دمشرکانو دطرفه څخه یې قسم قسم عذابونه او تکلیفونه پورته کړیدی ، دا دواړه صاحبان نهایتی مسکینان او مفلس وه ، دخلگو په ویلو سره آنحضرت ﷺ ددې اراده کړې وه چی دوی دخپل مجلس څخه ولاړ کی او لیری یې کښېنوی ددې دپاره چی دمکی رئیس او سردار راسی ده ﷺ ته نژدی کښېنی او ایمان راوړی ولی چی هغه خلگ ددې غریبو او مسکینانو حضراتو سره په برابر کښېنستلو سره شرمیده خدای تعالی جل جلاله دا آیت نازل کی چی : لاَ تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهُ او ارشاد یې وفرمایی چی داسی کار دی هیڅکله ونکړل سی که نه نو ښه به نه وی ، ته دچا دایمان راوړلو یانه راوړلو ذمه وار نه یې ستا کار پوهول او وینا کول دی ورته ، آنحضرت ﷺ ددې ارادې څخه راوگرځیدی او تردې =

تاسی یو وخت ددې مسئلې پوښتنه دآنحضرت ﷺ څخه وکی ، یوه ورځ مقداد رضی الله عنه جناب رسول الله ﷺ تـه نژدی ناست وو چی حضرت علی رضی الله عنه اشاره ورته وکړه نو مقداد رضی الله عنه مسئله وړاندی کړه نونبی ﷺ وفرمایل چی پـه مذیو باندی غسل نه واجبیږی بلکه پرکم ځای باندی چی مذی لګیدلی وی هغه پرېوله او اودس وکه او لمونځ ادا که .

مسئله : په خوب کی که چیری مذی ووته او یقینًا معلوم سی چی مذی دی منی نه دی نوبیا هم غسل نـه واجبیږی لیکن احتیاطًا غسل کول پکار دی ځکه چی کله ناکله منی هم نرم وی او دمذیو سره مشابه کیږی چی بیا یې فرق ډیر ګران وی .

۲۵ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ په یوه جامه کی لمونځ ادا کوو نو روا دی که نه ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دابو هریرة رضی الله عنهم]

جواب : دهرسړی سره خو دوې دوې جامې (کالی) نه وی (نوپـه یوه جامـه کی لمونځ روا دی) ابوداؤد .

شرح : بل ځای دا معلوم سویدی چی دنارینه دپاره صرف دنو (ناف) څخه تـر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی، نوکه چیری یوازی په یوه لنګ (یا یوه کُرتی) کی لمونځ ادا کړل سی نو بې له شکه جائز دی ، لکه چی ډیرو صحابه وو رضی الله عنهم پـه دې وجه چی جامې به یې نه درلودی یا ورته مهیّا او برابری نه وی نوبه یې یـوازی لنګ وتړی او لمونځ به یې ادا کوی او ده ﷺ هم جواب همدغسی ورکی چی که چیری دلمانځه دپاره دوې جامې ضروری وی نوهر سړی به دوې جامې دکمی خوا کوی لیکن کله چی جامې مهیّا او برابری وی نو یوازی په یوه جامـه کی لمونځ کول ښـه نـه دی او مستحب داده چی لنګوټـه او کُرتیـ او پایجامـه واغوندی او لمونځ ادا کړی .

۲۶ . **پوښتنه** : یـا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چی دهغـه بندول اونـه ورکول صحیح نه دی ؟ [سوال کوونکی : پلار دبُهیه رضی الله عنه]

جواب : داسی شی مالګه ده (دهغې نه ورکول دنهایتی بخل اودبدوالی خبره ده) . ابوداؤد

= وروسته یې دا خلګ ډیر نژدې کېښنول ، عمّار دحضرت علی رضی الله عنهما سره اوسیدی پـه جنګِ صفین سنه ۳۷ هجری کی ددرې نوی ۹۳ کالو په عمر شهید سو او مقداد رضی الله عنه پـه سنه ۳۳ هَجری کی داویا ۷۰ کـالو پـه عمر مدینې تـه نژدی دجرف نومی پـه ځـای کی وفات سو او مدینه منوره ته یې جنازه راوړل سو اوپه جنة البقیع کی دفن کړل سو .

شرح : اول وار هغه دا سوال وکی نو آنحضرت ﷺ ورته وفرمایل چی اوبه داسی شی دی چی دهغه منع کول مناسب نه دی ، بیایې سوال وکی چی تر اوبو وروسته بیا داسی کم شی دی ؟ نو ده ﷺ مالګه ورته وفرمایل کم چی دلته ذکر دی ، دده ﷺ دارشاد مطلب دادی چی دا شیان دعام ضرورت او ګټی دی او نهایتی کم قیمته او ارزانه دی ، ترخپل ضروت په زیات موجود کیدلو نوروته نه ورکول یا په وخت کی دسوال انکار کول نهایتی نامناسبه کار دی ګواکی دخپل ضرورت او حاجت دخیال څخه یا دیوې بلی فائدې څخه انکار کول او نه ورکول هم جائز دی ، دغه ډول اور یا ستن اونور لږ قیمت والا او دضرورت شیان په وخت کی دحاجت غوښتونکی ته نه ورکول نهایتی نا خوښه کار دی .

۲۷. **پوښتنه** : ما خپله لور ورکړې وه اوس هغه ناوی ده (دیوه مرض په وجه سره) دهغې دسر ورېښتان ورژیده ، دهغې زوج ماته وایی چی ددې په وریښتانو کی نور ورېښتان ور ګډ کړه ، آیا داسی کول جائز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دانصارو رضي الله عنهم **څخه**]

جواب : پر ورېښتانو ګډوونکو ښځو باندی دخدای تعالی لعنت فرمایل سویدی ، ددې وجی هیڅکله ورېښتان مه ګډوی . (بخاری)

شرح : ددې ښځی دلور ورېښتان دچیچك دناجوړی دامله دبیخه څخه وتلی او ختلی وه ، او ورېښتان یې کم سوی وه ، درخصتیدو ورځ یې نژدی راغلی وه اوددې پرسر باندی ورېښتان نه وه زوج یې خپل کورته په بیولو کی تلوار کوی او ویل یې چی دې ته مصنوعی ورېښتان ورولګوی ، په عربو کی دستور او قانون وو چی دداسی ضرورت په ځای کی اوکله ناکله بی له ضرورته یوازی دښایست په وجه دنارینه ورېښتان ورسره ملګری کړی او دښځو ورېښتان په غټ او ښایسته په جوړ کړی ، رسولِ مقبول ﷺ ددې سخت ممانعت وفرمایی چی داسبب دلعنت دی، که چیری دنارینه څخه ما سوا دیوه بل شی ورېښتان دزوج په اجازې سره ورسره یوځای او غټ کړی نو دامامِ ابوحنیفه رحمه الله علیه او دبعضی علماوو په نزد جائز (۱) دی دارنګه دورېښمو دتار او نری رسۍ څخه دچوټی لګولو پر سر باندی اجازه دحدیثو څخه ثابته ده ، لکه څرنګه چی پرسر باندی دنارینه ورېښتان لګول حرام دی ، دغه رنګه ښځی ته خپل سر خریل هم حرام دی .

(۱). داکثرو علماوو په نزد دهر قسم ورېښتانو دیو ځای کولو او ګډولو ممانعت سویدی . منه

۲۸. **پوښتنه** : ای فخرِ عالم ﷺ موږ ته دښځو سره په حالت کی دحیض څه معامله کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دانس رضی الله عنهم]
جواب : دصحبت (جماع) څخه ما سوا هرڅه کوی . (مسلم شریف)
شرح : په یهودیانو کی قانون وو چی کله به ښځه حآئضه کیدل نو هغه به یې په جلا ځای کی پرېښوول ، دهغې سره به یې یوځای خوراك او چیښاك او په کور کی اوسیدل ناجآئزه ګڼل او ویل به یې چی ددې ټولو خبرو نهایتی ضرر رسیږی نارینه ته ، دجناب سرورِ عالم ﷺ صحابه وو رضی الله عنهم آنحضرت ﷺ ته عرض وکی چی موږ ته څه حکم دی ددې په جواب کی دخدای ﷻ دطرفه څخه دا آیت نازل سو چی: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوْا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ ﴿ (یعنی صحابه رضی الله عنهم ستا څخه دحیض دحالت حکم پوښتی ته ورته وفرمایه چی هغه دناپاکی زمانه ده په دې کی دښځو څخه جلا اوسئ) ، او ده ﷺ ددې آیت شرح وفرمایل چی دښځو څخه دجلا اوسیدلو دا معنی ده چی دهغو سره صحبت مکوی نوری ټولی خبری ورسره جآئزی دی یعنی ورسره پرېوتل، کښېنستل، په یوه کورکی ورسره اوسیدل، په یوه ځای کی ورسره خوراك او چیښاك کول ټول روا دی. یهودیانو چی دا حکم واوریدی نوېې وویل چی دا شخص (یعنی رسول الله ﷺ) خوهم عجبه خبری کوی ، یوه خبره لاهم داسی نه پرېږدی چی په هغه کی زموږ مخالفت ونکړی . دوه صحابیان (١) رضی الله عنهما دده ﷺ په خدمت کی حاضر سوه عرض یې وکی چی یا رسول الله ﷺ یهودیان وایی چی ددې خبرو څخه نارینه ته ډیر ضرر رسیږی اوس که چیری ته وفرمایی نو موږ به هم په حیض کی دښځو سره یوځای اوسیدل، خوراك اوچیښاك او نور ورسره پریږدو (ترڅو چی یهودیان زموږ ددې موافقت څخه داسلام وطرفته مآئله سی ، اوموږ دضرر او نقصان څخه محفوظ سو) ، رسول الله ﷺ چی دا واوریده دغصې او درد دوچی څخه دآنحضرت ﷺ مخ مبارك متغیر

(١). ددواړو صحابه وو رضی الله عنهما دکلام یو مطلب خو ولیکل سو ، دوهم مطلب ددوی دکلام (کم چی دبعضو روایاتو څخه معلومیږی) دادی چی یا رسول الله ﷺ کله چی یهود پردې حکم باندی او پر خپل مخالفت باندی ویلیږی او سوځی نوکه چیری ستا اجازه وی نو موږ به ددوی دښه سوځیدو دپاره دخپلو ببیانو څخه په حالت کی دحیض صحبت هم کوو ددې دپاره چی پوره مخالفت راسی ، مګر کله چی داسی کول دخدای تعالی ﷻ دحکم صریح خلاف او نهایتی سخت حرام وو نوځکه دی ﷺ ددې سوال څخه ډیر خفه سو . منه رحمه الله تعالی وبرّد الله مضجعه

سو تردې چې خلګو داسې وګڼل چې دی ﷺ ددې دوو صحابه وو رضي الله عنهما څخه ډیر خفه سو هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما دده ﷺ ددرد او غصې دبیرې دوجې دده ﷺ دمخامخ ځای څخه ولاړه او ووته ، په دې وخت کې آنحضرت ﷺ ته دیوه ځای څخه شیدې راغلې ده ﷺ یو سړی واستوی او هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما یې را وغوښتل اوشیدې یې په وڅښلې ، نودوی پوه سوه چې دده ﷺ غصه او درد تلونکی دی.

۲۹. **پوښتنه** : یا حضرت ﷺ کم خلګ چې مالداره دی هغه پوره ثواب وړی ولی چې لمونځ او روژې لکه څنګه چې یې موږ ادا کوو دوی یې هم ادا کوی او ددوی سره ډیر مال دی چې د هغه څخه دوی صدقه او خیرات ورکوی او ثواب تر لاسه کوی او زموږ سره مال نسته چې موږ هم صدقه ورکړو او د دوی سره برابر سو ، اوس راته وفرمایه چې موږ څه وکړو ؟

[سوال کوونکی : دمهاجرینو مسکینان او ابو ذرِ غفاری رضي الله عنهم]

جواب : ای ابوذره رضي الله عنه موږ تاته داسې کلمې درښیو او درکوو چې کم خلګ (په ثواب کې) ترتاسې مخکې دی هغه ته به ورسیږی یعنی دهغوی برابر به سی او کم خلګ چې په ثواب او عمل کې ترتاسې شاته دی هغه به ستاسې برابرې ونکړای سی ، البته کم سړی چې همدغه عمل وکړی (کم چې تاسی ته درښیم هغه به ستاسی سره برابر سی ، هغه عمل دادی چې) دلمانځه بعده درې دیرش ۳۳ واره اَللهُ اَکْبَرُ او درې دیرش ۳۳ واره اَلْحَمْدُ لله او درې دیرش ۳۳ واره سُبْحَانَ الله اوپه آخر کې یو وار وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ، وایه ، (ابو داؤد وبخاری ومسلم)

شرح : ده ﷺ وفرمایل چې تر فرضو لمونځو وروسته دا کلمې وایاست ، کم خلګ چې دخیر په کارو کې یا داسلام په راوړلو کې ترتاسې مخکې تللی دی تاسی به هم دهغو سره برابر سی اوکم خلګ چې په درجه کې ترتاسې وروسته دی یعنی په نورو اعمالو کې دخیر شاته دی یا هغه خلګ کم چې دا کلمې نه وایی ترهغو به لوړ سی ، کله چې ده ﷺ مهاجرینو فقراوو ته دا کلمې وروښوولې نو غنیانو او مالدارو صحابه وو رضي الله عنهم هم دثواب او اجر په شوق ددې ویل شروع کړه ، فقراوو بیا عرض وکې چې یا رسول الله ﷺ مالداره خلګ خو دا وظیفه هم وایی نو هغه به بیا ترموږ لوړ سی نوده ﷺ ورته وفرمایل چې دا خو دالله جل جلاله عنایت او

ورکړه ده چاته چې وغواړي فضيلت ورکوی ، او په بعضو رواياتو کې راغلي دي چې ده ﷺ دفقراوو دارنګه علاج وروکی چې تاسی ته درې داسی شيان حاصل دي چې هغه غنيانوته هيڅکله نه دي حاصل سوی ، اول : دا چې په جنت کې داسی لوړی بالاخانې دي چې جنتيان خلګ به هغه ته داسی ګوری لکه دمځکې اوسيدونکی چې دآسمان وستوروته ګوری ، هغه ته به نبی فقير داخليږي يا شهيد فقير يا مومن فقير ، بل څوك نه . دوهم داچې فقيران به جنت ته تر مالدارانو پنځه سوه کاله مخکی داخليږي . دريم دا چې غنی او فقير دواړه چې کله سبحان الله والحمد لله ولآ اله الا الله والله اکبر وايی نوغنی په ثواب کې هيڅکله دفقير سره نسی برابريدی ، اودارنګه په نورو اعمالو کې دخير فقيرته زيات ثواب وی مالداره دهغه سره نسی برابريدی.

۳۰. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دحق خبری په پوښتلو کې خدای تعالی ﷻ دشرم او لحاظ حکم نه دی فرمايلی ، ځکه نو زه عرض کوم چې که چيری ښځه په خوب کې هغه حالت وويني کم چې سړی يې ويني (يعنی احتلام يې وسی) نو پرښځې باندی به غسل واجب وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : ام سليم مور دانس رضي الله عنه او خوله بنت حکيم رضي الله عنهن]

جواب : هو ! په دې حالت کې غسل واجب دی که چيری اوبه وليدل سی (بخاری ومسلم وابوداؤد ونسائی)

شرح : يعنی تر خواب وروسته که چيری پرجامو باندی منی په نظر راسی نو غسل واجب دی اوکه چيری يوازی داډول خوب وليدل سی منی نه وی وتلی نوغسل نه دی واجب ، پردې مسئله باندی دټولو علماءِ اسلام اتفاق دی ، او دنارينه وو دپاره هم دا حکم دی کم چې دښځو په ځواب کې وفرمايل سو ، ددې حديث څخه معلومه سوه چې ښځوته هم احتلام راځی ، که څه هم چې بعضو ته نه راځی ، لکه څنګه چې کله ده ﷺ ددې ذکر سوی پوښتنی لوړ جواب وفرمايی نو دجناب رسول الله ﷺ زوجې مبارکی حضرت ام سلمه رضي الله عنها په تعجب سره عرض وکی چې يا رسول الله ﷺ ښځوته هم احتلام راځی ؟ نوده ﷺ په جواب کې ارشاد وفرمايی چې هغه خو هم دنارينه وو جوړه دی . که چيری په دوی کې هغه ماده منويه نه وای دکم په وجه چې احتلام کيږی نو بيا به کوچنيان ددوی سره څنګه مشابه کيدی .

اودا هم معلومه سوه چې کم ځای چې دفتنې انديښنه نه وی که چيری ښځه په خپله

ولاړه سی دعالِم څخه دمسئلو پوښتنه وکړی نو هیڅ منع نسته پکښی ، کله چی دشرم مسئله وه ددې وجی ام سلمه رضي الله عنها دسوال په شروع کی په طریقه دعذر دا عرض وکی چی الله تعالی دضروری او دحق دخبری په پوښتلو کی دشرم حکم نه دی فرمایلی . حیا نهایتی ښه خوی دی ، جناب سید الکونین ﷺ فرمایلی دی چی حیا هم ایمانی خوی دی او ارشاد یې فرمایلی دی چی حیا چی هر څومره وی ټوله ښه ده لیکن حیا او لحاظ تر هغه ځایه ښه ګڼل کیږی چی دهغه څخه ددین په ضروری شیانو کی خلل او تاوان پیښ نسی ، مثلاً دحیا خبره داده چی دجنابت غسل دا ډول وکړه چی خلګ درخبر نسی ، لیکن که ددې دوجی څخه لمونځ قضا کیدی نو حیا بیا جلا پریږده غسل وکه او لمونځ ادا که ، یا یوه ضروری مسئله دشرم او لحاظ دوجی څخه معلومه نه ده درته نودهغه په وجه سره په دین کی تاوان مه اچوه بلکه ویې لیکه یا یې په ژبه باندی په خپله یا دیو بل چا په ذریعه په ښه ډول باندی دیو عالِم څخه وپوښته ، پرداسی ځایو باندی شرم کولو ته شرعًا حیا نه ویل کیږی ، مجاهد رحمة الله علیه چی ډیر لوی تابعی دی فرمایی چی کم شخص حیا (او تکبر) کوی هغه علم نسی زده کولای .

اړوند مسئلې : که چیری څوك بیده سو او ترپورته کیدلو وروسته یې پرکالو یا بدن باندی لوندوالی یا ټپله پیدا کړه او دا یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید چی مذی وی په دې حالت کی هم غسل واجب دی که یې لوندوالی پیدا کی لیکن خوب نه وو ورته یاد بیا هم غسل واجب دی .

۳۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو سړی دغیرت (او دلوړ عزت) دوجی څخه جهاد کوی او یوڅوك دشجاعت ښکاره کولو دپاره او یوڅوك دریا په وجه (یعنی خلګو ته دځان ښکاره کولو او لوی مجاهد مشهور کیدلو په نیت باندی) جهاد کوی نوپه دې مجاهدو خلګوکی دچا جهاد فی سبیل الله سو ؟

[سوال کوونکی : لاحق بن ضمیره رضي الله عنه]

جواب : کم سړی چی ددې دپاره جهاد کوی چی دالله ﷻ کلمه لوړه وی (یعنی دتوحید کلمه جاری وی او اسلام غالب وی) دهغه جهاد فی سبیل الله دی (بخاری)

شرح : دآنحضرت ﷺ دجواب څخه معلومه سوه چی دعمل مدار دخیر نیت دی ، چی هرڅومره ښه عمل وی په بد نیت سره دهغه ثواب باطلیږی ، تردې پوری چی جهاد هم چی دمال او نورو په نیت وی دالله تعالی دپاره نه ګڼل کیږی او ثواب نه

پر ورکول کیږي او هغه فضیلتونه او بزرګي چې کم دشهید په حق کې وارد سویدی دهغو مستحق به نه وي او په آخرت کې به لوړې مرتبې او عالي درجې دشهیدانو په ډول نکې پیدا که څه هم چې په دنیا کې دده دکفن او دفن معامله دشهیدانو په مثل سره وکړل سي ، اصلي او حقیقي شهید هغه دی چې دکلمة الله دلوړ والي دپاره سر پریکړي او دالله تعالی دیادونې او ذکر دلوړیدو دپاره خپله وینه وبهوی . اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا شَهَادَةً فِيْ سَبِيْلِكَ

۳۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره دکومو جامو پرېښوول ضروری دی ؟

[سوال کوونکی: یو شخص په روایت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : کرتۍ دی نه اغوندی ، باران کوټ (۱) دی نه اغوندی ، پایجامه دی نه اغوندی، لنګوټه دی نه تړي ، اونه دی داسي جامې اغوندي چې په رس یا زعفرانو باندی رنګ کړل سوی وي اونه دی موزې اغوندی مګر هو! دکم سړی سره چې چپلکي یا بوټونه نه وي هغه دی موزې دارنګه پرې کړي او وادې غوندی چې تر بجلکو یې کښته سي (ابوداؤد) .

شرح : دباران کوټ او لنګوټې په ممانعت کې هغه ټولې جامې داخلې دي چې په هغه سره سر پټیږي ، دزعفران په رنګ رنګ کړل سوی جامه ښځوته یوازې په حالت کې داحرام منع ده او نارینه وو ته هیڅکله جآئز نه دی ، نه په احرام کې اونه بې له احرامه ، دا پوښتنه سره دشرحې په بل ځای کې ذکر سویده ، لیکن دسوال الفاظ یې مختلف دی ددې وجې دوباره ذکر سوه .

۳۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ددې سړی په اړوند څه ارشاد دی څوك چې دیوقوم (یعنی جماعت اوګروپ) سره محبت او دوستی لری لیکن دهغه سره یوځای نسی (یعنی عملِ صالح او فضیلت دومره حاصل نکړي چې په درجه کې دهغه سره برابر سی) ؟ [سوال کوونکی : یو شخص نا معلوم نامی]

جواب : انسان به دهغه چا سره وي دچا سره چې یې دوستی وي (یعنی په قیامت کې به دهغو خلګو په ټولۍ کې داخل ګڼل کیږي) بخاري شریف .

شرح : ددې حدیث څخه دصالحو بندګانو یعنی انبیآء او اولیآء عَلَيْهِمُ السَّلَامُ دمحبت نهایتی فضیلت او ډیره لویه خوبي او ګټه ښکاره سوه ، چې کم سړی ددوی محبت

---

(۱). په احادیثو کې لفظ دبُرنس ذکر دی ، بُرنس : یو قسم ټوپی ته هم وایی او دباران کوټ او نورو ته هم وایی . منه رحمه الله تعالی

ساتونکې وی هغه ته به هم ددې قسم مرتبې او اخروی درجې ورکول سی لکه څنګه چې هغوی ته ورکول سویدی سره ددې چې هغه ددوی سره برابر عمل نه دی کړی ، لیکن یوازی په ژبه سره دمحبت نوم اخیستل او دا خیال کول بې ځایه دی چې موږ به خامخا دخدای ﷻ ددربار په نژدې کسانو او دلوړو درجو په خلګو کې شامل یو برابره خبره ده که مو عمل هر ډول ولې نه وی .
حق دادی چې دفسق او فجور شرك او بدعت سره سره ددې پاکو حضراتو محبت نسې یوځای کیدلای ، ددې مقبولو خلګو دمحبت نور ظاهری او باطنی تاریکې ایسته کوی اودانسان اعمال او عقآئد پاك او صفا کوی ، ریشتیا محبت دادی چې دخپل وس تر اندازې پوری ددوی په ارشاد باندی عمل وکړای سی ، عقآید او اعمال طرز او طریقه ددوی اختیار کړل سی .
فآئده : امام بخاری رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ ددې حدیث یو بل مطلب هم بیان کړیدی چې هر سړی په دنیا کې اکثره دهغو خلګو سره اوسی دچاچی دوست وی که یې داهل علمو سره محبت وی نودهغوی په مجلس کې حاضر اوسی او دهغوی طریقه اختیاروی ، که یې دفقیرانو سره مناسبت وی نوهغه رنګ اختیاروی ، ددولت دخاوندانو یا درئیسانو یابد معاشانو سره یې که محبت وی نودهغو په خبرو کې ډوب اوسی وعلی هذا القیاس ، مقصد دا چې دیوچا طرز او طریقه اختیار کول او یا یوځای ورسره اوسیدل دمحبت علامه ده .
۳۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه ښکار کوم زیاتی جامې اغوستل او ورسره اوسیدل تکلیفی وی ، که چیری یوازی په لنګ کې لمونځ وکم نو جآئز دی که نه ؟
[سوال کوونکی : سلمه بن اکوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]
جواب : هو ! کوه یې ، لیکن هغه په ګریبان پوری مبنلوه (ددې دپاره چې دننه بدن نسې معلوم) اوکه هیڅ نسوه پیدا نو په یوه ځوز یې ورپوری مبنلوه . (ابوداؤد)
شرح : دنارینه دپاره په لمانځه کې صرف دنو څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی نوکه یې چیری لنګ دومره کښته وی چې په رکوع او سجوده کې یې زنګنونه او نورنه خلاصیږی نوپه دې لمونځ کیږی ، پرتوګ یا پایجامه خاص ضروری او لازمی نه ده لکه چې دعربو اکثره صحرایی اوسیدونکی صرف یو لنګ لری لیکن که چیری دګرته ګریبان لوی وی نو غوټه ، صدف یا بټن ورلګول پکار دی که نه وی نوکښته طرف ته که نظر وکړل سی نوخپل بدن به په نظر ورسی، که یې چیری

غوټه يا بټن هيڅ ونه لګول او ګريبان يې خلاص پاته پرېښووى نوهم لمونځ صحيح دى ليکن مکروه دى ، ددې وجه څخه جناب رسول الله ﷺ وفرمايل چې که چيرى دګريبان دچاك دبندولو دپاره بل شى پيدا نسو نو ځوز دى ورپورى ولګوى کم چې په ځنګله کې هرځاى پيدا کيږى .

مسئله : که چيرى ګرتۍ يا پاجامه دکښتى خوا څخه دومره خلاصه وى چې که چيرى يو سړى دکښتى خوا څخه ورته وګورى نو دده بدن معلوميږى ليکن دلوړى خوا څخه بالکل پټ وى نوپه لمانځه بالکل تاوان نه راځى .

۳۵. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دحائضې ښځى سره خوراك کول جآئز دى که نه ؟

[سوال کوونکى: عبد الله بن سعد ورور دحکيم بن سعد انصارى رضي الله عنهما]

جواب : هو ! جآئز دى ، ورسره خوراك کوه . (ترمذى وابوداؤد) .

شرح : کله چې په حيض کې ښکاره نجاست پر تولـه بدن باندى نه وى ددې وجې دحآئضې لاس او خُله هم پاك وى، ددې وجې ددې سره يوځاى په خوراك کې يا ددې څخه دپاته سوى خوراك يا اوبو په خوړلو او چيښلو کې هيڅ ممانعت نسته او نه هيڅ قسم کراهيت پکښې سته ، په حديث شريف کې وارد دى چې ديوه هډوکى ديوه طرفه څخه اول وار حضرت عآئشې رضي الله عنها خوراك وکى اوبيا دهمدغه طرف څخه آنحضرت ﷺ هم خوراك وکى اوپه پياله کې حضرتِ عآئشې رضي الله عنها اوبه چيښلى وى ، اوبيا آنحضرت ﷺ هم پرپيالې باندى ددې دخُلې پرځاى خپله خُله مبارکه کښېښول او پاته سوى اوبه يې وچيښلى .

۳۶. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ داهلِ کتابو خلګو (يهودو او نصاراوو) په ملك کې اوسو آيا موږ ددوى په لوښو کې خوراك وکو او موږ دښکار په ځاى کې اوسو (يعنى په هغه ځاى کې چې دښکار قابل حيوانان پکښې ډير وى) په خپله لينديۍ سره هم ښکار کوو اوپه خپلو غيرِ تعليم يافته سپيانو سره هم ښکار کوو ، په دې کې کم شيان زما دپاره صحيح دى او کم نه دى صحيح ؟

[سوال کوونکى: حضرت ابى ثعلبه خشنى رضي الله عنه]

جواب : داهلِ کتابو دلوښو کم چې تا ذکر وکى دهغو په اړوند دا حکم دى چې که چيرى تاسى دهغه څخه ما سوا بل لوښى پيدا کې نوددوى په لوښى کې خوراك مه کوى اوکه بل لوښى نه وو نو هغه پرېولى اوپه هغه کې خوراك وکى ، او هغه چې تاسى دلينديۍ څخه په غشى غورځولو سره ښکار کړيدى او (دغشى غورځولو پر

وخت مو) دخداى ﷻ نوم اخيستى دى هغه هم خورى (برابره خبره ده كه ترغشى غورځولو وروسته ژوندى په لاس درسى او كه مړ) ، اوكم چى په تعليم يافته سپيانو سره ښكار كوى او (دسپيانو دايله كولو پروخت) دالله ﷻ نوم يې اخيستى وى هغه هم خورئ (برابره خبره ده كه ژوندى په لاس درسى اوكه مړ) اوكم چى په غيرِ تعليم يافته سپيانو باندى ښكار كول كيږى هغه ته مو كه چيرى دحلالولو موقع پيدا كړه (يعنى ژوندى پيدا سى او ذبح كړل سى) نو خورى يې اوكه مړ پيدا كړل سى او ذبح نكړل سى نوبيا يې مه خورى . (بخارى شريف)

شرح : ابو ثعلبه خشنى رضي الله عنه چى دهغه نوم داكثرو علماوو په نزد باندى جرثوم وو دشام په ملك كى اوسيدى چى هلته دعربو بعضى هغه قبيلې هم آبادى وى كمى چى نصرانى سوى وى دې خلګو چى كله په خپلو لوښو كى دخنزير غوښى هم پخولى او شرابونه يې پكښى اچول او مسلمانانوته به كله كله دهمسايګى په وجه يا كله په سفر كى ددوى دلوښو داستعمال ضرورت پېښېدى ، ددې وجى ددې په اړوند ابو ثعلبه رضي الله عنه پوښتنه وكړه ، ده ﷺ وفرمايل چى په وخت كى دضرورت دالوښى ښه پرېولى اوپاك يې كى اوبيا يې استعمال كړى اوكه نور لوښى پيدا سى نوبيا دا مه استعمالوى ، په دې لوښو كى چى كله دنجاست شبه بلكه يقين وو ددې وجى پرېول يې واجب سوه او بې له ضرورته استعمال يې ناجآئز سو ، ليكن داهلِ كتابو او هنودو او نورو داسى لوښى چى په هغه كى دنجاست شبه نه وى بې له ضرورته هم استعمالول روا دى او دهغو پرېول صرف مستحب دى واجب او ضرورى نه دى ، په بِسْمِ الله ويلو اوبيا غشى غرځولو سره چى كم حيوان مړسى دهغه خوړل حلال او صحيح دى او كه تر زخمى كيدو وروسته ژوندى پيدا سى نوبيا يې ذبح كول واجب دى .

تعليم يافته هغه سپى دى چى دهغه دا عادت جوړل كړل سى چى ښكار وكى او سيده يې راوړى او په خپله يې ونخورى ، څه وخت چى درې واره ښكار وكى اوپه خپله يې ونخورى نو شرعًا ورته معلّم يعنى تعليم يافته ويل كيږى ، پر هغه باندى كه چيرى بسم الله وويل سى او ايله كړل سى او هغه يو حيوان مړ كى او رايې وړى نو حلال او طيب دى ، بيا هم كه چيرى يو وخت دهغه څخه دى په خپله خوراك وكړى نو معلم كيدل به يې باطل سى او څه وخت چى دهغه څخه وروسته بيا درې واره په امتحان كى كاميابه سى (يعنى ښكار راوړى اوپه خپله يې ونخورى) نوبيا

به معلّم سی .

باز اونورو مرغانو ته هم که چیری دښکار په واسطه تعلیم ورکړل سی نو دهغه مړ کړل سوی ښکار چی راوړی جآئز دی، په دې کی دا شرط هم نسته چی په خپله به یې نخوری ، که یې چیری مړکی اوپه خپله یې هم وخوری بیا هم هغه حلال دی ، په دې شرط چی بسم الله پر ویل سوی وی او دی ایله سوی وی ، دهغه دمعلم کیدو دپاره فقط دا کافی ده چی ایله کوونکی یې په کم وخت کی چی (درابللو په اشارې یا آواز سره) راوبولی نودی بیرته راسی مګر شرط دا دی چی سپی یا باز او نورو چی کم حیوان مړ کړی وی په هغه کی یې زخم کړی وی که یې ببله زخمه مړ کړی وو نوبیا نه دی حلال .

غیرِ تعلیم یافته سپی که په ښکار پسی ایله کړل سی او ژوندی یې راوړی نو چی حلال کړل سی خوړل یې جآئز دی لیکن که یې چیری مړ کړی او رایې وړی نودهغه خوړل نه دی جآئز .

مسئلې : که چیری سپی یو حیوان مړ کی دهغه څخه یې یوڅه قدر وخوړل اوبیا هم هغه تاته ژوندی ورسیدی نو په ذبح کولو سره یې خوراك جآئز دی مګر سپی لا تراوسه پوری معلم نه دی ترڅو چی درې واره یې بیا امتحان ونکړل سی او په هغه کی کامیاب نسی ، که چیری سپی فقط دښکار وینی وچیښلی غوښی یې نه وی خوړلی نو هغه ښکار بالکل حلال دی ، او دسپی معلم کیدل هم ددې څخه نه باطلیږی ، که چیری سپی یا باز یا نورو ښکار کوونکو حیوانانو یو ښکار زخمی کی او ژوندی یې راوړی نودهغه ذبح کول ضروری دی که چیری ذبح نکړل سی نو حرامیږی ، او دغشی دښکار همدا مسئله ده ، که چیری پریوه سپی بسم الله وویل سوه او دهغه سره بل سپی یوځای سو چی بسم الله نه وه پر ویل سوی یا معلم نه وو اوبیا یې په ګډه یوښکار وکی نو هغه ښکار حرام دی .

ناپاکه لوښی په پرېوللو سره پاکیږی ، که څه هم چی په هغه کی نجس شی پوخ سوی وی ، که چیری بسم الله وویل سی اوپه ځنګله کی داسی یو دام واچول سی چی په هغه کی په لویدو سره حیوان زخمی سی او یو حیوان چی زخمی سوی وو بیا دهغه زخمه څخه پسی مړ سو نو نه دی حلال البته که چیری ژوندی لاس ته درسی نو چی ذبح یې کړی خوړلای یې سی .

۳۷. **پوښتنه** : ای سیدِ عالَم ﷺ زه یو داسی سړی یم چی ښایست (او صفائی او

نفاست) ماته ډير خوښ دی اولکه څنګه چی ته ﷺ راته ګوری الله تعالی ماته دا نعمت را عطا کړی هم دی ، اوس زما داصليت او پاکيزګی ترديې اندازې پوری خيال دی چی ماته دا هم خوښه نه ده چی ديوچا دبوټو تسمه هم زما ترهغې لوړه سی (يعنی دا غواړم چی زما هر شی ترټولو ښه او لوی وی ترديې اندازی چی دچپلکو او بوټو تسمه هم) آيا دا خبری هم په تکبّر کی داخلی او ممنوع دی اوکه ددې څخه کمه منع نسته ؟

[سوال کوونکی: يوشخص په خپله په روايت دابن مسعود اوابی هريرة رضي الله عنهما]

جواب : الله تعالی جميل دی ، جمائل (ښايست او صفآئی) خوښوی ، (نو داشيان تکبّر نه ګڼل پکار دی) بلکه دحق دخبری څخه (په زور سره دپاره دنحوست) انکار کول او خلګ حقير او خوار ګڼل تکبّر دی . (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد بالفاظ مختلفة)

شرح : د الله تعالی دجميل کيدو څخه دا مراد دی چی د هغه ﷻ صفات ، افعال ، اسمآء او اغراض مقصد ټول شيان بهتر او عمده دی ، نو هغه ﷻ دهرشی دښايست اوعمدګی خوښوونکی دی، نفيسی او ښې جامې اونور درلودل کم بد کار نه دی، بلکه په صورت کی دقدرت او پراخی همدا خوښ او مستحب دی لکه چی حضرت سيد الکونين ﷺ چی کله يو شخص چی مالدار او خاوند دپراخۍ وو په کمزوری حالت او مفلسانه جامه کی وليدی نو وې فرمايل چی کله خدای ﷻ تاته نعمت درکړيدی نوپکار دی چی دهغه اثر پر تا باندی ښکاره وی البته نور خلګ خوار او يا د هغوی جامې او نور ذليل ګڼل او په خپل زړه کی د لوړوالی او بهتر والی خيال راوړل نهايتی عيبجن کار او حرام دی ، دارنګه تر حد زيات په زينت او ښايست کی مصروفه کيدل او اسراف کول هم په ګناه کی داخل دی .

حاصل داچی کبر يو دزړه کار دی چی دهغه تاثير داهم دی چی دخپلی رايی يا عقيدې په مقابله کی دحق خبری دقبلولو څخه نفرت کول کيږی دنورو عقيده، خيال رايه ، قياس ، صورت او لباس خوار او حقير ګڼل کيږی ، کله کله سره دښکاره عزته او وجاهته او سامانه په زړه کی دا فکر او مضمون نه وی او کله کله سره دبی سر او سامانۍ او دقّت (دِغت) او حيرانتيا دکبر فکر او مضمون اودخپل ځان ښه ګڼلو چرت په زړه کی وی ، لکه چی روايت کړل سويدی چی حضرت سيّد عالَم ﷺ تشريف وړی په لار کی يو نهايتی مفلس او محتاجه فقير ولاړ وو ، خلګو وويل

چې لږ دلاري څخه لیرې سه آنحضرت ﷺ تشریف راوړی ، نوده وویل چې لار خو لا ډیره خالي ولاړه ده ، اوهم هلته دریدلی پاته سو ، نبي ﷺ صحابه وو رضي الله عنهم ته وفرمایل چې په ده کی تکبّر دی ، هغوی رضي الله عنهم عرض وکی چې ای حضور ﷺ ! په دومره ذلت او خواری ، بیکسی او مفلسی کی څنګه تکبّر کیدلای سی ؟ نبي ﷺ وفرمایل : چې دا (تکبّر) خو دزړه سره تعلق لرونکی شی دی (پر سامان او ثروت باندی موقوف نه دی) البته ددبدبې او حشمت په موجود والی کی دهغه زړه دکبر دمضمون ښکاره کیدل ډیر ښکاره کیږی . اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا مِنْ دَنَسِ الْكِبْرِ وَالْكُفْرِ

۳۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ سبا ددښمن دمقابلې دپاره روانیدونکی یو او زموږ سره چاقو نسته نو آیا موږ دبانس په تیره څوکه اونورو داسی شیانو سره ذبح کولای سو ؟ [سوال کوونکی: رافع بن خدیج رضي الله عنه]

جواب : داسی یوشی درسره واخله چې دهغه څخه وینه وبهیږی اودخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکه او هغه غوښې وخوره ، البته په کم شی سره چې ذبح کوی هغه باید چې غاښ او نوك نه وی ، اوددې وجه هم درته ښیم ، په غاښ باندی ددې وجی ذبح کول روا نه دی چې هغه هډوکی دی او په نوك سره ددې وجی روا نه دی چې هغه دحبشیانو چاقو دی . (بخاری وابوداؤد ومسلم)

شرح : کله چې دا خلګ ددښمن مقابلې ته تلونکی وه اوهلته په غنیمت کی دداسی حیوانانو دنیول کیدو امید وو چې هغه ذبح کړل سی اوخوړل سی او په تورو سره ذبح کول دې حضراتو نه خوښول ولی چې تیزوالی یې ځی ، ددې وجی یې سوال وکی چې آیا په بل شی هم ذبح جائز ده او که نه ؟ نبي ﷺ په هر داسی شی سره دذبح کولو اجازه ورته وفرمایله چې تیز او څوکه لرونکی وی چې په هغه سره رګونه پرې کړل سی او وینه وبهیږی ، لیکن کله چې بعضی حبشی او ځنګلی خلګو به یوشی په نوك او غاښ باندی پرې کی اوذبح به یې کی ددې وجی یې منع ورڅخه وفرمایله چې په غاښ سره ذبح مه کوی ځکه چې هغه هډوکی دی اوپه هډوکی سره ذبح جائز نه ده ، ولی چې په دې سره په ذبح کولو سره به هغه نجس سی ، اوپه نوك سره ذبح کول دحبشیانو طریقه ده ددې څخه پرهیز لازم دی ، لیکن دعلمآء حنفیه وو په نزد په هغه نوك او غاښ سره ذبح کول حرام دی چې هغه پر خپل ځای لګیدلی وی ، که چیری په راکښل سوی غاښ یا پرې سوی نوك سره ذبح وکړل سی نوکه څه هم چې سخت مکروه دی مګر حلال دی، دآنحضرت ﷺ دجواب

څخه معلومه سوه چې دذبح دپاره وينه بهوونكى اوپرې كوونكى شى ضرورى دى نوكه چيرى بسم الله وويل سى په لكړه يا ربړ (غُليل) يا ډبرى سره ووهل او مړسى نونه دى حلال .

۳۹. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ خلګو لره ترټولو زيات جنت ته داخلوونكى كم شى دى او ترټولو زيات دوږخ ته داخلوونكى كم شى دى ؟

[سوال كوونكى : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابو هريرة رضي الله عنه]

جواب : خلګوته ترټولو زيات جنت ته داخلوونكى دالله ﷻ څخه بيره ده (تقوٰى) او ښه اخلاق دى اوپه اور كى ترټولو زيات داخلوونكى خُله او شرمګاه (عورت) دى . (ترمذى وابن ماجه) .

شرح : اصلى او حقيقى سبب ددخول فضل او رحمتِ خداوندى دى ، ليكن په ظاهر كى لوى سبب چې دهغه څخه خلګ په جنت كى داخل سى دالله تعالى څخه تقوٰى كول او بيريدل دى ولى چې ادنٰى (ډيره كښته) درجه دتقوٰى دشرك څخه ځان ساتل دى اوبې له دې جنت ته داخليدل نسى كيدى او دګناهونو څخه محفوظه كيدل هم تقوٰى ده په دې سره هم انسان ددوږخ څخه ليرى كيږى او دجنت مستحق ګرځى ، داعلٰى درجې تقوٰى داده چې دغير الله خيال هم په زړه كى نه راوړى ، وَذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ، او ښه اخلاق هم لوى سبب دى ، ولى دكم سړى چې دزړه اخلاق او ملكې ښې وى دهغه څخه اعمال او افعال هم خوښ صادريږى او دنورو خلګو سره هم په احسان او ښه سلوك سره پيش كيږى ، چاته ضرر نه رسوى ، بلكه په ښو اخلاقوكى ترقى كيږى ، اوبيا خپلو ضرر رسوونكو ته هم راحت او ګټه رسوى او دهغو سره احسان كوى .

اوپه دوږخ كى دداخليدو لوى سبب خُله او شرمګاه (عورت) دى ولى چې ددې دوو دوجى څخه خداى تعالى ﷻ ناراضه كيږى ، اودده ﷻ نارضايى دوږخ ته دتللو اصلى سبب دى او دهمدې وجى څخه ښه معامله پرېږدى او دخلګو سره مخالفتونه او نزاع كوى او دهغوى حقوق تلفوى ، جناب رسول الله ﷺ ته الله تعالى جوامع الكلم وركړى وى يعنى داسى كلامونه او ويناوى ډك دقدرت او ملكې چې الفاظ يې نهايتى مختصر او لږ وى او معانى يې نهايتى ډيرى وى ، لكه چې په دې ځاى كى جنت دداخليدلو په اسبابو كى يې تقوٰى دالله ﷻ څخه بيره وفرمايل چې ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چې دالله ﷻ سره معامله صحيح كوه دهغه ﷻ دټولو

احکامو تعمیل (پرځای کول) کوه دکومو خبرو دکولو چی یې ارشاد فرمایلی دی هغه پرځای راوړه او کم شیان چی یې منع کړیدی هغه مه کوه ، او دوهم سبب یې ښه اخلاق وفرمایل چی ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چی دخدای ﷻ دمخلوق سره معامله صافه ساته او ښکاره ده چی دا خبری دټول شریعت خلاصه او په جنت کی دداخلیدلو داعلی اسبابو څخه دی ، هلته یې دوزخ ته دداخلیدلو په اسبابوکی خُله بیان کړه ، ولی چی په مطابق دارشادِ نبوی ﷺ دژبی ساتنه ددین اصل دی او حلال خوراك دپرهیزګاری مغز دی ، دژبې دناجآئزو اونا مشروعو کلمو څخه دنه محفوظ کیدو په سبب او دحرامی ګولې څخه دپرهیز نه کولو په وجه باندی انسان ددوزخ مستحق ګرځی.

دوهم سبب یې فرج (شرمګاه) وفرمایل ځکه چی دهغه شهوت په نهایتی تیزی سره پر انسان باندی حمله کوی او هغه مغلوبه کوی اودده عقل ړندوی اوپه دې سره دانسان څخه ددوزخ کنده جوړوی ، ددې دشر څخه محفوظ اوسیدل دلویو دیندارو خلګو کاردی ، اوپه وَالَّذِيْنَ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ سره الله تعالی ددوی تعریف فرمایلی دی ، حاصل دادی چی اکثره اسباب دهمیشنی نیکبختی اواُخروی کامیابی دتقوٰی او ښو اخلاقو څخه تر لاسه کیږی او اکثره اسباب دهمیشنی بدبختیہ او اُخروی غمونو دخُلې او فرج په واسطه پرذمه باندی لویږی .

۴۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بعضی خلګ (کم چی نوی نوی مسلمانان دی) موږ ته غوښی دخرڅولو دپاره راوړی ، معلومه نه وی چی هغوی پردې باندی دذبح پر وخت دخدای ﷻ نوم اخیستی وی اوکه نه ؟ (ولی چی هغوی داسلامی قواعدو څخه پوره نه وی خبر) دداسی غوښو خرڅول او خوړل جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوقوم داهل عربو څخه]

جواب: (هیڅ شبه مه کوی) تاسی پرهغه باندی دخدای ﷻ نوم واخلی او خوری یې .
(بخاری شریف)

شرح : دآنحضرت ﷺ دارشاد مطلب دادی چی کله هغه خلګ مسلمانان دی او ظاهر حال دمسلمان دادی چی هغه بسم الله وایی او ذبح کوی نوپه زړه کی شکو او شبهاتو ته ځای مه ورکوی چی شاید چی بسم الله یې پرې ایښی وی ، بلکه بې له تکلیفه دخدای ﷻ نوم واخله او خوره یې ، دا مقصود نه دی چی که چیری هغه دخدای ﷻ نوم نه وو اخیستی نوپه هغه وخت کی به ستا بسم الله ویل کافی سی او

نه هم دا منظوره (مقبوله) ده چي که چيرى په يقين سره معلومه سى چي هغه دذبح په وخت كى دخداى ﷻ نوم نه دى اخيستى نوبيا يې هم خوره ، بلكه په داسى ځاى كى پرغالب ګمان باندى حکم ورکول کيږى کله چي دهغه دحال او قرينې څخه نسى معلومه او غالب ګمان سى چي دخداى ﷻ په نامه سره به يې ذبح کړى وى نوبيا يې خوړل جائز دى ، لکه چي په بعضو روايـاتو كى دى چي نبى ﷺ وفرمايـل چي دهغه څخه ښه قسم واخلى چي دخداى ﷻ په نامه يې ذبح کړيده ، بيا يې خورى ، که چيرى غالب ګمان دالله ﷻ دنوم دپرېښوولو وو نو بيا يې خوراك حرام دى .

۴۱. **پوښتنه** : زما زوى عبد الله (رضي الله عنه) په حالت كى دحيض خپلى زوجې ته طلاق ورکړى دى ، جائز دى که ناجائز او اوس څه کول پکار دى ؟

[سوال کوونکی : حضرت عُمرِ فاروق رضي الله عنه]

جواب : (طلاق لويدلى دى مګر) هغه ته حکم وکه چي رجوع وکړى اوپه خپله نکاح كى يې ولرى ترڅو چي ددې حيضه څخه پاکه سى او بيا حيض ورته راسى او بيا پاکه سى تردې وروسته که يې خوښه وى په نکاح كى دې يې ورسره پرېږدى اوکه يې خوښه وه (په همدې طهر كى دى) تر نژديکت کولو دمخه طلاق ورکړى . (بخارى شريف)

شرح : دحيض په حالت كى طلاق ورکول ډير بد او ناخوښه دى ، او آنحضرت ﷺ پردې باندى ناراضګى ښکاره کړه ، بيا هم په دې حالت كى چي کم طلاق ورکول سى هغه دجمهورو علماوو په نزد باندى واقع کيږى ليکن رجوع کول بيرته واجب دى لکه چي آنحضرت ﷺ په دې قصه كى درجوع کولو حکم فرمايلى دى او تر رجوع کولو وروسته چي کله هغه دحيض څخه پاکه سى نو دوباره طلاق ورکول جائز کيږى ، ليکن آنحضرت ﷺ دا حکم وفرمايې چي يو وار پاکه سى بيا دوهم وار حيض راسى اوبيا پاکه سى نو بيا طلاق ورکول کيږى دا حکم په ډول داستحباب دى ، په دې كى يو حکمت داهم دى چي که چيرى په اول طهر (١) كى يعنى په اول وار دحيض پاکيدو څخه طلاق ورکول سى نوداسى به معلومه سى چي ګواکى دطلاق ورکولو دپاره يې رجوع کړى وه او که چيرى تر بل طهره پورى انتظار وسى نو داسى به نه وفهمول سى بلکه شايد چي په دومره زمانه كى يو دبل

(١). په کمه زمانه كى چي ښځى ته حيض نه وى راغلى هغه ته طهر وايي چي دهغه لږ تر لږه موده پنځلس **۱۵** ورځى ده (او زياته مودې ته يې اندازه نسته) . منه رحمه ربه جلّ وعلى

سره د اوسيدو الفت وسی او د طلاق خيال د زړه څخه ووزی ، او نبی ﷺ ارشاد وفرمايی چی دوباره په کم طهر کی طلاق ورکوی په هغه کی دی تر صحبت کولو مخکی طلاق ورکړی ولی چی په داسی طهر کی طلاق ورکول عمده او ډير ښه دی په کم کی چی صحبت او جماع نه وی واقع سوی ، تر طلاق تيريدلو ته او بيرته په نکاح کی پاته کولو ته رجعت وايی ترڅو پوری چی يې يو يا دوه طلاقه ورکړی وی نو تر عدې تيريدو دمخه زوجه بيرته په خپله نکاح کی ساتلی سی دوباره دنکاح کولو ضرورت نسته بلکه صحبت کول او په ژبه سره ويل يې کافی وی . تر عدې تيرېدو وروسته يا تر درو طلاقو ورکولو وروسته يې په خپله نکاح کی نسی ساتلی ، دعمر رضی الله عنه زوی يو ازی يو طلاق ورکړی وو ددې وجی رجعت ورته جآئز وو ، دکمی ښځی سره چی تر اوسه صحبت لانه وی سوی هغې ته په حالت کی دحيض هم په طلاق ورکولو کی هيڅ ممانعت نسته .

۴۲. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ ته په حالت کی دجنابت بيديدل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب دپاره دخپل زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : هو ! اودس وکی او بيا بيديدل پکار دی بيا چی موکله وغوښتل غسل وکی ، (مسلم وبخاری)

شرح : دحضرت عمر رضی الله عنه زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ته دشپې په وخت اکثره دغسل کولو ضرورت کيدی اوپه دې وخت کی ورته غسل کول دشوار او سخت وو هغه دخپل پلار حضرت عُمر رضی الله عنه څخه دا مسئله وپوښتله ، عمر رضی الله عنه دا دجناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ په خدمت کی پيش کړه ، ده ﷺ دذکر پريولو او په عادی طريقه سره داودس کولو او بيا بيده کيدلو اجازه ورته وکړه ، ليکن داوداسه او استنجا کولو حکم يوازی دصفائی او پاکيزګی دپاره ده ﷺ په طريقه داستحباب فرمايلی دی ، که نه وی استنجا کول او اودس کول واجب او ضروری نه دی ، بې له دې هم بيده کيدل جآئز دی ، دا مضمون دنورو حديثو څخه معلوم سويدی ، په دې اوداسه سره که څه هم چی ټوله جنابت نه ليری کيږی ليکن په جنابت کی يو څه قسم تخفيف کيدلی سی ، ددې حديث څخه معلومه سوه چی چی په حالت کی دجنابت اوسيدل او بيديدل جآئز دی ، په بعضو احاديثو کی چی کم ددې ممانعت معلوميږی او فرمايل سويدی چی په کم ځای کی تصوير يا سپی يا جنابت والا شخص وی هلته ملايکه نه داخليږی ، هغه په هغه وخت کی چی

سُستي کوي او پروت وي او دلمانځه وخت پر تير سي .

۴۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ مؤذن چي اذان وکي په ثواب کي تر موږ لوړيږي ، يو داسي چل راته وښيه چي موږ تر دوی کم نسو ؟

[سوال کوونکی : يو شخص په روايت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : لکه څنګه چي هغه اذان کوي تاسي هم په ژبه هغه کلمې واياست (په ثواب کي به ددوی سره برابر سی) بيا چي کله دا کلمې ووايل سی فارغه سی نودخدای جل جلاله څخه ديوشي سوال وکی الله تعالی به يې در کړي . (ابو داؤد وابن حبان ونسايي في اليوم والليلة) .

شرح : دمؤذن څخه چي دآذان کلمې واورول سی جواب ورکول يې لازمی دی يعنی کمه کلمه چي مؤذن وايي هغه دي په خپله هم وايي ، ليکن کله چي مؤذن حَيَّ عَلَى الصَّلاَة او حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ وايي نوبيا ددې په جواب کي لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِـاللهِ ويل پکار دی ، او دسهار په آذان کي چي اَلصَّلٰوةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ واوری صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ ويل پکار دی ، دا خبره دنورو حديثو څخه ثابته ده ، که چيری بالکل همدغه کلمې ووايي بيابه هم ثواب ور ورسيږي او جواب به اداء کړل سی ، ترجواب ختم کولو وروسته دی يوه ضروری دعا وکي او درود شريف دی ووايي ، د آذان جواب ورکوونکی ته دجنت خوشخبری ورکول سويده ، او تر آذان وروسته د اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ الخ دعا تر آخره پوری ويونکی ته دخاص شفاعت کولو آنحضرت ﷺ وعده فرمايلی ده (د اذان تفصيلی حال او مسئلې او دعاوی او نور شيان ددې کمزوری مؤلّف (رحمة الله عليه) په رساله القول المتين کي ليکلی دی) .

۴۴. **پوښتنه** : زما دزوج (سعد بن خوله رضي الله عنه) وفات وسو په داسي حال کي چي زه حامله وم تروفات څو ورځي وروسته ما حمل کنښېښووی ، اوس مي بلـه نکاح کول غوښتل چي ابو السنابل راغی او راته وې ويل چي ترڅو پوری دی دزوج دوفات څخه څلور ۴ مياشتي او لس ۱۰ ورځي نه وي تيری سوی تاته نکاح کول نه دی روا ، اوس زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : سبيعه اسلميه رضي الله عنها]

جواب : تاچي کله حمل کنښېښووی په هم هغه وخت کي دعدې څخه ووتی ، اوس که ستا زړه وغواړی نو نکاح وکه (ابوداؤد ومسلم وبخاری) .

شرح : سبیعه رضي الله عنها دبنی اسلم دقبیلې اوسیدونکی وه ، دهغې زوج سعد بن خوله رضي الله عنه دبنی عامر دقبیلې څخه وو ، او دهغو مقدسو حضراتو صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه وو چاته چې دبدر په غزا کې دحاضریدلو شرافت حاصل سوی وو ، کله چې آنحضرت ﷺ په حجة الوداع کی مکی معظمې ته تشریف راوړی نو دهغه وفات سوی وو (دبعضو روایاتو څخه معلومیږی چې هغه دبل چا دلاسه وژل سوی وو) سبیعه رضي الله عنها حامله وه ، شل ۲۰ ورځې وروسته یې کوچنۍ پیدا سو ، کله چې دحاملې عده دکوچنی ترپیدا کیدو پوری ده نوځکه سبیعې رضي الله عنها ددوهمی نکاح اراده وکړه اوپه زیب او زینت سره اوسیده ، ابو السنابل رضي الله عنه (چې نوم یې عمر یا عامر وو اوډیر ښه شاعر وو) هم ددې سره نکاح کول غوښتل مګر کله چې دده عمر زیات وو ددې وجی سبیعه رضي الله عنها دده څخه نه وه راضی او دخپل قوم دیو ځوان شخص سره یې نکاح کول غوښتل ، یوه روځ ابو السنابل ددې پرکور باندی راغی نویې ولیدل چې په نکریزو یې لاسونه سره کړی رانجه یې لګولی او ښه سینګار یې کړی ناسته ده او دنکاح دپاره تیاره ده ، ورته وې ویل په خدای قسم چې ته نکاح کولای نسی ، ترڅو چې دمځکنی زوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ شپې نه وی تیری سوی ، ده ته مسئله نه وه معلومه دا ګمان یې وو چې په قرآنِ مجید کی چې کم دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو دعدې حکم دی هغه دټولو هغو ښځو دپاره دی چې زوج یې مړ سی برابره خبره ده که هغه حامله وی اوکه نه وی ، او ددې تاخیر داهم فآئده وه چې دسبیعې رضي الله عنها بعضی قریبان چې ابو السنابل یې پیژندی اودده په ښو خویونو خبروه اوسبیعې رضي الله عنها ته یې دده سره دنکاح کولو ترغیب ورکړی وو او راضی کړی یې وه هغه په دې ورځو کی په مدینه منوره کی نه وه موجود ، ابو السنابل رضي الله عنه فکر وکی چې که چیری دهغو په نه موجودګی کی ددې نکاح دبل چا سره وسوه نو موقع به می دلاسه څخه ووزی اوکه چیری دعدې دمجبوری له امله په نکاح کی تاخیر او ځنډ راغی نوپه دومره وخت کی به هغوی هم را ورسیږی اوزما سره به یې نکاح راوکی، سبیعې رضي الله عنها لس ۱۰ ورځی دده په ویلو سره صبروکی لس ۱۰ ورځی وروسته دماښام تر لمانځه وروسته چې کله تاریکه سوه نوپه ښه پوره ډول یې څادر پرځان را تاو کی او دمحتاجانو کومکی ، دبیچارګانو چاره ګر ، سردار دعالمو ﷺ په خدمت کی حاضره سوه خپل حال یې ورته بیان کی، نبی ﷺ ورته وفرمایل چې

دکوچنی تر زیږیدو سره سم ستا عده تیره سوه، اوس که ستا زړه غواړی اوښه زوج پیدا سی چی دهغه څخه ته راضی یې نو نکاح وکړه ، سبیعې رضي الله عنها تر اجازې اخیستلو وروسته دخپل قوم دهغه ځوان سره نکاح وکړه او ابو السنابل رضي الله عنه بیچاره ورته کتل ، لیکن دده رضي الله عنه دنیك بخت څخه یوڅه زمانه وروسته هغه ځوان دې رضي الله عنها ته طلاق ورکی او آخر ابو السنابل ددې رضي الله عنها سره نکاح وکړه او ډېر وخت آرزو یې پوره سوه . په صحابه وو رضي الله عنهم کی چی به هرکله دحاملې دعدې په باره کی اختلاف راغی نو سبیعې رضي الله عنها ته به ورغله اودهغې دنکاح قصې به یې پوښتله . ددې واقعې څخه معلومه سوه چی دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو حکم دهغه ښځی دپاره دی چی دهغې زوج مړ سی او هغه حامله نه وی او دحاملې عده ابښوول دی دحمل ، برابره خبره ده که دطلاق څخه عده وی اوکه دمرګ څخه ، اوداهم معلومه سوه چی ترعدې تیریدو وروسته ښځی ته زینت جائز دی په دې شرط چی په بد نیت سره نه وی ، اودا هم معلومه سوه چی دشپې ښځوته دضروری کار دپاره چی پرځان باندی چادری وپیچی وتل جائز دی ، که څه هم چی دحقی لاری علمآء دفتنې دبیری او دشر داندیښنې دوجی څخه دا وتل نه خوښوی .

۴۵. **پوښتنه** : ای جناب مصطفٰی صلی الله علیه وسلم ! ماته زما دزوجې سره په حالت کی دحیض کمی کمی خبری حلالی دی ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دزید بن اسلم رضي الله عنه]

جواب : دهغې پایجامه وتړه دلوړ بدن څخه یې تاته (دنفع اخیستلو) اختیار دی . (موطا ودارمی) .

شرح : دحیض په حالت کی دزنګنو څخه تر نامه پوری ماسوا دنور بدن څخه نفع اخیستل پریوتل ، کښېنستل ، بدن ورسره یوځای کول جائز دی ، که څه هم چی په مابینځ کی یې کمه جامه ، ټوکر او پرده نه وی ، البته دنامه څخه تر زنګنو پوری جامه او پرده ضروری ده ، اوکمی خبری چی دپاکۍ په حالت کی جائزی وی هغه اوس هم جآئزی دی لیکن صحبت بالکل حرام دی ، په دې حالت کی ښځه دخپلی بسترې څخه جلا کول مناسب نه دی ځکه چی په دې کی دیهودیانو سره مشابهت دی، په حآئضه باندی خوراك پخول یا دهغې چی لاس پر لګیدلی وی دهغو شیانو استعمالول (مثلاً ددې په لاس میشته سوی وړه یا پاته سوی اوبه) نه دی مکروه ،

دحائضې مسجد ته دا خليدل ، قرآنِ مجيد ويل ، روژه نيول ، لمونځ كول ، قرآن مجيد بې له غلافه مسح كول دا ټول حرام دى ، كلمه ويل ، درود شريف ويل ، او سبحان الله او الحمد لله او نور دالله ﷻ ذكرونه كول بې له شبهې جآئز دى .

۴۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ زما زوج ابو سفيان يو بخيل سړى دى داهل او عيال په خوراك او چيښاك كى تنګى كوى اوماته دومره څه نه راكوى چى ماته او زما اولاد ته كافى سى ، نو كه چيرى زه دده دمال څخه بې له اجازته دده ، دده په عيال څه خرڅ كړم نو آيا جآئز دى او كه نه ؟

[سوال كوونكى : نامداره په هند سره ، زوجه دابو سفيان رضي الله عنهما]

جواب : دده پر عيال باندى (په اندازه دضرورت) په اصلى اندازه خرڅ كولو باندى هيڅ منع نسته ، ته دومره اندازه اخله چى تاته او ستا اولاد ته كافى وى (مسلم وبخارى شريف)

شرح : داولاد او دزوجې نفقه پر پلار او زوج باندى واجب ده ، كه په دې كه چيرى هغه بخل او تنګى كوى نو ښځى ته په پټه باندى په اندازه دضرورت خرڅ كول جآئز دى يعنى غله او نور دخوراك او چيښاك شيان دى په اندازه دضرورت واخلى او په ځان او اولاد باندى دى خرڅ كړى، لكه نبى ﷺ چى ددې پوښتنى په جواب كى داسى ارشاد وفرمايي ، ليكن دا جآئز نه دى چى بې ځايه خرچى وكړى او دهغه مال ضائع كړى اودا هم جآئز نه دى چى نقدى پيسې او روپۍ په پټه باندى واخلى په هغه غله او شيان رانيسى او په اهل او عيال باندى يې خرڅ كړى بلكه عادى او معمولى شيان دخوراك او چيښاك بې له خبرولو دزوج خرڅولى سى ، په هند سره نامدارى ښځى چى دا سوال كړيدى دحضرت معاوية رضي الله عنه مور او دابو سفيان رضي الله عنه زوجه ده ، مخكى تراسلام راوړلو دې ته تر اسلام او مسلمانانو زيات په ټوله دنيا كى بل څوك مبغوض او بد نه معلوميدى ليكن دكمى ورځى څخه چى مسلمانه سوه تر اسلام او اهلِ اسلام زيات دې ته بل هيڅ نه وو محبوب . سبحان الله مقلب القلوب

مسئله : كه ديوچا قرض يا يوبل حق دبل چا پرذمه باندى واجب سو اونه يې وركوى او اتفاقا دهغه يوڅه مال دحق دخاوند په لاس ورغى نوده ته بې له كمى اجازې په اندازه دخپل حق ورڅخه اخيستل جآئز دى ، په دې شرط چى دا مال به دهغه قسم څخه وى كم چى دده پر هغه باندى واجب دى ، مثلاً غله دده پرذمه

باندی واجب وه او غله یې پیدا کړه ، یا جامې پر واجب وی جامې یې پیدا کړی ، یا سپین زر پر واجب وه سپین زر یې پیدا کړه ، اوکه چیری دبل قسم څخه وه نوبې له اجازته دهغه څخه اخیستل جآئز نه دی مثلاً روپی واجب وی او غله په لاس ورغله یا جامې واجب وی او سپین زر په لاس ورغله ، البته په دوو نقدو (یعنی سرو او سپینو زرو) کی دا قید نسته ، نوکه چیری دیوچا پرذمه دبل روپی (دسپینو زرو) واجب وی او هغه نه ورکولی او دهغه دسرو زرو روپی دحق خاوند ته په لاس ورغلی یا دسرو زرو روپی واجب وی او دسپینو زرو روپی په لاس ورغلی نودلته سره ددې چی دجنس اختلاف یې ترما بینځ وجود لری بیا هم دخپل حق په اندازه اخیستل او ورسره اېښوول جآئز دی .

فآئده : (دطالبانو دپاره) ددې سوال او جواب څخه اکثره علمآء شافعیه وو دلیل نیولی دی پر روا والی باندی دقضآء علی الغآئب کم چی دحنفیه وو په نزد ناجآئز دی ، لیکن په خپله شوافعو محققینو پر روایاتو باندی په نظر کولو سره ویلی دی چی ددې څخه استدلال صحیح نه دی ولی چی ابو سفیان رضی الله عنه په دې وخت کی په مکه کی بلکه خاص په خدمت شریف کی دنبی صلی الله علیه وسلم دپوښتنی پروخت موجود وو

۴۷. **پوښتنه** : یا رسول الله صلی الله علیه وسلم موږ اوښ او غوایی او بزه ذبح کوو نوبعضی وخت دهغه دنس څخه بچی راوزی، دابچی حرام وګڼو وې غورځوو اوکه هغه حلال دی وې خورو ؟ [سوال کوونکی : حضرت ابو سعید رضی الله عنه]

جواب : که چیری مو زړه غواړی نو (ذبح یې کی) وې خورئ ولی چی ددې دذبح کولو هم هغه طریقه ده کمه چی دده دمور دذبح کولو ده (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : که چیری دنس څخه مړ بچی راووزی نو بالکل حرام [۱] دی او که چیری ژوندی راووتی نو ذبح دی کړی او دهغه خوراك جآئز او حلال دی ، لکه څنګه چی ددې پوښتنی په جواب کی ارشاد فرمایل سویدی ، او که چیری تر ذبح کولو مخکی مړ سوی وو نو حرام دی ، صحابه وو رضی الله عنهم ته دا شبهه وه چی شاید ددومره ضعیف او دبالکل نوی را ایستل سوی بچی ذبح کول جآئز نه وی ولی چی

---

[۱]. دامام شافعی رحمة الله علیه په نزد که چیری ژوندی راووتی نو دذبح کولو ضرورت یې نسته ، او که چیری مړ راووتی نوهم حلال دی او دامام ابو یوسف او امام محمد رحمة الله علیهما په نزد هم چی مړ را وایستل سی حلال دی په دې شرط چی اعضآء (اندامونه) یې پوره جوړ سوی وی. شامی او مرقاة جلد خامس . منه رحمه الله تعالی

دا یوځه درحم خلاف معلومیږی ، دجواب حاصل دادی چی دذبح په وخت کی درا ایستل سوی بچی او دنورو حیوانانو په ذبح کی هیڅ فرق نسته .

مسئله : دحمل لرونکی حیوان ذبح کول جائز دی ، البته دکم حیوان چی دبچی پیدا کیدو مُده ډیره نژدی راغلی وی دهغه ذبح کول مکروه دی .

مسئله : دشیدی لرونکی حیوان ذبح کول جآئز دی ، لیکن بې له ضرورته داسی کول ښه نه دی .

۴۸. **پوښتنه** : زما پر پلار باندی حج فرض کړل سویدی او هغه اوس دومره ضعیف او سپین ږیری دی چی پر اوښ باندی نسی سپریدی ، که چیری زه دهغه دطرفه څخه حج وکړم نو دهغه دذمې څخه به ادا سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دختعم دقبیلې څخه]

جواب : هو ! که یې ته دهغه دطرفه څخه ادا کړی نو ادا کیږی .

۴۹. **پوښتنه** : زما مور نذر ایښی وو چی حج به کوی ، حج یې لا نه وو کړی چی وفات سوه ، اوس که چیری زه دهغې دطرف څخه حج اداکم نوصحیح دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یو سړی دجهانه قبیلې څخه]

جواب : ته دهغې دطرفه څخه حج ادا که دهغې دذمې څخه حج ادا کیږی ، وګوره ! که چیری ستا دمور پر ذمه باندی قرض وای نوتا ادا کولای سوای دارنګه دخدای ﷻ حق هم ادا کـه ځکـه چی دهغـه ﷻ حق پوره کول زیات ضروری دی (بخاری شریف) .

شرح : ترڅو پوری چی په خپله دحج کولو قدرت او طاقت وی ، یوڅوك خپل فرضی حج دبل چا څخه نسی ادا کولی ، لیکن که یوڅوك په حالت کی دصحت او قوت دحج تر فرض (۱) کیدو وروسته نهایتی ضعیف او دسفر ناقابله سو یا سره دوجوده دقدرت او طاقت دحج تر ادا کولو مخکی مړ سو یایې نذر کړی وو چی حج به کوم او تر ادا کولو مخکی ضعیف او ناطاقته سو یامړ سو نوپه دی ټولو صورتو کی بل سړی دهغه دطرفه څخه حج ادا کولی سی ، دحج تر فرض کیدو وروسته یا دحج تر نذر کولو وروسته او ترادا کولو مخکی که یوڅوك مړ سو او مال یې پرې ښووی او وصیت یې وکی چی زما دطرفه څخه فرضی حج ادا کی یا

---

(۱). دامام ابو یوسف او امام محمد رحمهما الله دا قول دی چی که چیری په حالت کی دعجز او عذر هم حج فرض سی ، بیاهم بل څوك نائب کول او دحج ادا کول لازم دی . منه

زما نذر پوره کی نو دوارثانو پر ذمه باندی دده دطرفه څخه فرضی حج ادا کول او دنذر پوره کول لازم دی (برابره خبره ده که دحج نذر وی اوکه دبل عبادت) اوکه یې مال نه پرې ښووی یا یې وصیت نه وو کړی نو پروارثانو باندی ددې شیانو ادا کول لازمی نه دی البته مستحب دی چی دده دطرفه څخه فرضی حج یا نذر ادا کړی او دده غاړی او ذمه په خلاصه کړی . لکه چی دپوښتنی وړاندی کوونکی ښځی مور هم په ظاهره وصیت نه وو کړی مګر دهغې دمحبت جوش او نیکبختی دا دې ته تیاره کړه چی دمور دسره څخه دنذر بار لیری کړی او هغه په راحت کړی او آنحضرت ﷺ دقرض مثال ورکی اوپه دې یې وپوهول چی لکه څنګه چی حقوق العباد دمړی دطرفه څخه ادا کولی سی داغه رنګه دحق الله ادا کول هم ممکن دی .

مسئله : که چیری یو سړی خپل فرضی حج ادا کړی وی یاپرده باندی فرض سوی نه وی او هغه دخپل طرف څخه نفلی حج ادا کول غواړی نوسره دوجوده دخپل صحت او طاقت یې هم په بل سړی سره ادا کولی سی .

مسئله : دخپل مور او پلار او نورو قریبانو او نورو خلګو دطرفه څخه دهغوی تر مرګ وروسته حج ادا کولی سی. برابره خبره ده که په ژوندکی پرهغوی باندی فرض وی او که نه وی او برابره خبره ده که هغوی دحج وصیت کړی وی اوکه نه وی .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه چی کم حج کیږی دې ته حج بدل وایی په دې کی مناسب او بهتره داده چی داسی سړی ولاړ سی چی مخکی یې خپل حج کړی وی ، او حج بدل که چیری دنارینه دطرفه څخه ښځه وکی یا دښځی دطرفه څخه یې نارینه وکړی بیا هم جائز دی ، دا ضروری نه ده چی دنارینه حج بدل دی نارینه کړی او دښځی حج بدل دی ښځه .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه دحج کوونکی دسفر خرڅه او مصرف دحج کوونکی پر ذمه باندی وی ، لیکن که یې چیری ددې سره سره څه أجرت او مزدوری هم مقرره کړه نو بیا حج نه ادا کیږی .

۵۰. **پوښتنه** : یوشی که چیری په لار کی پروت وی یاپه لار کی پیدا کړل سی نو په هغه باندی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی چی نوم یې عقبه بن سوید رضی الله عنه ذکر سویدی]

جواب : دهغه لوښی (یعنی هغه کپړه او ټوکر یاچمړه اونور چی په هغه کی هغه شی تړل سویدی) او سربند (یعنی سر تړونکی چی په هغه باندی هغه شی تړل سویدی)

معلوم که ، او بیا تریوه کاله پوری دهغه اعلان او پیژندنه کوه ، په دې موده کی که یې چیری مالك راغی او علامه او پته او نښانه یې درته وویل نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری شریف) .

۵۱. پوښتنه : ما په لار کی یو پرته (ایله سوی) تیلۍ راپورته کړیده چی په هغه کی سل ۱۰۰ دیناره دی اوس په هغه باندی څه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ابیّ بن کعب رضی الله عنه]

جواب : تریوه کاله پوری دهغه پیژندنه په خلکو کی وکړه ، په یوه کال کی که یې چیری مالك راغی نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری) .

شرح : دایله سوی شی را پورته کول په نیت دحفاظت سره جائز دی، اوپه کم ځای کی چی دا اندیښنه وی چی ضآئع به کړل سی یا یو بل سړی به یې په خپله پورته کړی او خپله به یې واخلی هلته یې بیا پورته کول واجب دی ، دپورته کولو پروخت بهتره داده چی یوڅوك شاهد جوړ کړی چی مالك ته دورکولو دپاره یې پورته کوم ترڅو چی دتهمت او یا الزام لګولو موقع چاته په لاس ورنسی او ددې شی څخه دده دنفس طمع هم قطع سی ولی چی کله یو سړی شاهد جوړ کړل سی نو خپل ځان ته داښنوولو او خیانت کولو موقع به بیا په لاس کی نه وی . دپورته کولو وروسته دی دهغه علامې ، پته او نښانې په ښه ډول سره یادی کړی او دکم ځای څخه چی یې راپورته کړی وو هلته ، دمسجدو په دروازو ، بازارو اونورو عامو ځایو کی دی دهغه شهرت یعنی عامه پیژندنه او خبریدل وکړی چی داسی یو شی موږ پیدا کړیدی که دیو چا دا ورك سوی وی نو یودی سی ، لیکن پوره حال دی دهغه شی نه بیانوی ترڅو چی چاته ددرواغو ددعوې کولو موقع په لاس ورنسی ، دهر شی تعریف او شهرت دی دهغه شی دقدر اوقیمت سره مناسب وکړی ، تردې پوری چی دا خیال وسی چی اوس ددې مالك ددې طلب پرې ایښی دی او اوس یې هغه پلټنه نه کوی ، مثلاً ډیر قیمتی شی وی نو پوره کال دی دهغه شهرت وکی او که چیری ددوو څلورو روپو شی وی نو لس پنځلس ورځی میاشت دوې میاشتی دی دهغه شهرت وکړی په دې موده کی که چیری یو سړی راغی او دعوه یې وکړه او صحیح صحیح علامې او نښانې یې بیان کړی چی دهغه څخه یقین راسی چی دایې مالك دی نو پر پورته کوونکی باندی لازم او واجب دی چی هغه شی بیرته ورکړی ، او

که چیری په دومره موده کی هیڅوك نه راغی او داسی خیال او فکر وسو چی اوس مالك ددې پلټنه او تلاښ نه کوی نو داشی دی داصلی مالك دطرفه څخه صدقه او خیرات کړی او که چیری پورته کوونکی په خپله فقیر او مفلسه وی نو تردې وخته پوری دشهرت کولو څخه وروسته هغه دخپل ځان سره ایښوول اوپه خپل استعمال او مصرف کی لګول هم جآئز دی ، اوس که چیری بیا وروسته مالك راغی او دهغه شی پر صدقه کولو یا استعمالولو باندی راضی سو نو ددې مالك ته به نهایتی ډیر ثواب ورسیږی او که چیری هغه په دې باندی راضی نه وی نو پورته کوونکی شخص ته دتاوان ورکول لازمی دی او ټوله ثواب به دی تر لاسه کی ولی چی دتاوان تر ادا کولو وروسته ګواکی هغه شی دده دطرفه څخه صدقه سو .

ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو مفلسه او بې ماله کیدل چی کله وجناب سرورِ عالَم ﷺ ته معلوم وه او دراپورته کړل سوی شی ګران قیمته کیدل هم ورته معلوم وه ځکه یې نو دپوره کال دشهرت کولو حکم ورته وکی او ترکال تیریدو وروسته یې په خپله دخرڅ کولو اجازه ورته وفرمایله .

دلته دا شبهه کیږی چی ددوهم سوال پوښتونکی یعنی اُبیّ بن کعب رضی الله عنه (١) دمالدارو صحابه وو رضی الله عنهم څخه وو بیا هم ده ته نبی ﷺ په خپل استعمال او مصرف کی دراوړلو اجازه کړی وه . جواب دادی چی دده په ملك کی په دې وخت کی کم مال وو ، دومره لانه وو مالدار سوی چی لقطه خرڅول ورته نه وو روا .

مسئله : که چیری پیدا کړل سوی شی یو داسی شی وو چی بدبویه او ورستیدی، نو تریوڅه وخته پوری دی تعریف او شهرت وکړی کله چی یې دخرابیدو اندیښنه سوه نو بیا دی خیرات کړی .

مسئله : که چیری یو داسی شی وی چی مالك دهغه پروا نه کوی اونه په عادت کی دهغه شی پلټنه کیږی (لکه دخرما یا آم مندکه یا دانارو پوستکی اونور) نو پورته کوونکی ته یې بې له تعریف اوشهرته په خپل مصرف او استعمال کی راوستل جآئز دی .

---

(١). دی رضی الله عنه په صحابه وو رضی الله عنهم کی ترټولو لوی حافظ او دومره جلیل القدر عالِم وو چی دحضور ﷺ په ژوند کی یې هم فتواوی ورکولی اودی رضی الله عنه دوحی په کاتبانو کی داخل وو ، آنحضرت ﷺ ده ته سیّد الانصار ویله او عمر رضی الله عنه ته یې سید المسلمین یې ویله ، په کال ١٩ هجری په مدینه منوره کی وفات سو . لوی الله جل جلاله دې ورڅخه راضی سی ، رضی الله عنه

۵۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ که څونګښه مړه کم او هغه په دواکی استعمال کم نو روا ده او که نه ؟ [سوال کوونکی : یو طبیب]

جواب : دهغې مړه کول نه دی پکار ، اوپه دوا کی یې اچول نه دی پکار ، ځکه چی دهغې خوراك جآئز نه دی . (ابوداؤد)

شرح : بې له ضرورته دیوه حیوان وژل نه دی روا خصوصًا دچنګوښی چی دهغې په اړوند په نورو ځایو کی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دا مه وژنئ ولی چی دا تسبیح وایی اوکله چی دنجاست او حراموالی دوجی دهغې خوړل اوپه دواکی اچول جآئز نه وه ددې وجی ده ﷺ ددې دقتل څخه منع وکړه چی بې له ضرورته یې ووژنی نو ګناهګار به سی .

۵۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پر موږ نارینه وو باندی زموږ دزوجو څه حق دی ؟ [سوال کوونکی : معاویة القشیری رضی الله عنه]

جواب : دزوجې حق پرتا باندی دادی چی کله ته خوراك خوری نوپه هغې باندی یې هم خوره اوکله چی کالی اغوندی نوپه هغې باندی یې هم اغونده اوپر مخ باندی یې مه وهه او کمه بده او قبیحه خبره مه ورته کوه او هغه دځانه څخه مه جلا کوه مګرنه یوازی په ځای کی . (مسند احمد، ابوداؤد ، ابن ماجة) .

شرح : دمیړه پر ذمه باندی دزوجی نفقه یعنی خوراك ، جامه او داوسیدنی کور او ځای ددواړو (زوج او زوجی) دحال او وسعت سره موافق واجب دی ، که چیری زوج هم مفلس او تنګ لاسی وی او زوجه هم داسی وی نو دخاوند پرذمه باندی غریبانه اومفلسانه خوراك اوجامه او داوسیدنی ځای واجب دی، او که چیری زوج نهایتی مالداره اوامیر وی اوښځه مسکینه اومفلسه وی یا زوج مفلس وی او ښځه خاونده دعزت اومال وی نوبیا دمیانه درجې نفقه واجب ده ، که څه هم چی دامیر او مالدار زوج دپاره هم دا مناسبه ده چی کم څه خپله خوری هغه په ښځی باندی هم وخوری مګر داسی کول ورباندی واجب نه دی، اوکه چیری دواړه مالداره وی نوبیا امیرانه نفقه واجب ده ، زوج که څه هم چی هرڅومره مفلسه او فقیر وی لیکن دزوجی نفقه دده پر ذمه باندی ده که یې په ناحقه نه ورکوله یا دده سره موجوده نه وه نوپر ذمه باندی به یې په جبر سره لازمه کړل سی ، یا دی قاضی او حاکم دده مال خرڅ کړی او ښځی ته دی نفقه ورڅخه ورکړی ، که چیری زوجه کم عمره وه چی دصحبت کولو قابله نه وه یا بې له اجازې دشوهر یو ځای ولاړه نوبیا یې نفقه نه ده واجب .

که چیری زوج کم عمره او دصحبت کولو قابل نه وو او دده په ملك کی مال وو نو دزوجې نفقه پر واجب ده ، دخوراك اسباب او ضروری لوښی اونور ټوله دزوج پر ذمه باندی دی او که چیری دمریضی یا بلی وجی څخه زوجی دپخولو طاقت نه درلودی نو پخ سوی خوراك ورکول زوج ته لازم دی ، جامه دهر موسم مطابقه په اندازه دضرورت دهر ملك دعادت اودستور سره مناسبه واجب ده ، او داسی داوسیدنی کور واجب دی چی په هغه کی بل څوك نه وی ورسره شریك (که چیری دزوج کوچنی اولاد هلته اوسی نوهیڅ ممانعت پکښی نسته) اوپه هغه کی به داسی دقلف ځای وی چی قلف او کیلی یې دزوجې په لاس کی وی ، مګر دا ټوله شیان ددواړو دامیری اوغریبی او ددوی دحیثیت او حال سره مناسب واجب دی ، لکه چی په شروع کی هم دا لیکل سویدی .

پر مخ باندی دوهلو څخه ممانعت سویدی ، برابره خبره ده که اولاد وی اوکه زوجه او که غلام یا خادم . دمخ څخه ماسوا پر نورو ځایو باندی وهل دضرورت په وخت کی جآئز دی مثلاً زوج دزینت او سنګار کولو وزوجې ته وایی او زوجه یې نه منی یا یې زوج دمباشرت دپاره راوبولی او هغه بې له شرعی وجی انکار وکړی یا لمونځ نه کوی ، دحیض او جنابت غسل نه کوی ، یا دکومی بدکارۍ فعل وکی .

دبدو کلماتو ویل ، ښکنځل کول ، بد رد ویل هم نه دی جآئز . په ځای کی دجلا کولو مطلب دادی چی که چیری دسختی ناراضۍ په وجه په ډول دآګاهی ورکولو دجلا کولو اراده وکړی نو په همدغه کور کی دی جلا پرې باسی دانه چی په کوم جلا ځای کی دی یې واچوی او ودې بیروی یا دی یوځای ورڅخه ولاړ سی ، همدا مضمون په قرآن کریم کی په دې الفاظو بیان سویدی چی: وَاهۡجُرُوۡهُنَّ فِی الۡمَضَاجِعِ، لیکن پرلویی خطا او زیات ناراضه کیدو باندی په جلا کور کی پرېښوول یې هم جآئز دی کم چی دنورو حدیثو څخه معلومیږی .

مسئله : دکوچنی هلك پر پلار باندی دده دښځی نفقه نه ده واجب ، البته که چیری دهلك په ملك کی څه مال وی نو دهغه څخه دی دزوجې نفقه ورکړل سی ، که چیری دزوج په اجازې دپلار په کور کی اوسی بیایې هم نفقه پر زوج باندی واجب ده ، دمریضۍ په حالت کی یې هم نفقه واجب ده ، لیکن دوا او علاج یې دزوج پرذمه باندی نه دی واجب البته مناسبه ده چی علاج او معالجه هم وروکړی ، دکوچنی دپیدایښت ددایی مزدوری دزوج پرذمې باندی هغه وخت واجب ده چی هغه دایې

په خپله راوبولی او ورته مقرره یې کړی . دکوچنۍ خطا په وجه پریوه بستره باندی دزوجې دطرف څخه مخ اړول او بیا بیدیدل پکار دی .
۵۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دا دوې انجونی دسعد بن ربیع رضی الله عنه لونړی دی ، ددوی پلار ستا په ملګرتیا کی دأُحُد په ورځ شهید سویدی ، ددوی اکا پرټوله مال باندی قبضه کړیده نه یې ددوی دپاره میراث پرې ایښی دی نه څه مال ، اوترڅو پوری چی مال نه وی ددوی نکاح نسی کیدی . اوس تاسی ﷺ ددوی حصه او حق ورڅخه واخلۍ اوکم څه چی اکا اخیستی دی هغه دوی ته ورکی .
[سوال کوونکی : دسعد بن الربیع رضی الله عنه زوجه رضی الله عنها]
جواب : (دټول مال) څخه دانجونو حق دوې دریمی حصې او ددوی دمور (یعنی دسعد رضی الله عنه دزوجې) اتمه حصه ده اوکم څه چی پاته سوه هغه ددوی داکا دی . (ابوداؤد وترمذی) .
شرح : سعد بن ربیعه رضی الله عنه دخزرج دقبیلې څخه جلیل القدر انصاری صحابی دی، تر هجرت کولو وروسته چی کله رسول الله ﷺ دمهاجرینو او انصارو په مابینځ کی ورور والۍ وکی یعنی یو یو مهاجر یې دیوه یوه انصاری ورور جوړ کی او په خوراك او چینباك کی یې ورسره شریك کی ، عبد الرحمٰن بن عوف مهاجر یې دده ورور جوړ کی، ده ورته وویل چی ته زما سم نیمایی مال او اولاد ټوله شیان واخله ، دخپلو دوو ښځو څخه چی کمه یوه ته غواړی زه طلاق ورکوم ته یې په نکاح کړه ، مګر عبد الرحمٰن بن عوف رضی الله عنه دشکریې دادا کولو سره هغه ته دبرکت دعا وکړه او دا (دنکاح خبره) یې ونه منله ، اودکوچنیو او لویو شیانو تجارت یې شروع کی دډیر لوی مال خاوند او مالدار سو ، سعد رضی الله عنه دکوچنی اختر په میاشت په کال ۳ هجری کی دغزوهٔ أُحُد په مشهور جنګ کی ددولسو ۱۲ زخمو دلاسه شهید سو ، او تر آخری سلګۍ پوری یې خپل قوم ته درسول الله ﷺ سره دوفادارۍ او دخدمت او ځان قربانولو وصیت کوی ، رضی الله تعالی عنه ، دده تر شهید کیدو وروسته دجاهلیت دزمانې دقانون په مطابق دسعد رضی الله عنه ورور پر ټوله مال قبضه وکړه ، ځکه چی دجاهلیت په زمانه کی ښځوته میراث نه ورکول کیدی ، دده رضی الله عنه زوجه رضی الله عنها درسول الله ﷺ په خدمت کی حاضره سوه ، ځکه چی دی ﷺ دمسلمانانو دپاره ځای دپناه اورجوع او دبیکسو دپاره فریادرس وو ، او خپل حال یې ورته بیان کی او ورته وې ویل چی ترڅو پوری دانجونو دپاره

مال نه وی اودقانون مطابق ډیر څه ولور ورنکړل سی، په عزت سره یې نکاح نسی کیدی ، نبی ﷺ وفرمایل چې خدای ﷻ به ددې فیصله وفرمایی او دسعد رضی الله عنه زوجه یې رخصت کړه، تردې وروسته د: يُوْصِيْكُمُ اللّٰهُ فِيْ اَوْلَادِكُمْ څخه ترآخری رکوع (پاره ۴ سورة النسآء رکوع ۳) پوری دمیراث حکم نازل سو او دزامنو حصه هم مقرره کړل سوه ، بیا رسول الله ﷺ ددې انجونو اکا دسعد رضی الله عنه ورور ته حال ور واستوی چې دټوله مال څخه انجونو ته دوې ثلثې ورکړه او اتمه حصه ددوی مور یعنی دحضرت سعد رضی الله عنه زوجې ته ورکه او کم څه چې پاته سوه هغه ستا دی، په دې صورت کی دعلم الفرآئض (علمِ میراث) دقاعدې مطابق (ټوله ترکه او پاته سوی مال) څلوریشت ۲۴ حصې سو چې په هغه کی به ۱۲ دوارو انجونو ته ورکول کیږی او دریمه حصه یې زوجې ته اوپا ته پنځه حصې دمړی ورورته ، صورت دمسئلې دادی :

مسئله ۲۴

زوجه	دختر	دختر	ورور
۳	۸	۸	۵

په اسلام کی دا تر ټولو لومړنۍ میراث دی چې تقسیم سو .

۵۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ فال څه ته وایی ؟ [سوال کوونکی: صحابه رضی الله عنهم]

جواب : فال هغه صالحه او نیکه کلمه ده چې په تاسی کی یې څوك واوری (یعنی انسان چې کمه ښه خبره یا ښه نوم واوری او خوشحاله سی همدغه فال دی ، مثلاً یوچا په یو ضروری کار پسی ځغستل ، په لار کی یې دیوه شخص سره ملاقات وسو دهغه نوم چې یې وپوښتی نووې ویل چې زما نوم واجد (پیدا کولو والا) دی، داچې یې واوریدی نوخوشحاله سو چې خدای ﷻ به دا کار را پوره کی. (بخاری ومسلم)

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ وفرمایل چې بد فالی نیول جائز نه دی ، اونیك فال نیول بهتر دی صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چې یا حضرت ﷺ ! فال څه ته وایی؟ نبی ﷺ وفرمایل چې هغه عمده او خوښه سوی خبره او لفظ دی چې څوك یې واوری نو خوشحاله سی ، چې دهغه څخه یوه داسی اشاره را ووزی چې زما مراد به پوره سی اوپه مرام او مقصد کی به فآئز (کامیاب) سم ، یا زما غم به لیری سی ، په عربو کی قانون وو چې داضطراب او شك په وخت کی به یې پر درختو

باندی ډېرې ویشتلی او مرغان به یې الوزول ، که به مرغان رسته طرف ته والوتل نودا به یې نیك فال بلې اوکه به چپه طرف ته والوتل نودابه یې منحوس ، بد او دضرر نښانه بلل او بد فالی به یې ورڅخه کول ، اسلام ددې ممانعت وکی او دیو عمده او اصلی لفظ یا کلمې څخه یې نیك فال اخیستل جائز وفرمایل اوبد فال نیول یې ددې څخه هم جائز نکی ، ځکه چی دبدفال نیولو څخه هیڅ قسم نفع نه وی، کم امور چی په مقدر کی وی هغه نسی خرابیدی خامخا به انسان په رنځ او غم باندی مبتلا او حیران کیږی ، دنیك فال تر نیولو وروسته زړه خوشحاله سی او په عمده او اصلی تدبیرونو کی مصروف کیږی تردې وروسته بیا هغه مخ ته راځی کم چی نیك یا بد مقدر کړل سویدی ، په زړه کی دبد فالی په خیال راتلو سره هیڅ ګناه نسته ، لیکن ددې دوجی څخه کار پرېښوول او دکمې ګټې یا نقصان رسیدو عقیده درلودل ګناه ده ، که چیری یو وخت دیوې خبری څخه دبد فالی خیال راسی نو دا دعا دې ووایی او پر الله تعالی دی توکل وکی انشآء الله هیڅکله به نقصان نه ور ورسیږی : اَللّٰهُمَّ لاَ یَاْتِیْ بِالْحَسَنَاتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ یَدْفَعُ السَّــیِّاٰتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِكَ .

۵۶. پوښتنه : که چیری یوچاته ښکارپه لاس ورسی اوچاقو په دې وخت کی موجود نه وی نو په (تیره او تیزه څُله لرونکی) ډبری باندی یا دلرګی په څوکه سره ذبح کول جائز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عدی بن حاتم رضي الله عنه]

جواب : په هرشی سره چی دی زړه غواړی وینه وبهوه او دخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکړه (ابوداؤد ونسآئی) .

شرح : کم شی چی پرې کوونکی او زخمی کوونکی وی په هغه سره ذبح جآئزه ده ، په پنډ او درانه شی سره که ووهل سی او زخمی کړل سی نو ذبح نه ده جآئزه ، پرې کوونکې شی برابره خبره ده که تیره ډبره وی اوکه لرګې یا یو بوټې وی ، په نوك او غاښ سره دذبح کولو ممانعت په بل ځای کی معلوم سویدی .

مسئله : کله چی دټوپك ګولې پرې کوونکی نه ده ځکه نوپه ټوپك سره ویشتل سوی حیوان نه دی حلال ، دټوپك ګولې دتیزی او زور دوجی څخه په بدن کی سرې کوی او ننوزی دچاقو او توری په ډول پرې کول نه کوی .

۵۷. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ آیا ذبح په حلق او لبّه کی کول کیږی په بل ځای کی نه ده جآئزه ؟ [سوال کوونکی : وامد ابو العشرآء]

جواب : که ته هغه په ورون کی هم په نیزه ووهی نو کافی ده (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابنِ ماجة)

شرح : په ورون یا نورو ځایو کی په نیزه وهلو سره ذبح کول یوازی په هغه صورت کی جائز دی چی دحیوان دنیولو اوپه حلق کی دحلالولو طاقت او قدرت نه وی مثلاً یو حیوان ایله سو او وتښتیدی هرڅومره کوشش چی وکی په لاس نه ورځی ، یا همدارنګه په یوه غار یا څاه کی دارنګه ولویدی چی اوس یې ژوندی راکښل ممکن نه دی ، په داسی صورت کی په بسم الله ویلو سره دنیزې یا غشی په غورځولو سره چی پرهر ځای هم زخم ولګیږی حلالیږی ، لبّه ([1]) وایی دسینې سر ته یعنی ترغاړی کښته چی کمه غار او ډب وی . په اُردو کی بعضی خلګ دې ته نرخره وایی .

٥٨. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زموږ یوه اوښه هریا ([2]) ده هغه دیوه سړی باغ ته ورغله او ډیر تاوان یې ورورسوی ، پرموږ باندی ددې تاوان واجب دی که نه ؟

[سوال کوونکی : برآء بن عازب رضی الله عنه]

جواب : دباغ حفاظت دورځی دخوا دهغه دمالکانو پر ذمه باندی دی (نو که چیری په ورځ کی یوحیوان ورغی او تاوان یې ورورسوی نو دځړیدونکو حیوانانو پر مالك باندی یې تاوان نه دی واجب اودشپې دپاره مالك ته ضروری ده چی خپل حیوانان تړلی وساتی، ځکه نو) دشپې چی حیوانانو کم نقصان اړولی دی ددې تاوان دحیوانانو دمالك پر ذمه باندی دی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری دحیوان سره یوڅوك ځروونکی او ساتونکی نه وو اوپه ورځ کی دیوچا څه نقصان وسو نوپه اتفاق سره دعلماوو دحیوانانو پرمالك باندی تاوان نسته اوکه یوڅوك ځروونکی یا ساتونکی ورسره وو یایو څوكورباندی سپور وو نوبیا ددې شخص پرذمه باندی تاوان لازم دی برابره خبره ده که دورځی تاوان ورسوی او که دشپې پردې باندی هم اتفاق دی، لیکن که یې دشپې تاوان ورسوی اویو څوك نه وو ورسره نوبیا هم امامِ ابوحنیفه صاحب رحمة الله علیه دنورو احادیثو

([1]). قال الرازی فی مختار الصحاح ص ٢٧٠ عمود ١ (طبع : المکتبة التجاریة بالمکة المکرمة): اللَّبَّةُ بِوَزْنِ الْحَبَّةِ : الْمَنْحَرُ آه وهو موضع النحر من الابل . حقّانی عفی الله عنه جمیع ذنوبه. آمین

([2]). هریا : هغه غویی اوښ اونورو ته ویل کیږی چی هغه دشنو واښو خوړلو عادت لری .

لکه : اَلْعَجْمَآءُ جُرْحُهَا جَبَّار او نورو دوجی ځخه فرمایي چي په دې صورت کی هم تاوان نه لازمیږی ، اوامام شافعي صاحب رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ او نور امامان فرمایي چي په دې صورت کی تاوان واجبیږی ، تفصیل او دلیل یې په عربي کتابو کی موجود دی.

۵۹. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ما خپلی مور ته یوه مینځه ورکړی وه اوس می مور وفات سوه او مینځه ماته په میراث کی پاته سوه ددې اخیستل جائز دی او که نه ؟ اوپه اخیستلو سره خوبه یې زما ثواب نه باطلیږی او یا رسول الله ﷺ پر هغې باندی دیوې میاشتی روژې هم واجب وی آیا دهغې دطرفه ځخه چي یې ادا کړم نو ادا به سی اوکه نه ؟ او یا رسول الله ﷺ هغې حج هم نه وو ادا کړی که دهغې دطرفه ځخه زه حج ادا کم نو کیدلای سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دبریده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : دمینځی دورکولو ثواب تاته حاصلیږی ، او اوس په میراث کی بیرته تاته راغله (ددې اخیستل جائز دی ثواب دی نه باطلیږی) روژې چي ته دهغې دطرفه ځخه ونیسی وبه سی اوته دهغې دطرفه ځخه حج وکړه . (ترمذی ، ابوداؤد ، مسلم)

شرح : کله چي مینځه دوصله رحمی اوثواب په نیت ورکول سوی وه نوکامل ثواب حاصل سو ، اوس په ذریعه دمیراث که چیری دورکوونکی وطرف ته بیرته راسی په ثواب کی کمی نه راځی ، ددې ځخه دا قاعده معلومه سوه چي خپله ورکړل سوی صدقه او نور که چیری دکومی حلالی طریقې ځخه بیرته ورکوونکی ته ورسیږی نو اخیستل یې جائز دی ، مثلاً یوچا لس ۱۰ روپۍ دزکوة خپل ورور یا اکا ته ورکړی نوزکوة ادا سو ، اوس یوځو ورځی بعده ورور یا اکا مړسو او لس روپۍ ۱۰ هغه ورکوونکی وراره یا ورورته بیرته په میراث کی ورسیدی نو اخیستلای یې سی ، یا مثلاً دزید یوه قریب ته دیوه ځای ځخه دصدقې او زکوة مال ورسیدی ددې قریب پرمړ کیدو باندی که هغه مال په میراث کی زید ته ورسیږی نو اخیستل یې جائز دی برابره خبره ده که هرځومره مالدار ولی نه وی او که چیری په خپل ژوند کی هم هغه مفلسه قریب دخپل طرفه ځخه هغه په صدقه کی ترلاسه کړی مال زید ته ورکړی نو هم جائز دی . نفلی روژه که ونیول سی یا لمونځ وکړل سی اویو ځوك یې ثواب ویوچاته وروبخښی نو ور رسیږی لیکن فرضی او واجب روژه یا لمونځ کم چي دیو چا پرذمه باندی وی هغه دبل چا په نیولو او ادا

کولو نه ادا کیږی ، دهغه دادا کولو صورت دادی چی دهری روژې اوهر لمونځ په عوض کی نیمه کاسه غنم (په انګریزی وزن سره دوه ۲ سیره ([1]) چی هغه ۱۲۰ تولې کیږی) دې مسکنینانو ته ورکړل سی ، یا دې ددومره غلې قیمت ورکړل سی . آنحضرت ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی کم دروژې دادا کولو حکم فرمایلی دی دهغه همدغه مطلب دی چی دهغې دروژې په عوض کی فدیه او صدقه ادا که . که چیری یو شخص بې له حج کولو څخه مړ سوی وی یا عاجزه سو چی قدرت او طاقت دسفر یې نه درلودی نوبل شخص ته دهغه دطرف څخه حج ادا کول جآئز دی، لکه ده ﷺ چی ارشاد وفرمایه چی دخپل مور دطرفه څخه حج وکه .

۲۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما په نکاح کی داسی دوې ۲ ښځی دی چی هغوی خپل په مابینځ کی سره خوندی دی هغوی اوس په نکاح کی ساتلای سم او که نه ؟ [سوال کوونکی: فیروز رضي الله عنه]

جواب : ددوی څخه چی دې هره یوه زړه غواړی هغه طلاقه کړه . (ابوداؤد ، ترمذی، ابن ماجة)

شرح : که یې چیری ددوو خوندو سره په یوه عقد کی نکاح کړی وه نو تر اسلام وروسته ددواړو پرېښوول ضروری دی ، ترعدې تیریدو وروسته یې چی دچا سره زړه غواړی نکاح دی ورسره وکړی ، اوکه یې جلا جلا ددواړو سره نکاح کړی وه نو دهغه یوې پاته کول جآئز ([2]) دی دکمی یوې سره چی یې اول نکاح کړی وه ځکه چی ددوو خوندو دیوه سړی په نکاح کی راتلل دقرآن او حدیث په تصریح سره ناجآئز دی .

مسئله : کمی ښځی چی یو دبله خورزه او خاله وی یا عمه او وریره وی دوی په نکاح کی جمع کول نه دی جآئز .

مسئله : که یې چیری ښځی ته طلاق ورکی نو ترڅو پوری چی عده نه وی تمامه سوی ددې دخور سره نکاح نه ده جآئز .

([1]). دبعضو علماوو دتحقیق مطابق په انګریزی وزن سره یوسیر درې چیټانګه یعنی **۹۵** تولې غله کافی ده مګر احتیاط په هغه مقدار کی دی کم چی احقر لیکلی دی ، او داکثرو معتبرو علماوو همدغه قول دی . منه

([2]). داقید یوازی دامام ابو حنیفة رحمه الله علیه په نزد باندی دی چی دچا سره اول نکاح سوی وی هغه دی پرېږدی نور علمآء فرمایی چی هره یوه چی یې خوښه وی هغه دی پرېږدی . منه

۲۱. **پوښتنه** : قيامت به کله راسی ؟ [سوال کوونکی: يو اعرابی يعنی صحرائی]
جواب : کله چی امانت ضائع کړل سی نوبيا دقيامت انتظار کوه او دامانت دضآئع کيدلو صورت دادی چی کار داسی خلګوته وسپارل سی چی دوی يې لائق نه وی . (بخاری)
شرح : مثلا حکومت داسی چاته ورکول سی چی هغه عادل او لائق نه وی، نصيحت هغه څوك کوی چی لائق يې نه وی ، مقتدا او مفتی هغه عالِم سی چی هغه ددې لائق نه وی ، درويش او مرشد هغه جاهل او فاسق وګڼل سی چی دهغه دتصوّف سره هيڅ رابطه نه وی ، مصنف او مؤلف هغه کم استعداده خلګ جوړ سی چی په هغوی کی ددې اهليت نه وی ، ومنهم هذا الفقير غفر له الکبير ، په دې حديث کی دامر دلفظ څخه خاص حکومت او سلطنت هم مراديدلای سی ، والاول اولٰی کما لا يخفٰی علی العلمآء .
۲۲. **پوښتنه** : دعقيقې حکم څه دی ؟ (يعنی دهلك او انجلۍ دپاره څشی ذبح کول پکار دی ؟) . [سوال کوونکی : ام کرز رضي الله عنها]
جواب : دهلك دعقيقې دپاره دوې بزې او دانجلۍ دپاره يوه بزه ، که نروی او که ماده په دې کی هيڅ منع نسته . (يعنی که چيری دهلك دطرفه څخه ماده بزه ذبح کی يا دانجلۍ په عقيقه کی بُز نر ذبح کړی بيا هم هيڅ حرج نسته پکښی . (ترمذی)
شرح : آنحضرت ﷺ داعمده اومستحبه طريقه دتعليم فرمايلی ده ، که چيری دهلك په عقيقه کی هم يوه بزه ذبح کړل سی نو دعقيقې سنت په ادا کيږی ، په نر او ماده کی هيڅ فرق نسته ، يعنی دهلك په عقيقه کی برابره خبره ده که نر حيوان ذبح کړی او که ماده دارنګه دانجلۍ په عقيقه کی هم ، دا قيد نسته چی دهلك دپاره به نر وی او دانجلۍ دپاره به ماده وی .
مسئلې : دکم شخص کره چی کوچنۍ پيدا سو دهغه دپاره مسنون او مستحب ده چی په اوومه ورځ دهغه نوم کښېږدی او دهغه سر ور وخروی او دهغه دسر دوريښتانو دوزن په اندازه سپين زر يا سره زر خيرات کړی او يو بُز يا يوه بزه حلاله کړی ، دهلك په عقيقه کی که دوه وی نو بهتره ده دهغه غوښی دی پخی کړی يادې همداسی اومې تقسيم کړی دهغه دغوښو دهډوکو دماتولو او نه ماتولو ورته اختيار دی ، دا څه ضروری نه ده چی هډوکی به يې نه ماتيږی ، داچی کمه مشهوره ده چی آنا او نيکه اونورو بعضو قريبانو ته دعقيقې غوښی نه خوړل پکار دی ، بې

اصله ده . که په اوومه ۷ ورځ باندی دیوې وجی څخه داسی ونکړل سی نوپه څوار لسمه ۱۴ ورځ یا په یو ویشتمه ۲۱ ورځ باندی دې عقیقه وکړی ، که چیری نور هم ناوخته سی نو داوو ۷ هفتو یا داوو ۷ میاشتو حساب دی ولګوی ، دعقیقې په حیوان کی هغه ټوله شرطونه دی کم چی دقربانۍ په حیوان کی دی او ددې اکثره مسئلې دقربانۍ په مثل سره دی ، که چیری په یوه غوایی کی شپږ کسه دقربانۍ په نیت شریك وی او اوم شخص دخپل کوچنی دعقیقې په نیت ورشریك سی نو جائز دی .

۲۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته خپله زوجه ډیره محبوبه ده او زما پلار (حضرت عمر رضي الله عنه) دهغې څخه ناخوښه دی او فرمایی چی دې ته طلاق ورکه اوس چی تا ثنګه وفرمایل هغسی به کوم . [سوال کوونکی: عبد الله بن عُمر رضي الله عنهما]

جواب : ته هغې ته طلاق ورکه . (ابوداؤد ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجة ، ابن حبان باختلاف الفاظ)

شرح : که چیری زوجه بې قصوره وی نو دمور او پلار په فرمایشت سره هغې ته طلاق ورکول واجب او لازمی نه دی اوپه دې صورت کی دمور او پلار اطاعت ضروری نه دی ، لیکن جناب رسول الله ﷺ فکر وکی چی عمر رضي الله عنه کم چی داعلی درجې عالِم ، عاقل ، مشفق او مهربانه پلار دی نودخپل زوی دزوجې څخه بې له وجی هیڅکله نه ناراضه کیږی اوبې له کمی ګټی ، فآئدې او خیر خواهی خامخا دطلاق حکم نه ورته فرمایی لیکن دمحبّت او الفت دغلبې دوجی څخه هغه وجه او علت دده دزوی په خیال کی نه راځی ددې وجی ده ﷺ دطلاق ورکولو حکم ورته وفرمایی .

۲۴. **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین موږ په سفر کی وو دعربو پریوې قبیلې باندی تیریدو هلته کښېنستو ، دهغو خلګو څخه مو مهمانی وغوښته نو هغو خلګو مهمانی نه راکړه ، دهغه ځای څخه یوه ښځه راغله اوراته وې ویل چی ستاسی څخه دیوچا دم نه دی ازده چی راسره ولاړ سی زموږ دقبیلې پرسردار باندی دم وکی ځکه چی هغه لړم خوړلی دی ، زموږ څخه یوه شخص وویل چی زما زده دی ، موږ دهغوی څخه یوڅه پسونه وغوښتل او هغه زموږ ملګری سورةِ فاتحه وویل پرده باندی یې دم اچول شروع کړل هغه ښه سو او دغه خلګو دوعدې مطابق پسونه راکړه دا ملګری دهغو دبېولو څخه انکار کوی لیکن ما ورته وویل چی دا

دځانه سره راروان کړی او ترځو پوری چی مو درسولِ مقبول ﷺ ځخه پوښتنه نه وی کړی دوی ته لاس مه وروړی ده ﷺ چی ځنګه وفرمایل هغسی عمل به کوو .
جواب : دا تقسیم کړئ او زما دپاره هم پکښی حصه راکړی . (بخاری ، مسلم)
شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ خپل دیرش ۳۰ صحابه رضی الله عنهم چی په هغوکې یې ابو سعید رضی الله عنه سردار وو یوځای ددښمن دمقابلې دپاره استولی وه ، (غالبًا په بیرته راتلوکی) هغوی دعربو پر قبیلې باندی تیریده او دشپې هلته پاته سوه او دعربو دقانون مطابق یې دهغوی ځخه میلمستیا وغوښته مګر هغوی دسخت زړه والی دوجی ځخه انکار وکی ، هغو خلګوته ډیره ژر سزا ورسیده چی دقوم سردار یې لړم وچیچی ، هرقسم تدبیرونه او دوا ګانی یې دکومو چی هلته عادت وو په وکړی لیکن آرام نسو ، نویې په خپلو کی سره وویله چی دغه مسافرینو ته ورسی پوښتنه ورځخه وکی شاید یو تدبیر یا دم ورته یاد وی ، په همدې ډول ددوی ځخه یوه ښځه (دیوه سړی سره) دوی ته ورغله او ورته وې ویل چی زموږ دقبیلې سردار لړم چیچلی دی موږ هرډول منډی او ترنډی پسی وکړی لیکن هیڅ نفع یې ونه رسوله ، موږ اوریدلی دی چی ستاسی صاحب (یعنی رسول الله ﷺ) دخدای تعالی دطرفه ځخه په نور او شفآء سره راغلی دی ، نو که چیری ستاسی ځخه دیوه چا سره ځه چل ول وی چی دهغه په وجه دې سردار ته آرام حاصل سی نوراته ویې ښیاست، ددوی ځخه ابوسعید خدری رضی الله عنه وویل چی هو ! زموږ دم یاد دی ، لیکن ددې سره سره چی موږ درته وویل تاسی خلګو زموږ مهمانی نه وکړه لهذا ترځو پوری چی مو ځه معاوضه نه وی مقرره کړی موږ مفت علاج نه کوو ، آخر هغوی دیرش ۳۰ پسونه ورکول قبول کړل او ابو سعید خدری رضی الله عنه ولاړی پر هغه باندی یې دالحمد لله په ویلو سره دم اچول شروع کړل ، په اوه واره ویلو سره هغه سردار ښه سو ، په دې ټولو خلګو باندی یې خوراك وکی یا یې شیدې په وچښلی او دیرش ۳۰ پسونه یې هم ورکړه (ددې دپاره چی دنفر پرسر یو پسه راسی) تر را اخیستلو وروسته بعضو خلګو ته په وړلو کی شبه وه چی معلومه نه ده جآئز دی که ناجآئز ، ددې وجی ابو سعیدِ خدری رضی الله عنه وویل چی دا تر جناب رسول کریم ﷺ پوری را ورسوی ځه چی هغه ﷺ وفرمایل هغسی به کوو ، جناب رسول الله ﷺ چی ټوله قصه واوریده نو مبارکه خندا یې وکړه او وې فرمایل چی: تاسی ته ځه معلومه

سوه چې دا رُقيه يعنى دم دى ، تاسى چې څه كړيدى ښه مو كړيدى ، تقسيم يې كړى او دخپلو حصو سره زما حصه هم را مقرره كړى .
دصحابه وو رضي الله عنهم ډير كرامت وسو كمو خلګو چې ددوى تعظيم نه وو كړى هغوى ته سزا ورسيده اودوى ته خوراك او نورڅه هم ورسيدل ، او سزا هم سردار ته وركول سوه ولى چې دهغه ټول خلګ تابع دى او رئيس هم وو ددوى ، كه چيرى يو غريب واى نو دومره عوض ورڅخه اخيستل مشكل وو ، ددې حديث څخه پر علاج او دم او نورو باندى دأجرت مقررول او اخيستل جآئز معلوم سول ، دا جآئز دى ليكن په تراويحو كى دقرآن پر اورولو يا دميت دپاره پرويلو باندى اجرت مقررول ناجآئز او حرام دى .
۲۵. **پوښتنه** : اى سرورِ عالم ﷺ تاسى ارشاد وفرماياست چې شهيد كم كم خلګ دى ؟ [سوال كوونكى : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابى هريرة رضي الله عنه]
جواب : ۱. كم سړى چې دخداى تعالى په لاره كى (يعنى په جهاد كى) قتل كړل سى هغه شهيد دى ۲. اوكم سړى چې دخداى تعالى په لاره كى (يعنى په جهاد كى، په خپل مرګ) سره مړ سى هغه هم شهيد دى ۳. او كم سړى چې په طاعون كى مړسى هغه هم شهيد دى ۴. اوكم سړى چې دنس دناجوړى (يعنى هيضه ، اسهال او نورو) څخه مړسى هغه هم شهيد دى (مسلم) .
شرح : اول قسم اوداعلى درجې شهيد خو هغه دى كم چې فى سبيل الله يعنى په جهاد كى قتل كړل سى ، دى ددنيا په احكامو كى هم شهيد دى يعنى بې له غسله او كفنه په خپلو جامو كى دفن كړل كيږى اوپه آخرت كى هم دده دپاره په زرهاوو نعمتونه او راحتونه دى ، دهمداسى شهيدانو په اړوند خداى تعالى جل جلاله فرمايلى دى چې هغوى مړه مه ګڼئ بلكه هغوى ژوندى دى دخداى دطرفه څخه رزق وركول كيږى او خوشحاله دى . دوهم قسم شهيد هغه دى چې ددنيا په احكامو كى شهيد نه ګڼل كيږى بلكه غسل او كفن دعادى مړو په شان وركول كيږى ليكن په آخرت كى هغه ته اجر او ثواب او حيات وركول كيږى په مثال سره دهغه چاچې دالله جل جلاله په لاره كى قتل سوى وى ، كه څه هم چې په درجه او مرتبه كى تر هغه چا يوڅه كم دى ، ددې قسم شهادت زيرى په مختلفو احاديثو كى په څو قسمه مرګونو باندى وركول سويدى ، لكه څلور قسمه خلګوته چې ددې پوښتنى په جواب كى شهيد فرمايل سويدى او په نورو احاديثو كى ددې څخه ماسوا نورو ډولو مرګونو ته هم

شهادت فرمایل سویدی که څه هم چې دضعیف او قوی روایاتو مطابق داقسم شهادتونه اته شپیتو ۶۸ ته رسیدلی دی (وګورئ مظاهرِ حق ، شروع دباب الجنآئز) لیکن دنهایتی صحیح او قوی روایاتو څخه چې کومو خلګو ته شهید کیدل ثابت دی هغه دادی :

۱. په جهاد کی چې په خپل مرګ سره یعنی بې له وژلو مړ سی.
۲. په طاعون (وبا) اخته سی او مړ سی.
۳. دنس دمریضۍ څخه مړسی .
۴. په اوبو کی ډوب سی مړ سی .
۵. وسوځی او مړسی .
۶. دذات الجنب (یعنی دبغل ددرده څخه) مړسی .
۷. تر دیواله ، کور اونورو لاندی سی مړسی .
۸. دمورپه نس کی کوچنۍ مړسی اوددې دغمه څخه یې بیا مور مړه سی یا دولادت دتکلیف څخه په یو بل ډول مړه سی .
۹. دسل په ناروغۍ مړ سی .
۱۰. دمال په حفاظت کی مړ سی (مثلاً دغلو یا ډاکوګانو مقابله کوی مړ سی) .
۱۱. دخپل ځان دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .
۱۲. دخپل اهل او عیال دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .
۱۳. دسپرلۍ څخه را ولویږی مړ سی .
۱۴. دخپل حق په طلب کی او دهغه په غوښتنه او فریاد کی په ظلم سره مړ سی.
۱۵. په جهاد کی دیوه حیوان په چیچلو سره مړ سی .
۱۶. په غربت یعنی مسافرۍ کی مړ سی .
۱۷. داسلامی ممالکو پر سرحد باندی چوکیداری او پیره کوی مړ سی .
۱۸. په ستونی کی یې ګوله یا دانه ولویږی او بنده سی یا په زکام سره مړ سی چې هغه ته په ستونی کی پهندا لویدل (زکام) هم وایی .
۱۹. زمرۍ ، دغرو پسه یا یوبل درنده حیوان یې څیری او وشکوی اومړ سی .
۲۰. دزړه په اخلاص سره دشهادت فی سبیل الله تمنّا لری مګر ورنصیب نسی او داغسی مړ سی .
۲۱. دمار یا لړم دچیچلو څخه مړ سی .

۲۲. دطاعون په ځای کی صبر او شکر وکی او په همداسی ځای کی دیره سی او دمرګه څخه خلاص سی.
۲۳. دکور دبام ، غره یابل لوړ ځای څخه را ایله سی او مړ سی .
دا ټوله شهادتونه که څه هم چی ددوهمی درجې شهادت او شهادتِ صغرٰی دی لیکن په دوی کی هم خپل په مابینځ کی دمرتبو او درجو فرق ډیر څه دی .
یوبل شهید دریم قسم هم سته کم چی یوازی په احکامو کی ددنیا شهید دی ، په آخرت کی دهغه دپاره اجر او ثواب دشهیدانو نه دی هغه دادی چی صرف دغنیمت دمال په اراده یا دیوبل قسم فاسد نیت په وجه په جهاد فی سبیل الله کی مړ سی په ظاهره به دده سره هغه معامله کیږی کمه چی داول قسم دشهیدانو سره کیږی یعنی بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کی دفن کړل کیږی لیکن په آخرت کی به اجر او ثواب دشهیدانو هغه ته نه وی حاصل.
۲۲. **پوښتنه** : په ټولو اعمالو کی بهتره او افضله کم عمل دی او تر هغه وروسته دکم عمل درجه ده او تر هغه وروسته دکم ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضی الله عنه]
جواب : ترټولو بهتر عمل په الله جل جلاله او دهغه په رسول صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل دی ، تردې وروسته دخدای جل جلاله په لاره کی جهاد کول ، تردې وروسته هغه مقبول حج دی چی په هغه کی ریا نه وی . (بخاری ومسلم)
شرح : ایمان یې ترټولو اول اوپه اوله درجه کی ددې وجی کښېښووی چی بې له ده هیڅ عمل او عبادت په کار نه راځی اونه هم قبلیدی سی همدی اصل داصلو دی ، په جهاد کی هم کله چی دایمان اشاعت اوخپرونه او متعدی ګټه وی ددې وجی یې هغه په ایمان پسی متصل په دوهمه درجه کی کښېښووی ، حج چی کله یو لوی مشکل اوسخت عبادت وو او نهایتی داعلٰی قسم عمل وو هغه یې هم په افضله او بهتره عملو کی شمار کی .
صحابه وو رضی الله عنهم چی هروخت هم ترټولو دمحبوب عمل او ترټولو دافضله عبادت په اړوند په دربار کی دالله جل جلاله پوښتنه کړیده نو آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعضی وختونه دهغه دحال سره مناسب جواب ورکړیدی مثلاً دمور اوپلار په خدمت کی دهغه څخه قصور کیدی یا په لمانځه کی ورڅخه یوڅه سُستی کیدله نوهغوی ته به یې فرمایله چی ستا دپاره دمور او پلار خدمت کول ترټولو بهتره عمل دی ، او

ستا دپاره لمونځ په پابندی سره په خپل وخت کی ادا کول بهتره عمل دی ، نور بعضی اعمال ګواکی تردې هم افضله سته دهغوی دافضلیته څخه هم انکار نه وو مقصد ، او کله به یې دوخت او ضرورت دلحاظه څخه مختلف جواب ورکوی په کمه زمانه کی چی دجهاد نهایتی احتیاج وو هلته یې جهاد ترټولو ښه عمل بللی دی اوکله چی به دجهاد دومره قدر ضرورت نه وو نو نور عملونه به یې ترټولو افضل وګرځول او جهاد به یې په دوهمه یا دریمه درجه کی وګرځوی ، اوپه حقیقت کی داټوله اعمال محبوب او افضل دی ګواکی فرق یې په خپل مینځی مرتبو او درجو کی دی . ددې جوابو داختلافاتو په وجه کی علماوو نوری وجوهی هم بیان کړیدی ، دې بنده دضرورت داندازې په بیان کولو باندی اکتفاء وکړه .

۲۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما رضعی خور دا نذر اینبی وو چی لڅ سر او لڅی پښې به دبیت الله شریفی طرف ته ځی (یعنی حج به کوی او اوس په دارنګه کولو تکلیف او دقت وی) . [سوالکوونکی : عقبه بن عامر رضي الله عنه]

جواب : الله تعالی ته ستا درضعی خور دمشقت او تکلیف هیڅ ضرورت نسته هغې ته پکار دی چی سپره سی (یعنی سپره دی سی اوبیت الله شریفی ته دی ولاړه سی او پړونۍ دی واغوندی یعنی سردې پټ کړی) اودرې روژې دی ونیسی (ځکه چی هغې خپل نذر نکی پوره ، دا دهغه کفاره ده) . (ترمذی ، ابوداؤد ، نسآئی ، ابن ماجة ، دارمی) .

شرح : دسر پټولو حکم ده ﷺ ددې وجی وفرمایۍ چی ښځی ته سر پټول فرض دی او دناورا کارو نذر که چا اینبی وی دهغه پوره کول لازم نه دی ، اودسپریدو حکم یې ددې وجی ورکی چی هغه ښځه په پښو باندی دسفر کولو څخه معذوره وه طاقت یې نه درلودی لیکن کله چی هغې دخپل نذر خلاف وکړه ددې وجی ددې پر ذمه باندی قربانی واجب سوه چی دهغه حکم دنورو احادیثو څخه معلوم سویدی ، په کمه درجه کی دهغه دبزې قربانی ده او په لوړه درجه کی او مستحب داوښ یا دغوایی قربانی ده ، اوکله چی یې نذر نکړی پوره نوځکه کفاره هم واجب سوه . او کفاره ده دمریی آزادول یا لسو ۱۰ مسکینانو ته خوراك ورکول یا لسو ۱۰ ته کالی وراغوستل اوکله چی داهیڅ هم نه وی نو درې ۳ روژې دی یوپه بل پرلپسی متصلی ونیسی ، کله چی آنحضرت ﷺ ته معلومه وه چی دعقبه رضي الله عنه درضعی خور په وس او طاقت کی بل ډول کفاره ادا کول نسته ځکه نوده ﷺ دروژې نیولو

حکم ورکی، (یو دا هم احتمال دی چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور سره دقربانۍ طاقت هم نه وو ددې په عوض کی ده ﷺ دروژې نیولو ارشاد ورته فرمایلی دی) .
۲۸. **پوښتنه** : مونږ سپیان ایله کړو ښکار په کوو دهغوی کړل سوی ښکار په کمو صورتو کی جآئز دی اوکله ناجآئز ، او بعضی وختونه خو زمونږ دخپل سپی سره پر ښکار باندی بل سپی هم موجودیږی داسی ښکار خوړل پکار دی او که نه ؟
[سوال کوونکی : عدی بن حاتم رضی الله عنه]
جواب : کله چی ته خپل تعلیم یافته سپی (په بسم الله ویلو سره) پر ښکار باندی ایله کړی او هغه ښکار مړ کړی نو هغه خوره او که چیری ښکار کوونکۍ سپی په خپله هم دهغه څخه خوراك وکړی نودا ښکار مه خوره او کله چی دسپی سره بل سپی پر ښکار باندی پیداسی نوبیا هم هغه مه خوره ځکه چی تا بسم الله یوازی دخپل سپی پر ایله کیدو باندی ویلی وه نه پر هغه بل باندی (اوپر کم سپی چی دایله کیدو په وخت کی بسم الله ونه ویل سی دهغه ښکار کړل سوی حیوان خوړل جآئز نه دی) لهذا نو هغه هم مه خوره ځکه چی معلومه نه ده چی ستا سپی دا ښکار کړی او مړ کړی دی اوکه هغه بل سپی . (بخاری شریف)
شرح : دسپی ښکار کم چی ترمړ کیدو وروسته پیدا سی په هغه کی که چیری درې ۳ خبری وی نو حلال دی ۱. سپی به تعلیم یافته وی ۲. مسلمان به په بسم الله ویلو سره ایله کړی وی ۳. سپی به دهغه څخه خوراك نه وی کړی ، که چیری ژوندی پیدا سو نوددې شرطو ضرورت نسته ذبح یې دی کړی او بیا دې یې وخوری . که چیری دوو سپیانو په شریکه ښکار کوی نوپه دواړو کی هغه درې ۳ سره شرطونه پکار دی ، که چیری په دوی کی یوهم غیرِ تعلیم یافته وو یا کافر یا مشرك ایله کړی وی نو ددوی دخوا څخه مړ کړل سوی ښکار نه دی حلال (تفصیلی حال دسپی دښکار او مسئلې او نور یې تردې مخکی ذکر سویدی) .
۲۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دا زما زوی دی ما په دغه نس کی ساتلی وو ، دتیو څخه می شیدې ورکولی په غیږ کی می روزی اوس دده پلار ماته طلاق راکړیدی او غواړی چی دی هم زما څخه جلا کړی ، ته ﷺ ددې په اړوند څه حکم فرمایی ؟
[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]
جواب : ترڅو پوری چی ته دبل چا سره نکاح ونکړی نسبت دهلك وپلار ته ، ته یې زیاته حقداره یې . (ابوداؤد ، مسندِ احمد)

شرح : کوچنی ته دپرورښت ورکولو او دخپل ځان سره دساتلو دپاره مور حقداره ده ترڅو پوری چی کوچنی هوښیار نسی (چی دهغه موده فقهاوو ؒ دهلك دپاره اوه ٧ کاله مقرره کړیده او دانجلۍ دپاره یې دحیض تر راتلو پوری) لیکن پرښځی باندی دی ددې په وجه جبر نه کول کیږی ، دکوچنی نفقه اوخرچه په دې ورځوکی دپلار پرذمه باندی ده ، او که چیری پلار مالداره وی نو دپرورښت مزدوری هم ښځه ورځخه اخیستلای سی کله چی دمیړه په نکاح یا عده کی نه وی ، لیکن که چیری مور یې دداسی شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی دپاره محرم نه وو یا داسی ځای ته داوسیدنی دپاره ولاړه چی دهغه ځای اوسیدونکی دکوچنی او دهغه دپلار سره عداوت (دښمنی) درلوده نو ددې (مور) حق دپرورښت یې ځی ، ولی چی په دې صورتوکی کوچنی ته دتکلیف او ضرر اندیښنه ده ، که چیری مور یې دداسی یو شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی محرم وو نو دمور حق داولاده څخه نه باطلیږی ، مثلا دکوچنی داکا سره یې نکاح وکړه یایې داکا دزوی سره نکاح وکړه ، که چیری مور یې پرورښت نه کوی یا مړه سوه یایې دکوچنی دنامحرم سره نکاح وکړه نو نیکه ته ترده وروسته بیا انا ته تردې وروسته بیا خور ته تردې وروسته بیا خاله ته بیا عمه ته بیا نورو ښځو او نرانو ته دحضانة (١) حق حاصلیږی ، چی دهغه تفصیل ددې لنډی کتاب لائق نه دی .

مسئله : که چیری مور یې فاسقه یا فاجره وی نوبیا دحضانة حق نه ورته حاصلیږی . که چیری دکمی وجی څخه لا چاری او لابدی وی مثلا دمور څخه ما سوا کوچنی دبل چا شیدې نخوری نوبیا به یې په مور باندی په جبر سره داولاد پرورښت کول کیږی .

٧٠. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دزوج یوڅه غلامان تښتیدلی وه هغه ددوی په

(١). حضانة : یعنی داولاد طلب کول مور لره دپرورښت دپاره .

قال الکاسانی فی البدآئع فی الحضانة : هِيَ فِي اللُّغَةِ تُسْتَعْمَلُ فِي مَعْنَيَيْنِ: أَحَدُهُمَاجَعْلُ الشَّيْءِ فِي نَاحِيَةٍ يُقَالُ: حَضَنَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ أَيْ اعْتَزَلَهُ فَجَعَلَهُ فِي نَاحِيَةٍ مِنْهُ، وَالثَّانِي: الضَّمُّ إلَى الْجَنْبِ يُقَالُ: حَضَنْته وَاحْتَضَنْته إذَا ضَمَمْته إلَى جَنْبِك ، وَالْحَضْنُ الْجَنْبُ فَحَضَانَةُ الْأُمِّ وَلَدَهَا هِيَ ضَمُّهَا إيَّاهُ إلىٰ جَنْبِهَا وَاعْتِزَالُهَا إيَّاهُ مِنْ أَبِيهِ لِيَكُونَ عِنْدَهَا فَتَقُومَ بِحِفْظِه وَإِمْسَاكِه وَغَسْلِ ثِيَابِه وَلَا تُجْبَرُ الْأُمُّ عَلَى إرْضَاعِهِ إلَّا أَنْ لَا يُوجَدَ مَنْ تُرْضِعُهُ فَتُجْبَرَ عَلَيْهِ وَهٰذَا قَوْلُ عَامَّةِ الْعُلَمَاءِ . آهـ

تلاښ کې ووتی کله چې قدوم ته ورسیدی نو هغه غلامان یې پیدا کړه ، غلامانو هغه قتل کی ، اوس که چیری اجازه وفرمایی نو خپلی پخوانۍ قبیلې بنی خدره ته به ولاړه سم ځکه زوج چې زه په کم کور کی پرې ایښی یم او دی مړ سو هغه نه داوسیدنی دپاره صحیح ځای دی اونه هم څه دخوراك او چیښاك اسباب سته .
[سوال کوونکی : زوجه حبشیه ابو سعیدِ خدری رضی الله عنه]
جواب : ته په خپل هغه سرای کی اوسه ترڅو پوری چې مقرره عده خپل پای ته ورسیږی (ترمذی، ابوداؤد ، نسائی، مؤطا امام مالك) .
شرح : اول دې ته آنحضرت ﷺ اجازه فرمایلی وه چې ولاړه سه لیکن کله چې هغه واپس روانه سوه نو پدستی یې راوبلله او ورته وې فرمایل چې دعدې ترختمیدو پوری په همدې سرای کی اوسه ، ددې څخه معلومه سوه چې دمعتدې دپاره دزوج یا دزوج دوارثانو دطرفه څخه داوسیدنی دپاره په ورکړل سوی کور کی اوسیدل واجب دی او دا چې دکور یا بل شی دخرابوالی او دلږ او ډیر تکلیف دوجی څخه په عده کی کور پرېښوول جائز نه دی بلکه په وخت کی دوفات دزوج چې په کم کور کی اوسیږی په همدغه ځای کی دې عده پوره کړی برابره خبره ده که هغه ځای دښځی په ملك کی وی اوکه دزوج او که دبل چا . البته که یې چیری دزوج وارثان په ظلم او زور سره وباسی یاپه دې کور کی دځان او مال دضآئع کیدو خطره وی یا کور ونړیږی یا دنړیدو بیره وی یا دکرایی کور وی او ښځی ته دکرایی ورکولو طاقت نه وی په دې ټولو صورتونو کی کور پرېښوول جائز دی .
مسئله : که چیری اتفاقی دیوچا کره دلیدو کتو دپاره تللی وه او ترشا یې په همدې وخت کی زوج مړ سو یا یې طلاق ورکی نو پدستی دې خپل کورته بیرته راسی او عده دې تیره کړی .
مسئله : دزوج دمرګ په عده کی که چیری دښځی سره دخوراك او چیښاك او ګذارې سامان نه وی نو دا چې دا دورځی ووزی اوکار وبار وکړی او دشپې بیرته واپس همدغه کور ته راځی او پکښی اوسی نو دا جائز دی لیکن دطلاق په عده کی بالکل وتل روا نه دی ولی چې ترعدې پوری ددې خرڅ دزوج پر ذمه باندی دی.
۷۱. **پوښتنه** : ما دابو اهاب دلور سره چې نامداره ده په غنیه باندی نکاح کړی وه اوس یوه ښځه وایی (او زما په فکر کی که هغه درواغ وایی) چې ما عقبه او دهغه وزوجې ته ددوی په کوچنیوالی کی شیدې ورکړیدی په دې صورت کی غنیه زما

زوجه کیدلی سی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عقبه بن حارث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : ته خپله دا زوجه پرېږده ، کله چی دا ویل کیږی چی تاسی دواړه رضاعی خور او ورور یاست ، نوبیا څنګه تاسی دواړه دزوج او زوجې په ډول اوسیدلای سی . (بخاری ، نسآئی ، دار قطنی) .

شرح : عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مکه معظمه کی اوسیږی دده دزوجې نوم زینب او غنیه وه او دامِ یحیٰی په کنیت سره مشهوره وه یوه ورځ یوه سوال کوونکی تور پوستی ښځه ددوی کورته راغلله دې ته په خیر ورکولو کی دوی وځنډیده نو دې ورته وویل چی ماته څه صدقه او خیرات ضرور راکړی په خدای قسم چی ما خو تاسی دواړو ته شیدې درکړیدی که څه هم چی هغې زړی ښځی دا خبره دصدقې او خیرات اخیستلو دپاره کړی وه لیکن ددې څخه ددې دواړو زوج او زوجې ورور او خور کیدل ثابت سوه ، عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل چی ته درواغ وایی که ریشتیا داسی وای نو دمخکی څخه تا دا خبر ولی نه راکوی مګر هغه سپین سری پرخپلی خبری باندی ولاړه وه ، دزوجې وقریبانو او کورنۍ ته یې دتحقیق دپاره سړی ولیږی نو هغوی ټولو وویل چی موږ ته نه ده معلومه چی دې ښځی دی زموږ انجلۍ ته شیدې ورکړی وی ، نوبیا عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سپور سو او دمسئلې دپوښتنی دپاره مدینی منوری ته ولاړی او دجناب سرورِ عالَم ﷺ په خدمتِ بابرکت کی حاضر سو ده ﷺ چی واقعه واوریده نو دجلا کیدو حکم یې ورکی او وې فرمایل چی کله په تاسی دواړو کی دشیدو دعلاقې په وجه باندی دورور اوخور قرابت راغی نوبیا څنګه یوځای اوسیدلای سی ، عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ارشادِ نبوی ﷺ په زړه او روح سره قبول کی او خپله زوجه امِ یحیٰی یې پرېښووله او بله نکاح یې وکړه .

دا حکم آنحضرت ﷺ په ډول دتقویٰ او احتیاط فرمایلی وو که نه وی نوپه دې صورت کی زوجه پرېښوول واجب او لازمی نه وه ، او یوازی دیوې ښځی په شاهدې سره درضاع علاقه نسی ثابتیدی ، البته احتیاط او تقویٰ دغه ده دکم چی حضور ﷺ حکم ورکی او عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عمل په وکی .

٧٢. **پوښتنه** : ای فخرِ عالَم ﷺ دابی القعیس ورور افلح دلته زموږ کره راغلی وو ما دهغه څخه پرده وکړه نو هغه راته وویل چی آیا زما څخه هم پرده کوی زه خو ستا اکا یم ما ورته وویل چی ته می اکا دکمی خوا سوې ؟ هغه راته وویل چی زما دورور زوجې تاته شیدې درکړیدی ، ما ورته وویل چی ماته خو شیدې ښځی

راکړېدی ستا یې څه علاقه ورسره ، اوس ته وفرمایه چې دهغه څخه پرده کول پکار دی او که واقعی هغه په دې علاقې سره اکا ګرځی او پرده نه ده واجب ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنین عآئشة رضي الله عنها]

جواب : هغه شرعًا ستا اکا دی هغه ته دراتللو اجازه ورکړه دهغه څخه پرده مه کوه ځکه په نسب سره چې کم قرابتونه ثابتیږی هغه په رضاع سره هم ثابتیږی. (بخاری)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چې دشیدې ورکوونکی ښځی دزوج په علاقې سره هم هغه قرابت ثابتیږی کم چې په نسب کی دپلار دطرفه څخه وی مثلاً دنسبی پلار دورور څخه پرده نه ده واجب او نکاح ورسره حرامه ده دغه رنګه درضاعی پلار دورور سره هم نکاح حرامه ده او پرده نه ده واجب ځکه چې هغه رضاعی اکا دی ، لکه چې دا شخص چې دحضرتِ عآئشې رضي الله عنها درضاعی مور لیور یعنی درضاعی مور دزوج ورور یې وو چې دهغه په مخامخ کیدو سره ده ﷺ عآئشې رضي الله عنها ته اجازه ورکړه او ورته وې فرمایل چې دی ستا اکا دی ، دافلح په اړوند اختلاف دی چې دا دابو القعیس زوی دی او که ورور مګر زیاته معتبره خبره داده چې ورور یې دی ، دعآئشې رضي الله عنها یوبل اکا هم رضاعی وو مګر هغه یې دبلی علاقې څخه اکا کیدی یعنی دابوبکر رضي الله عنه سره په شیدو کی شریك ورور وو ، په عربو کی چې کله دمور څخه ما سوا دنورو ښځو شیدې هم اکثره وخت ماشوم ته ورکول کیږی ددې وجې درضاعت علاقې په کثرت سره وی . په هندوستان ، پاکستان او افغانستان کی هم داسی علاقې او قرابتونه وی دنکاح پر وخت خلګوته پکاردی چې دعلماوو څخه تحقیق وکړی ترڅو چې په حرام کی مبتلا نسی .

۷۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایاست چې بعضی وخت یوڅوك یو دخیر کار کوی په دې وجه باندی خلګ دهغه تعریف کوی ، ددې څخه هغه ته څه تاوان رسیږی او که نه اوپه ثواب کی څه نقصان راځی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو ذر رضي الله عنه]

جواب : دا تعریف خو مومن ته ژر رسیدونکی زیری دی . (مسلم شریف)

شرح : دجواب مطلب دادی چې دا تعریف هغه شخص لره هیڅ ضرر رسوونکی نه دی بلکه داخو نقد او ژر رسیدونکی زیری دی چې ده ته دلته ورسیدی چې دهغه څخه معلومه سوه چې الله تعالی ددې بنده څخه راضی سویدی او دی یې خپل

محبوب کړیدی ، دا دهغه ﷻ درضا او محبت تاثیر دی چی ددنیا خلګ یې هم محبوب بولی او تعریف یې کوی ، لکه په حدیث شریف کی چی راغلی دی چی کله الله تعالی یوڅوك محبوب ګرځوی نو دآسمان خاوندانو ته اطلاع او خبر ورکول کیږی چی هغه یې هم دوست ونیسی تردې وروسته په کراره کراره داهلِ دمځکی په زړو کی هم دهغه محبّت او عظمت کښېنی او هغه په دوی کی مقبول ګرځوی ، حاصل داچی ددې ځای تعریف دراتلونکی دکامیابۍ او نیکمرغۍ او دعالَم آخرت دبشارت او خوشحالۍ علامه ده چی هغه ده ته هلته حاصلیدونکی ده او دهغه لوړ قیمتو اجر اوثواب اوالهی نعمتو پیش خیمه ده کم چی دده دپاره په عالمِ باقی کی تیار سویدی .

۷۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ما یو آس فی سبیل الله (یعنی دثواب په نیت باندی دخدای تعالی ﷻ دپاره یا دجهاد کولو دپاره) یوه شخص ته ورکړی وو مګر هغه ددې آس هیڅ خدمت نه وو کړی او ډنګر او نرۍ کړی وو چی بالکل بیکاره کړی یې وو ، اوس یې هغه شخص خرڅوی غالبًا داسی ګمان کیږی چی په ډیره اندازه کم قیمت به یې ورکړی زه هغه ورڅخه رانیسم که نه ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب رضي الله عنه]

جواب : هغه هیڅکله مه رانیسه خپله صدقه بیرته واپس مه اخله که څه هم چی هغه یې تاته دیوه درهم په بدله کی هم درکوی ددې وجی چی کم څوك صدقه ورکړی او بیرته یې واپس ورڅخه واخلی هغه داسی دی لکه سپی چی خپل قۍ دوباره بیرته خوری . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چی هغه آس (چی دهغه نوم حضرت عمر رضي الله عنه وَرْد ایښی وو) ډیر ډنګر او بیکاره سوی وو ددې وجی څخه یې په کم قیمت باندی دتر لاسه کولو ګمان وو او ددې وجی چی دده سره به په خاص طور سره ډیر رعایت وکی ولی چی دا دده دخوا څخه ورکول سوی وو که څه هم چی داقسم بیع حلاله او جائزه ده لیکن کله چی دفی سبیل الله تر ورکولو وروسته اوس دهغه څخه یو قسم رعایت تر لاسه کول نا مناسب دی اوس چی هغه هرڅومره قدر رعایت وکړی ګواکی په هغومره اندازه دده ورکړه بیرته ده ته واپس راغله لهذا دا فعل داحتیاط او تقوٰی خلاف او یوڅه قدر مکروه دی ددې وجی جناب سرورِ عالَم عليه الصلاة والسلام دعمر رضي الله عنه دپاره دا نکړه خوښه او ممانعت یې وفرمایۍ او بیا یې دصدقې بیرته اخیستلو

سخت مذمت دیوه مثال په بیان کولو سره ښکاره کی .

۷۵. پوښتنه : ای سرورِ عالَم ﷺ مورِ (یعنی ښځی) پر خپلو پلرو او زامنو او مړو باندی نهایتی بار (او ګرانی) یو (زمورِ خرڅ چی کم ددوی پرذمه دی هغه دوی ته ډیر درووند او ناخوښه دی) ددې خلګو دمال څخه (مورته بې له اجازې) آیا یوڅه اخیستل حلال دی ؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه اوږدقامت اوقوی اوغټ بدن والا ګواکی دقبیلې څخه دمضروه]

جواب : ددوی دمال څخه تازه شی اخلی خوراك یې هم حلال دی او په هدیه کی ورکول یې هم (ابوداؤد) .

شرح : په کومو ملکو کی چی ښځی کم دروزی کار په خپله نه کوی هلته اکثره پر خلګو باندی ددوی داخراجاتو بار نهایتی ګران تیریږی (ګواکی بعضی وختونه په وجه دډیر تعظیم او محبّت هغه درووند والی نه معلومیږی) اوس چی هغه په اجازه او خوشحالۍ سره هرڅه ورکړی دا دهغوی عنایت اومهربانی ده لیکن بې له اجازې څومره قدر تصرف کول جآئز دی ؟ دا سوال کوونکی وپوښتل ، ده ﷺ وفرمایل چی لانده او تازه شیان مثلاً پوخ سوی خوراك یا شیدې اونور داسی شیان چی ژر خرابیږی او هغه نسی ذخیره کیدی هغوی بې له اجازې خوړل یا یوڅه قدر په طور دهدیې یا خیرات ورکول یوچا ته جآئز دی ، نور مالونه لکه غلې او دانې او داسی شیان چی دذخیره کیدو قابل وی په هغوی کی داسی تصرف کول نه دی جآئز ، که چیری زوج نه ورکول نو دخپل اولاد دپاره خوراك او نور ضروری شیان بالکل بې له اجازې اخیستل هم جآئز دی لیکن هدیه او صدقه او نور په هغه صورت کی ورکول جآئز دی چی دزوج اجازه اورضا په ډول دعرف او عادت معلومه وی او هغه دکوچنی شیانو په ورکولو سره نه ناراضه کیږی ، بلکه که چیری په غله او نقدو او نورو شیانو کی هم دزوج په طرز او طریقې سره اجازه معلومه سی نو خرڅول ، ورکول او وربخښل یې جآئز دی لیکن په هر حالت کی دی بې له موقع او بې ځایه دهغه مال نه خرڅوی او دفضول خرچی دعادت په اختیارولو سره دی دشیطان خور دځانه څخه نه جوړوی .

۷۶. پوښتنه : پرمځکه باندی ترټولو مخکی کم مسجد جوړ سویدی او دهغه څخه وروسته کم یو ؟ [سوال کوونکی: ابوذرِ غفاری رضی الله عنه]

جواب : اول مسجدِ حرام (یعنی خانهٔ کعبه) جوړ سویدی تر هغې وروسته مسجدِ

اقصیٰ (یعنی بیت المقدس چې سلیمان علیه السلام جوړ کی) . (بخاری ونسائی)
شرح : په دې کی هیڅ کله هیڅ شبه نسته چې په ټوله عالَم کی چې ترټولو اول کم ځای دعبادت دپاره مقرر کړل سویدی هغه مسجدِ حرام یعنی خانه کعبه ده لکه خدای تعالیٰ چې هم فرمایلی دی چې: إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ یعنی تر ټولو مخکی کور کم چې دخلګو دپاره عبادت خانه مقرره کړل سوی وه هغه دی چې په مکه کی دی (یعنی خانه کعبه) ، اونه هم په دې کی شك سته چې مسجدِ اقصیٰ تردې وروسته جوړ سویدی لیکن په بعضی روایتوکی دی چې دسوال کوونکی پر پوښتنه باندی آنحضرت ﷺ وفرمایل چې دمسجدِ حرام او مسجدِ اقصیٰ په بنیاد کی دڅلویښتو ۴۰ کالو فاصله ده حالانکه دتاریخ څخه واضحه کیږی چې په دوی کی تر زرو ۱۰۰۰ کالو هم زیات لیری والی دی ولی چې خانه کعبه ابراهیم علیه السلام جوړه کړیده او مسجدِ اقصیٰ سلیمان علیه السلام . ددې وجی نو ښه پوهیدل پکار دی چې جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه فاصله بیان کړیده کمه چې ددوی دواړو داولو بنیادو او اصلی بناوو ترمابینځ واقع ده ولی چې نه دخانه کعبې اصلی بانی حضرت ابراهیم علیه السلام دی اونه هم دمسجدِ اقصیٰ بنیاد ایښوونکی حضرت سلیمان علیه السلام دی بلکه حضرت آدم علیه السلام په امرِ خداوندی سره یو تربل وروسته دواړه مسجدونه جوړ کړیدی اوپه همدغه بنیاد ایښوولو کی څلویښت ۴۰ کاله فاصله وه ، دکم چې مخبِر صادق (روحی فداه [۱]) بیان فرمایلی دی ، تر اوږدې زمانې او ډیری مودی وروسته چې کله ددواړو علامې خرابی او محوه سوی وی او بې نښانه پاته سوی وی په ارشاد او اطلاع خداوندی سره سیدنا ابراهیم علیه السلام خانه کعبه پرقدیمو بنیادو باندی تعمیر کړه او دده لمسی حضرت یعقوب علیه السلام مسجدِ اقصیٰ پر مخکنیو بنیادو باندی راپورته کی (په دې دوو تعمیرو کی تقریبًا دڅلویښتو کالو فرق وو) بیا یوڅه موده وروسته داؤد علیه السلام په نهایتی عمدګی او استحکام سره دمسجدِ اقصیٰ تعمیر شروع کی او دهغه دوفاته څخه وروسته دده رشید زوی او لائق او عالیقدر جانشین سلیمان علیه السلام اختتام ته ورسوی او هم دی علیه السلام ددې بانی مشهور سو لیکن دخاصو تعلقاتو دوجی څخه دبیت الله شریفی بانی حضرت ابراهیم علیه السلام مشهور دی ګواکی

(۱). یعنی زما روح دی ترده ﷺ قربان وی . منه

خانه کعبه هم تر ده عَلَیْهِ السَّلَامُ وروسته څو وراه تعمیر سویده ، دبیت الله تعمیراتو یو څه قدر حالات همدې فقیر مؤلف په الجواب المتین کی او زیات حالات یې دالصّالحات پر حاشیه باندی دحضرتِ فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په حالاتو کی لیکلی دی .

۷۷. **پوښتنه** : یا رسول مقبول ﷺ زما نوم فلانی ځای ته دتلونکو مجاهدینو په نومونو کی لیکل سویدی او زما زوجه حج ته تللی ده (حالانکه دښځو دپاره بې له کم محرم یا زوجه څخه یوازی تلل منع دی او هلته په جهاد کی تلل هم ضروری دی (ولی چی نوم می لیکلی دی) اوس څه تدبیر وکړم) ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا]

جواب : ته دخپلی زوجې سره ولاړ سه حج وکه (جهاد ته تلل وځنډوه). (بخاری)

شرح : یو وار دخدای جَلَّ جَلَالُهُ رسول ﷺ ارشاد وفرمایی چی بې له ملګری کیدو دزوج یا یوه محرم دی هیڅ ښځه سفر نه کوی ، چی ددې څخه معلومه سوه چی دښځی دپاره دفرضی حج دادا کولو دپاره هم بې له ملګری کیدو دزوج یا محرم سفر نه دی جآئز ، ددې وجی سوال کوونکی ولاړ سو او پوښتنه یې وړاندی کړه ، غالبًا به دهغه پر زوجی باندی حج فرض کړل سوی وو اوپرده به نه وو فرض سوی لیکن کله چی دده دنفلی حج دوجی څخه دزوجې فرضی حج ادا کیدی اوبې له دی چی دی ولاړ سی هغه پاتیده ولی چی بل څوك بیوونکی یې نه وو او یوازی تلل حرام وه ځکه یې نوده ته دجهاد پرېښوولو او حج کولو حکم ورکی ، ولی چی جهاد دده په نه موجودګی کی هم کیږی لیکن دزوجې حج بالکل فوت کیږی .

مسئله : کله چی دنورو احادیثو څخه معلومه سویده چی دیوازی سفر ممانعت په هغه حالت کی دی کله چی ددرو ورځو سفر وی (چی دهغه مقدار په پاکستان او هندوستان کی ۴۸ انګریزی میله کیږی) نو که چیری یوه ښځه مکی معظمې ته نژدی اوسیږی چی ددرو ورځو سفر (یعنی د۴۸ میلو فاصله نه وی) نودې ته یوازی تلل او حج کول هم جآئز دی ، لیکن بهتره خبره پرهر حال داده چی دیو چا محرم سره یوځای ولاړه سی.

۷۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دوه همسایګان دی (که چیری زه هدیه ورکول وغواړم او هغه دومره شی وی چی یوازی یوه همسایه ته دورکولو قابل وی نو) په دوی کی یې کم یوه ته ورکړم ؟ [سوال کوونکی: عآئشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]

جواب : دکم یوه دروازه چی تاته زیاته نژدی وی . (بخاری)

شرح : دهمسایه وکورته چې کم شی راځی نونژدی دروازې والا همسایه اکثره وخت هغه وینی اوبعضی وخت یې دهغه شی وطرف ته رغبت او خواهش پیدا کیږی ، نو دپوره نروالی دوجی څخه یې هغه ته دهدیې او تحفې ورکولو حکم وفرمایۀ او ددې وجی هم دهغه حق زیات دی چی هغه دحاجت او ضرورت پروخت دده کومکی وی او دغفلت په وخت کی یې حفاظت کوونکی وی ، نو ددې ټولو مصلحتو په وجه نژدی دروازې والا همسایه ته یوشی ورکول مستحب او افضله دی ، که یې چیری دخپل یوه مصلحت یا فآئدې په وجه ولیری دروازې والا همسایه ته ورکی نوبیا هم جآئز او صحیح دی. دارنګه دا حکم هغه وخت دی چی یوازی یوه ته ورکول منظور وی یا هغه هدیه قلیل المقداره وی چی یوه ته ورکول کیږی زیات ته نه ، که داسی نه وی نوکه یې قدرت وی نوبهتره داده چی دواړو ته هدیه ورکړی ، نژدی دروازې والا ته هم او لیری دروازې والا ته هم .

دهمسایه سره په مړانی ، کومك ، خیر خواهی او اعانت کولو کی ډیر حدیثونه وارد سویدی ، هغه ته ضرر رسول ، آزارول ، دهغه وپټو شیانوته کتل او پلټنه یې کول نهایتی لویه ګناه ده ، دهمسایه حقوق ، اخلاق او آداب یې په کتابو کی مفصل ذکر دی .

۷۹. **پوښتنه** : ای جناب سرورِ عالَم ﷺ زما مور راغلی ده ، هغه مشرکه او داسلام څخه ناخوښه او بیزاره ده ، ماته دهغې خدمت کول او ورسره وصله رحمی کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : اسمآء خور دابوبکر رضي الله عنهما]

جواب : ته دخپلی مور سره وصله رحمی (په ګذاره او احسان کی) کوه (مسلم)

شرح : ابوبکر رضي الله عنه دجاهلیت په زمانه کی خپلی یوې زوجې ته چی نامداره وه په قُتیلۀ سره طلاق ورکړی وو چی دهغه څخه دابوبکر رضي الله عنه لور اسمآء (چی زوجه وه دزبیر رض) پیدا سوی وه ، مدینې ته ترهجرت کولو وروسته په کمه زمانه کی چی حضرت سرورِ کآئنات ﷺ دقریشو دکفارو سره پریو څو شرطو باندی صلح کړی وه (چی هغې ته صلحِ حُدیبیه او عهدِ قریش هم ویل کیږی) دا ښځه دخپل زوی حارث سره (چی هغه یې دبل زوج مدرك څخه پیدا سوی وو) ملګری سوه دمکې معظمې څخه را روانه سوه دخپل لور اسمآء رضي الله عنها کور مدینی منوری ته راورسیده اویوڅه غوړی ، کشمش اونور شیان یې په تحفه کی راوړه لیکن داسلام څخه متنفره او دلور دمسلمانیدو څخه نهایتی ناراضه وه ، او دلته دډیری مودې

څخه دابوبکر رضي الله عنه کور په نورِ اسلام سره منوّر سوی وو ، ښځو او نرانو ټولو درسول الله ﷺ پر احکامو باندی روح او ځان ورکوی او دده ﷺ بې له اجازې یې هیڅ کار نه کوی ، اسمآء رضي الله عنها نه تحفه قبوله کړه او نه یې دمور کم خاطر او خیال وساتی بلکه دهادی برحق ﷺ په خدمت مبارك کی حاضره سوه او حال یې عرض کی ، دده ﷺ په جواب کی دمور کیدو دعلاقې ښکاره والی وکی ددې محبّت یې تازه کی او اجازه یې ورته وفرمایله چی دمور کیدو دعلاقې څخه ته دهغې خدمت ، تعظیم ، ښه سلوك او احسان ورسره وکړه که څه هم چی هغه مسلمانه نه ده، دده ﷺ دارشاد څخه معلومه سوه چی سره ددې چی کافر او مشرك وی دمور اوپلار دخدمت او تعظیم حق نه زائلیږی ، او خدای تعالی ﷻ چی دمور اوپلار سره کم داحسان اونیکۍ حکم فرمایلی دی هغه عام دی ، والدین برابره خبره ده که مسلمانان وی او که نه وی او په مذهب مخالف قریب او رشته دار کم چی دمسلمانانو په آزار نه وی پسې دهغه سلوك او احسان کول شرعًا نه دی منع او داهم واضحه سوه چی اسلام څومره قدر فراخ زړه درلودونکۍ اوخوښ مذهب دی، دمذهب مخالفین ترڅو پوری چی ضرر ونه رسوی دهغوی سره مراعات کول ، نفع ورته رسول ، تعظیم او خدمت ورته جائز بولی .

مسئله : که چیری په جهاد کی کافر پلار دمسلمان زوی په مقابله کی راسی او دقتل کولو موقع وی نو مستحب داده چی په خپله یې نکړی قتل یوبل څوك دې ورته را مخ ته کړی .

۸۰. **پوښتنه** : ای حضرت رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما سره اته ۸ ښځی دی دا ټولی دځانه سره ساتلی سم او که نه ؟

[سوال کوونکی : قیس بن حارث الاسدی رضي الله عنه]

جواب : څلور (کمی چی ستا په نکاح کی اولی راغلی دی) راوګرځوه (او څلور یې ایله کړه) (ابوداؤد) .

شرح : دمسلمان دپاره تر څلور زیاتی ښځی په یوه حالت کی په تصریح سره دقرآن او حدیث هیڅکله جائز نه دی ، که چیری دمسلمان کیدو پروخت تر څلورو زیاتی موجودی وی نو دزیاتو ایله کول ضروری دی لیکن دهغو څلورو ایله کول پکار دی دکومو سره چی نکاح وروسته سوی وی ، او که وروسته والا دځانه سره پاته کول غواړی نودهغه صورت دادی چی اول دی ټولوته طلاق ورکړی اوبیاچی یې دکومی

دکومی سره زړه وغواړی نکاح دی ورسره وکړی .
مسئله : که چیری دیوه سړی په نکاح کی درې ښځی موجودی وی او څلورمی ته یې طلاق ورکړی وو نو ترڅو پوری چی دڅلورمی عده نه وی تیره سوی زوج ته دبلی ښځی سره نکاح کول نه دی حلال .
۸۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کوچنیانو ته په کم عمر کی لمونځ کول پکار دی ؟
[سوال کوونکی: یوشخص نامعلوم الاسم په روایت دعبد الله بن حبیب رضی الله عنه]
جواب : کله چی په رسته اوچپه کی فرق وکولای سی (یعنی هوښیار سی) نوبیا دی لمونځ ادا کول شروع کړی . (ابوداؤد)
شرح : لمونځ روژه او نور احکامِ شرعیه هغه وخت فرض او واجب ګرځی چی انسان بالغ سی او لیونی نه وی لیکن کله چی لمونځ دالله ﷻ په فرآئضو کی ډیر مهم او دټولو عباداتو خلاصه ده ددې وجی دعادت جوړولو ، او اِزده کولو په واسطه کوچنیانو ته داوو ۷ کلو په عمر کی لمونځ ادا کول پکار دی او کله چی یې عمر دلسو ۱۰ کالو سو او دژبی په تاکید او امر کولو سره یې لمونځ نه کوی نو په سزا ورکولو او وهلو باندی لمونځ په ادا کول پکار دی ، لکه چی په ابوداؤد او ترمذی او نورو کی یو حدیث دی چی دهغه ترجمه داده چی خپل اولاد ته (هلك وی اوکه انجلۍ) دلمانځه حکم کوی کله چی دهغه عمر اوه ۷ کاله وی او پر لمونځ نه کولو باندی یې وهی کله چی دهغه عمر لس ۱۰ کاله وی (ولی چی اوس بالغ کیدو ته نژدی دی په دې وخت کی دتاکید زیات ضرورت دی او دلسو ۱۰ کالو په عمر کی) دهلکانو او انجونو بسترې ورجلا کوی (یعنی خور او ورور جلا جلا بیدوی) لیکن په چلاخی او لرګی او نورو دا ډول شیانو سره یې (چی عیب په بدن کی پیدا کوی) وهل نه دی پکار بلکه په لاس سره یې وهل پکار دی ، او تردرو ضربو وهلو یې زیات په یوه وار مه وهی او پرسر یې مه وهی ، دلمانځه په ډول دروژې حکم هم په دې عمرکی پکاردی او دنورو شرعی احکامو پابندی په کول هم پکار دی ددې دپاره چی په آزاد پرېښوولو سره ورڅخه بې مهاره اوښ جوړ نسی او په آینده کی په خرابی اخته نسی . (۱)
۸۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ پر دریاب باندی سفر کوو او دخپل ځان سره

(۱). دعامو (عامیانو) خلګو دپاره دا حدیث دومره مهم دی چی باید دسرو زرو په اوبو یې ولیکی او تر خپل وسه پوری دعمل کولو کوشش په وکړی. مترجم غفرالله له

لړې خوړې اوبه اخلو که چيرې په هغه اودس وکړو نو دتندې څخه به مړه سو نو آيا ددرياب (سمندر) په شور کوونکو اوبو سره اودس کوو ؟
[سوال کوونکى : يوشخص په روايت دابو هريرة رضي الله عنه]
جواب : ددرياب اوبه پاکې دى او دهغه مرداره (خپله مړسوى حيوان) هم حلاله ده (نوپه هغه باندې اودس کوى) (ابوداؤد ، نسائى ، ابن ماجه ، دارمى)
شرح : کله چې ددرياب داوبو خوند يوڅه بدل سوى وى اوپه بعضو ځايو کى يې رنګ هم بل وى او آنحضرت ﷺ ددرياب داوبو په اړوند دا هم فرمايلى دى چې هغه اور دى ددې وجې صحابه وو رضي الله عنهم ته شبه وسوه چې شايد ددې داوبو څخه په اودس کولو سره يوڅه کراهيت وى ، ده ﷺ ددې پاکوالى بيان کى داوداسه ، غسل او نورو اجازه يې ورته وفرمايله ، اوکله چې ده ﷺ ته دا معلومه سوه چې دې خلګو ته ددرياب په اوبو کى شبهه ده ددې وجې يې داهم وفرمايله چې ددرياب مرداره هم حلاله ده . دامامِ ابو حنيفه رحمة الله عليه په نزد ددې څخه خاص ماهى مراد دى اوپه دريابى حيوانانو کى يوازى هغه حلال دى دبعضو نورو علماوو په نزد باندې ټوله دريابى حيوانان حلال دى ، پوره تفصيل يې دحديثو په شروحو کى موجود دى.
٨٣. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زه داسې ښځه يم چې دخپل سرکوڅۍ ډيرى ټينګى تړم دجنابت په غسل کى پرسر باندې داوبو اچولو اورسولو پروخت دهغو خلاصول ضرورى دى اوکه نه ؟ [سوال کوونکى : ام سلمه رضي الله عنها]
جواب : نه ! دخلاصولو هيڅ ضرورت يې نسته ، تاته همدا کافى دى چې درې واره لپه داوبو ډکه کړې او پرخپل سر باندې يې واچوى او بيا پرټوله بدن باندې اوبه واچوى بس په همدومره کولو سره ته پاکه سوى . (ترمذى ، مسلم ، ابوداؤد)
شرح : په غسل کى درې فرض دى ١. غړغړه کول يعنى دخُلې پوره دننه خوا پرېوول ٢. په پزه کى اوبه اچول ٣. پرپاته ټول بدن باندې اوبه اچول ، ددې قاعدې څخه لازمه سوه چې دسر او ږيرى اونورو ځايو ټول وربښتان دى هم پرېولل سى او لانده دى کړل سى ليکن دښځو دپاره آنحضرت ﷺ وفرمايل چې يوازى دوربښتانو بيخونه لندول کافى دى ، داچې دسر وربښتان خلاص کړى او ټوله وربښتان لانده کړى ضرورى نه دى ، البته پرټول سر باندې داوبو تيريدل او دوربښتانو دبيخو لنديدل ضرورى دى ، ليکن دا حکم يوازى دکوڅۍ سوو وربښتانو دپاره دى او په

ښځو پورې خاص دي نو که چيرې ديوې ښځې ورېښتان مخکې تر غُسل خلاص کړل سوي وه نو بيا دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دي . دارنګه دنارينه دپاره دټولو ورېښتانو لندول ضروري (۱) دي برابره خبره ده که کوڅۍ سوي ورېښتان يې وي او که خلاص . که چيرې دښځې دکوڅۍ سوو ورېښتانو وبيخو ته اوبه ونه رسيږي نوبيا يې هم خلاصول او دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دي .
۸۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ کم سړی بهتره دی ؟
[سوال کوونکی : يو اعرابی نا معلوم الاسم]
جواب : کم سړی چې په خپل ځان او مال سره جهاد وکړي (يعنی په جهادکی ځان او مال مصرف کړي) او کم شخص چې دغره دغارو څخه په يوه غار کی واوسيږي او دخپل پروردګار عبادت وکړي او خلګو ته تکليف ونه رسوي . (بخاري شريف)
شرح : دجهاد کوونکی څخه دا نه دي مراد چې يوازې جهاد کوي ، نور فرآئض او واجبات نه ادا کوي بلکه هغه شخص مراد دی چې ټول ضروريات ددين هم ادا کوي او فی سبيل الله جهاد هم کوي ، دا شخص ترټولو افضل ددې وجې څخه سو چې په نورو اعمالو او افعالو کی يې دالله تعالی داطاعت او فرمانبرداری سره سره اوس خپل ځان اومال هم دخدای ﷻ په لاره کی مصرف کړ کم چې انسان ته ترټولو زيات عزيز او محبوب او قابلِ قدر شيان دي اوددې کار يعنی جهاد ګټه دومره متعدی (نوروته رسيدونکی) ده چې ټول عالَم ددې څخه فيض اخيستونکۍ دی ځکه چې دهمدې جهاد په سبب سره داسلام نور تر خلګو پورې رسيږي مخالفين نړيږي او دالله ﷻ نوم لوړيږي دکم دوجې څخه چې ټول عالَم قآئم دی ، دټولو څخه جلا چې ګوښه نشين سی او دغره په غارو کی اوسيږي او دخدای ذو الجلال ﷻ ذکر کوي داهم افضله دی مګر په دوهمه درجه کی ، ولی چې دخلګو سره په يو ځای کيدو او ملګری اوسيدو کی اکثره ګناهونه را وړاندی کيږي چاته تکليف هم رسيږي اوپه عبادت کی خلل او تاوان هم راځي ، داټوله شيان په جلا اوسيدنه کی نه را پيدا کيږي ، نه به چاته دضرر رسولو موقع درته راځي ، نه به ګناه مخ ته راځي ، نه په عبادت کی ريا راځي اونه هم مکر او فريب ، بلکه دزړه داخلاصه به په عبادتِ الٰهی کی مصروف وي ليکن ددې ګټه او نفع او ثواب دده تر ذاته پورې محدوده ده نورو خلګو ته نه ده رسيدونکی ددې وجې په دوهمه درجه کی

(۱). په ابوداؤد کی په روايت دثوبان رضي الله عنه ددې تصريح سويده .

کښېښوول سو .
علمآءِ ربّانيه وو فرمايلي دي چې جناب رسول الله ﷺ ددوو زمانو دوه مناسب عملونه بيان کړيدي يعني په زمانه کې چې ترڅو پورې يوڅه قدر خير او نيکي وي اوپه وعظ، نصيحت ، جهاد او نورو شيانو سره داسلام ترقي او نورو ته نفع رسول ممکن وي نو ترهغو پورې دخلګو سره يوځاى اوسيدل ، او څه ډول چې ممکنه وي دهغوي په اصلاح او خير خواهي کې اوسيدل بهتر دي ، اوکله چې دزمانې په هر طرف کې شر خپور سي دنيکۍ دکار نوم لا نسي پاته په داسې وخت ګوشه نشيني او يوازي والئ بهتر دي .
دموجوده زمانې نهايتي فساد او ډير شرته په کتو سره خوبعضي حضرات همداسې فرمايي چې همدا زمانه دخلګو څخه دجلا والي او تنهايي ده ، ليکن راجح او حق دهغو بزرګانو قول دی کم چې فرمايي چې اوس هم څه خير او نيکي موجوده ده داصلاح اونيکۍ کوشش بالکل بې فآئدې نه ځی هغه زمانه تر اوسه لا نه ده راغلې که څه هم چې ډيره نژدې ده .
۸۵. **پوښتنه** : ما په خوب کې دعثمان بن مظعون رضي الله عنه دپاره يوه روانه چينه ليدلې ده. [سوال کوونکی: ام العلاء انصاريه رضي الله عنها]
جواب : دا دهغه عمل دی (چې دهغه ثواب تر مرګ وروسته هم) دده دپاره جاري دي . (بخاري شريف)
شرح : په خوب کې ددنيوي اشغالو تر پرېښوولو او دحواسِ ظاهره وو تر معطل کيدلو وروسته چې کله انساني روح دعالمِ بالا وطرف ته متوجّه کيږي نو هغه په اندازه داستعداد او قابليت دهغه ځاى شيان په نظر ورځي يعني که چيرې روح صاف او لطيف وي نو مفصّل حالات او پوره واقعه ورته ليدل کيږي او که چيرې روح کثيف او په دنياوي جنجالونو باندې زيات ککړ وي نو څه مشتبه او مبهم شيان ورته ښکاره کيږي (لکه هنداره چې صفا او شفافه وي نوپوره عکس صفا ښکاره کوي اوکه ککړه او خرابه وي نو پرې پرې عکس پر لوېږي او دخاورې سوې شي په مثال سره شکلونه پکښې معلوميږي) مګر په لوړ عالَم کې دهرشي جلا صورت او نوی شکل مقرر دي ، دلمانځه جلا صورت دي ، دروژې جلا ، دمرګ جلا شکل دی او دژوند جلا ، دخير داعمالو جلا حالت دي او دشر داعمالو بيا دهغه څخه مختلف ، ليکن سره ددې چې انسان ددنيا څخه يوڅه قدر بې تعلقه سي

اوحواس يې بيكاره سى مګر بيا هم هغه طاقت نه وى ورته حاصل چې انسان دى هغه اصلي صورتونه ويني ، ځکه چې دهغه ټولي قواوى هرشي ته ديو دنياوى شكل په ليدلو عادى سوى وى ، ددې وجې څخه هغه يې دمحسوساتِ ظاهره وو دشكل څخه په يو شكل كى راوړى اوپه خوب كى هغه شيان وينى . خير او بركت علم او نور داسى شيان دشيدو په صورت كى ليدل كيږى ، ګمراهى ، بې لارى او نور دشرابو په صورت كى ليدل كيږى ، دمرګ دپاره دبزې صورت بيانيږى ، دښمنى او مرض دفيل او زمرى په صورت كى په نظر راځى وعلى هذا القياس ، دمعبِّر (يعنى تعبير وركوونكى) كار دادى چې ددې صورتو څخه (چې خوب ليدونكى يې ورته بيانوى) اصلي شى وپيژنى او ورته بيان يې كړى (دا نهايتى مشكل علم دى مګر ترنبى او خصوصًا تر خاتم الانبيآء ﷺ څوك زيات ماهر او پوه كيدلاى سى) ، لهذا نوده ﷺ دام العلآء رضي الله عنها دخوب په تعبير كى وفرمايل چې دا دعثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه دخير عمل دى كم چې دده تر مرګ وروسته جارى دى دا دروانى چينې او صافو اوبو په شكل كى ليدل سويدى .

عثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه عالى مقام والا صحابى دى چې دى په هغو صحابه وو رضي الله عنهم كى چې دمكې معظمې څخه يې مدينې منورى ته هجرت وكى لومړنى شخص دى چې وفات سو ، انصارو يعنى دمدينې اوسيدونكو مسلمانانو يوه يوه يا دوو دوو مهاجرينو ته په خپلو كورو كى ځايونه وركړى وه ترڅو چې په خوراك ، جامه اونورو ټولو شيانو كى دوى دخپل ځان سره شريك كړى اوپه هر ډول باندى ددوى كار او خدمت وكړى ، عثمان بن مظعون رضي الله عنه دحضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه (چې كاتب وو درسول الله ﷺ) په حصه كى راغلى وو دده په كور كى اوسيدى او دزيد اهل او عيال دده دطرز او طريقې څخه نهايتى خوشحاله او دده دربښتينى بزرګۍ او تقدس معتقد وه ، دعثمان رضي الله عنه دوفات څخه رسول الله ﷺ ته هم ډير لوى تكليف ورسيدى او دحضرت زيد رضي الله عنه متعلقينو او قريبانو ته داسى صدمه اوتكليف ورسيدى لكه څنګه چې دخپلو خاصو قريبانو پرمرګ باندى چاته رسيږى ، په همدې ورځوكى دزيد بن ثابت رضي الله عنه زوجې ام العلآء رضي الله عنها دا خوب وليدى چې په دې پوښتنه كى يې ذكر وسو .

۸۲. **پوښتنه** : په غوږو كى موږك ولويدى مړ سو اوس په دې غوږو څه وكړو دهغه خوړل حلال دى او كه نه ؟ [سوال كوونكى : ميمونه رضي الله عنها]

جواب : كه چيرى غوړى يخې وى نو هغه موږك او دهغه شاوخوا غوړى وغورځوه او خپل پاته غوړى وخوره (او كه چيرى ويلى غوړى وه نو هغه ته مه ورنژدى كيږه).
(مسلم وبخارى ونسآئى وجمله كتب احاديث)

شرح : كه چيرى وچ غوړى نه وه بلكه ويلى وه چى بهيده نوبالكل ناپاكه كيږى دهغه خوراك جآئز نه دى ، البته خرڅول او رانيول يې جآئز دى (ليكن رانيوونكى ته خبر وركول پكار دى كه نه نو سخته گناه به سى چى بل چاته موفريب وركى او نجس غوړى موپه وخوړل) او په څراغ كى يې بلول هم جآئز دى ليكن په مسجد كى يې بلول جآئز نه دى ، همدا حكم دغوړو څخه ما سوا دنورو شيانو هم دى ، كه چيرى كلك او يوځاى وى نو موږك يابل شى چى ورلويدلى دى هغه او دهغه پرڅلور طرفه باندى يوڅه دهغه شى څخه غورځول پكار دى پاته پاك دى او كه چيرى روان او بهيدونكى شيان وى (لكه تيل او نور) نوټوله ناپاكه كيږى .

مسئله : كه چيرى په ناپاكه غوړو كى دهغه برابر اوبه واچول سى او دومره جوش وركول سى چى ټوله اوبه وچى او ختمى سى نو غوړى پاكيږى ، همدا طريقه دشهدو او تيلو دپاكولو هم ده ، ليكن تيلو ته جوش وركول ضرورى نه دى بلكه اوبه دى ورواچوى كله چى تيل يې پر سر راغله هغه دى په يو ترتيب باندى ورڅخه جلا كړى ، البته بهتره داده چى په دې ترتيب يې درې واره پاك كړى .

۸۷. **پوښتنه** : ديمن اوسيدونكى دشهدو څخه شراب جوړوى او چيښى يې چى هغه ته تبع وايى هغه حلال دى اوكه حرام ؟

[سوال كوونكى : حضرت ابو موسٰى رضي الله عنه]

جواب : هرهغه شراب چى نشه راوړى هغه حرام دى (كله چى په تبع كى هم نشه سته لهذا دا هم حرام دى چيښل يې جآئز نه دى) ، (بخارى ومسلم) .

شرح : په قرآن شريف كى چى كله خمرو ته حرام ويل سويدى ، او خمر وايى په عربى ژبه كى خاص دانگورو وشرابو ته ددې وجى په نورو قسمو شرابوكى صحابه وو رضي الله عنهم ته شبه وه ځكه چى په نشه راوړلو كى هغه داسى وه لكه دانگورو شراب مگر په لغت كى خمر نه ورته ويل كيده بلكه يوبل قسم نوم به يې وو ، لكه دشهدو وشراب ته چى به تبع او داوربشو او جوارو شراب ته به مزر ويل كيده ، ددې وجى صحابه وو رضي الله عنهم دده صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه كوله چى فلانى قسم شراب حرام دى او كه نه ؟ خصوصا دنورو ملكو اوسيدونكو صحابه كرامو رضي الله عنهم چى

هلته به نور قسمونه شراب اکثر وه ، پوښتنه به يې کوله ، ده ﷺ نهايتي جامع او عام حکم او قاعده کليه ورته وفرمايله چې دکومو شيانو څخه نشه راځي هغه ټوله دانګوری شرابو او خمرو په حکم کې دي او حرام دي برابره خبره ده که دهرشي څخه جوړ کړل سي او په هرنامه چې مشهوره وي .

۸۸. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ ! بعضې وختونه څوك لمونځ کوي اوپه نس کې يې غوړهاري وسي او داسي شبه کيږي چې شايد څه باد به وتلی وي ، دداسي شك په حالت کې دي لمونځ پرېښوول کيږي او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الله بن زيد بن عاصم المازني رضي الله عنهم]

جواب : ترڅو پوري چې آواز يا بد بويي رانسي لمونځ دي نه پرېږدي (بخاري ومسلم وابوداؤد) .

شرح : مقصد دادي چې ترڅو پوري چې آواز وانه وريدل سي يابد بويي محسوس نسي ياخص پربدن باندي دباد وتلو اثر معلوم نسي او دباد وتلو يقين رانسي اودس نه ماتيږي ځکه نو لمونځ پرېښوول نه دي پکار ، ددې حديث څخه دا قاعده معلومه سوه چې دهرشي حکم پرخپل اصلي حالت باندي دی ترڅو پوري چې دهغه خلاف حکم يقيني معلوم نسي ، مثلاً ديوې جامي يا اوبو دپاکوالي موږ ته يقين وو اوس ديوې وجه څخه شبه پيدا سوه چې شايد ناپاکه سوي به وي نوددې شبه هيڅ اعتبار نسته اوبه او جامه دخپل حالت موافق پاکي ګڼل کيږي ، هو! کله چې يې ناپاکه کيدل په يقين سره معلوم سي نوبيا به دناپاکه کيدو حکم ورکول کيږي ، يا مثلاً تاته خپل اودس کول په يقيني او پوخ ډول سره معلوم دي ليکن دا شبه ده چې شايد مات سوی به وي نوددې شبهي هيڅ اعتبار نسته اودس پاته دی .

فائده : کله چې په لمانځه کې خاص دلمانځه دحالت ذکر دی ددې وجې دامام مالك او حسنِ بصري يو قول دادی چې که چيري په لمانځه کې دننه داسي شبه وسي نو بيشکه اودس نه ماتيږي ليکن که چيري دلمانځه څخه دباندي داسي شك پيدا سي نو اودس ماتيږي مګر دا قول معتبر نه دی ځکه چې په مسلم شريف کې چې کم روايت دی دهغه څخه معلومه سوه چې حکم عام دی ، په لمانځه کې دننه داسي شك پيدا سي اوکه دلمانځه دباندي په دواړو حالتو کې اودس نه ماتيږي .

اړوند مسئلې : که چيري په لمانځه کې دقضآء حاجت ضرورت يوڅه معلوم سي نو لمونځ دي پوره کړي او که چيري دومره غلبه يې وکړه چې دلمانځه طرف ته خيال نه

پاته کیدی هغه طرف ته مشغوله وو نو لمونځ دی پرېږدی ، که چیری دمخه څخه لا داسی ضرورت ورته پیښ وو نو لمونځ شروع کول ورته مکروه دی ځان دی فارغه کړی اوبیا دې لمونځ وکړی ، که ریح یعنی باد زور وکی لیکن اودس لرونکی شخص هغه راوګرځوی نو اودس نه ماتیږی .

٨٩. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دوې ښځی پر دروازه مبارکه باندی حاضری دی او پوښتنه کوی چی که دوی چیری دخپله طرفه څخه صدقه خپلو زوجو او هغو یتیمانوته ورکړی کم چی ددوی تر پرورش لاندی دی نو آیا جائز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت بلال دپاره دزینب اویوې ښځی دانصارو رضي الله عنهم]

جواب : (هغو خلګوته صدقه ورکول جائز دی او) هغو ښځوته به دوه ثوابه حاصل سی یو دقرابت ، دنورو سره دوصله رحمی او دبل چا دخبر اخیستلو ، او دوهم دصدقې ورکولو (بخاری ومسلم باختلاف الفاظ)

شرح : یو وخت جناب سرورِ عالَم ﷺ په خپل وعظ اونصیحت کی ښځوته دصدقې ورکولو تاکید وفرمایې ، دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه زوجه زینب رضي الله عنها دهغه ځای څخه راواپس سوه اوخپل زوج ته راغله او ورته وې ویل چی ته غریب سړی یې اومونږ ته حضرت اقدس ﷺ دصدقې ورکولو حکم فرمایلی دی ، اوس ته دآنحضرت ﷺ خدمت مبارك ته ورسه ددې پوښتنی جواب ورڅخه راوړه چی که چیری تاته په ورکولو سره هم زما صدقه ادا سی او ماته ثواب حاصل سی نوتاته به یې درکړم اوکه تاته یې درکول جائز نه وه او زما صدقه نه ادا کیده نوبیا به یې بل چاته ورکم ، عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته خپله په تللو کی څه حیا او لحاظ ودریدی او زینب رضي الله عنها ته یې وویل چی ته په خپله ولاړه سه پوښتنه وکړه او جواب یې راوړه ، پرمبارکه دروازه باندی چی دا حاضره سوه نوګوری چی دانصارو دښځو څخه یوه ښځه تردې دمخه هلته ولاړه ده او دهمدې مسئلې پوښتنه کول غواړی ، کله چی دجناب سیّد العالَمین ﷺ دجلالتِ شان او رعب څخه هیڅوك بې له اجازې (خصوصاً ښځی) کورته دننه نسوای ورتلای ددې وجی دوی هلته ودریدی ، دده ﷺ خادم او مؤذن سیّدنا بلال رضي الله عنه دباندی راووتی نو دوی رضي الله عنهن ورته وویل چی دا زمونږ پوښتنه نبی ﷺ ته وروړاندی کړه او جواب یې راوړه مګر دامه ورته وایه چی کومی ښځی دی ، بلال رضي الله عنه ولاړی او عرض یې وکی چی دوې ښځی ددې مسئلې پوښتنه کوی ، ده ﷺ وفرمایل چی کمی ښځی

دی ؟ (اوس حضرت بلال رضي الله عنه ته دا لازمه سوه چي وروئي ښيي ولي چي درسول الله ﷺ دسوال جواب او دارشاد تعميل يې واجب دی) بلال رضي الله عنه عرض وکی چي يوه ښځه دانصارو څخه ده اوبله زينبه رضي الله عنها ده (کله چي زينبه ډېرو ښځو نوم وو ددې وجی) ده ﷺ وفرمايل چي کمه زينبه ؟ بلال رضي الله عنه عرض وکی چي دعبد الله رضي الله عنه زوجه ، نوبيا آنحضرت ﷺ ارشاد وفرمايی چي خپلو زوجو او يتيمانو ته صدقه ورکولای سی .
دا خبره دی واضحه وی چي يتيمان کوچنيان که چيری خپل اولاد (لکه دلور زوی اولور يادزوی زوی اولور) نه وی اودهغوی په ملك کی په اندازه دنصاب مال نه وی نوپر دوی باندی واجبی صدقې لکه زکٰوة او نور مصرفول هم جآئز دی مثلاً دخپلی زوجې اولاد کم چي دبل زوج څخه پيدا سوی وی ديوه سړی په پرورش کی وی نوپر هغه باندی صدقه او زکٰوة خرڅولای سی ، دارنګه که چيری دخپل زوج اولاد کم چي دبلی ښځی دنس څخه وی که چيری ديوې ښځی په پرورش کی وی نو هغه ته خپله صدقه او خيراتِ واجبه ورکولای سی او دنفلی صدقو مصرفول هم په دې يتيمانو باندی جآئز دی بلکه افضل او بهتر دی کم چي خپل اولاد وی (مثلا زوی ، لمسی ، پوتا او نور) .
داغه رنګه (دحقوقِ واجبه څخه پرته) که چيری دضرورت پرځای زوج زوجې ته يا زوجه زوج ته نفلی صدقه ورکړی اوکومك يې وکړی نوجآئز او ددوچنده ثواب باعث دی او غالبًا دې ښځو هم دنفلی صدقو په اړوند پوښتنه کړی وه ، ليکن واجبی صدقې (مثلاً زکٰوة) دامام ابوحنيفه رحمة الله عليه په نزد نه زوج زوجې ته ورکولای سی نه يې زوجه زوج ته ورکولای سی. البته امامِ ابويوسف او امامِ محمّد رحمة الله عليهما چي شاګردان دی دامام اعظم رحمة الله عليه فرمايی چي زوجه که چيری خپل مسکين زوج ته زکوٰة اونور ورکړی نو روا دی ، ادا کيږی ليکن داخبره دا دواړه صاحبان هم روا نه بولی چي زوج خپل زکٰوة او واجبی صدقې خپلی زوجې ته ورکړی اوفرمايی چي په دې صورت کی زکٰوة اونوری واجبی صدقې نه ادا کيږی.
۹۰. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ ته دبيت المقدس په اړوند فتوی راکړه (يعنی ددې سره څه معامله کول پکار دی) ؟
[سوال کوونکی : ميمونه رضي الله عنها مولاة درسول ﷺ]
جواب : هلته ځی او هلته لمونځونه کوی ، او که چيری ولاړ است ليکن لمونځ مو

نسوای کولای (۱) نوهلته تیل ور واستوه چې دهغه په قندیلو کې ولګیږي .
(ابوداؤد)

شرح : دشام په ملك كې دیوه نهایتي برکت مند ځای نوم بیت المقدس دی هغه ته مسجدِ اقصٰی هم وایي، هلته ترټولو مخکې آدم ﷺ دالله ﷻ په امر سره عبادت ګاه (دعبادت ځای) جوړکې ، ترهغه وروسته هغه ځای خراب او خسته سو اونښانې یې ولاړې ، یعقوب ﷺ پراصلي بنیادو باندې دوباره عمارت جوړکې ترده وروسته داؤد ﷺ یو عالیشانه مسجد اونهایتي مستحکم عمارت پردې ځای باندې شروع کې اوترده وروسته سلیمان ﷺ په جناتو (پیریانو) اونورو سره دا عمارت پای ته ورسوی اودهمده (سلیمان ﷺ) په نامه سره مشهور سو ، لکه چې دې (بیت المقدس) ته مسجدِ سلیمان ﷺ هم وایي ، دا ډیر برکتمند او مکرّم او معظم مسجد دی ، تربیت الله او مسجدِ نبوی ﷺ وروسته ددې مسجد درجه ده ، داځای دبعضو انبیاوو دولادت ځای دی اوډیر نبیان همدلته مدفون (ښخ) دی ، دجناب خاتم الانبیاء ﷺ تروفات وروسته چې کله په صحابه وو رضي الله عنهم کې اختلاف سو چې دی ﷺ به په کم ځای کې دفن کوو نودبعضو حضراتو رایه داهم وه چې دی ﷺ دی بیت المقدس ته یووړل سي اوهلته دې دفن کړل سي (لیکن ابوبکر رضي الله عنه نبوی حدیث دوی ته وروااوروئ او فیصله یې وکړه چې الله ﷻ چې دنبیانو علیهم السلام هرځای دفن کول خوښوی هم هلته یې وفات کوی، ځکه نودې مبارك ﷺ په حجرهٔ مبارکه کې دفن کړل سوپرکم ځای چې دی ﷺ وفات سوی وو) ، مقصد داچې بیت المقدس ډیر دتعظیم وړ ځای دی پرهر مسلمان باندې دوس په اندازه ددې تعظیم ضرور دی که چیری په آساني سره ممکنه وي نو وروسته تر ادا کولو دحج او تر زیارت دروضهٔ مطهّرې دی ددې دمسجد وزیارت کولو ته ولاړسي او لمونځونه دې پکښې وکړي یادې تیل (یا دشم بتی یادهغه قیمت) ورواستوی چې هلته ولګیږي ، لیکن هلته تلل یاتیل اونور شیان وراستول صرف مستحب دی څه ضروري نه دی چې ددیني ضروري شیانو تکلیف ورته وایستل سي اوهلته تیل واستوی یاپه خپله په تکلیف سره ولاړ سي.

---

(۱). داپې ځکه وفرمایل چې په هغه زمانه کې هلته په ملك کې امن نه وو ، ځای پرځای دجنګونو او قتلونو بازار ګرم وو . منه رحمه الله تعالی

ددې حديث څخه دا هم معلومه سوه چې په مسجدِ کې څراغ روښانه کول جائز او دثواب باعث دی .

دجناب سرورِ عالَم ﷺ په مسجدِ مبارك کې ترټولو مخکې دده ﷺ صحابی حضرت تميم داری رضي الله عنه څراغ روښانه او ولګوی ، نبی ﷺ چې هغه وليدی نهايتی ډير خوشحاله سو او وې فرمايل چې تا اسلام روښانه کی خدای تعالی جل جلاله دی ستا زړه روښانه کړی او وې فرمايل چې که چيری زما کمه نا واده سوی لور وای نوستا سره به مې دهغې نکاح کړی وای يوه شخص وفرمايل چې که چيری ستا امر وی نوزه به دخپلی لور سره دده نکاح وکم ، ده ﷺ اجازه ورکړه او نکاح وسوه . (وګوری علم الاولين)

۹۱. **پوښتنه** : يا رسول کريم ﷺ زه فرضی لمونځونه ادا کوم او درمضان روژې نيسم او حرام حرام بولم او حلال حلال ګڼم آيا زه به په جنت کی داخل سم ؟

[سوال کوونکی : **نعمان بن قوقل** رضي الله عنه]

جواب : هو! داخل به سی . (مسلم)

شرح : سوال کوونکی چی کم دا وويل چی حرام حرام بولم ددې مطلب داوو چی دهغه پر حرمت او حراموالی باندی عقيده لرم اودهغه څخه ځان ساتم اودحلت او حرمت په اړوند خدايی احکام قبلوم ، نو هغه ايمانداره شخص چی دحرامو څخه پرهيز کوونکی وی او فرآئض خداوندی په پوره ډول سره ادا کوی دهغه په جنت کی دداخليدو څه شك دی ځکه چی ګناهونه او معاصی اول دهغه څخه صادريږی نه او که يوڅه ورڅخه وسی نودهغه دښو عملونو لمونځو او روژو په وجه به هغه معاف سی او که چيری بالفرض يوه ګناه معاف هم نسی نودهغه تر سزا تيرولو وروسته به جنت ته ضرور داخليږی ، مقصد دداسی شخص جنت ته داخليدل په مطابق دقول دمخبِر صادق ﷺ يقينی دی ، دزکوٰة ذکر يې ځکه نه وکی چی دهغه سره مال نه وو او حج لا په دې وخت کی پر مسلمانانو نه وو فرض کړل سوی .

۹۲. **پوښتنه** : يارسول اکرم ﷺ زه اکثره وخت هميشه (نفلی) روژې نيسم اوپه ماکی دومره طاقت سته چی په سفر کی هم روژې ونيسم نو که چيری زه په سفر کی (فرض) روژه ونيسم نوکمه ګناه خوبه نلری ؟

[سوال کوونکی : **حمز بن عمر الاسلمی** رضي الله عنه]

جواب : په سفر کی روژه ماتول دخدای تعالی دطرفه څخه رخصت دی نو کم سړی

چې دا رخصت اختيار کړي نوداهم ښه دی او کم سړی چې روژه نيول خوښوی (او روژه ونيسی) نوپر هغه باندی هم هيڅ ګناه نسته (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد باختلاف الفاظ) .

شرح : دنفلی روژې دنيولو او نه نيولو په هرحالت کی اختيار دی ، په سفر کی وی اوکه مقيم وی، کله چې يې زړه وغواړی ودی نيسی اوکله چې يې زړه نه غواړی نو نه دی يې نيسی ، البته درمضان روژې بعضو علماوو په سفر کی ناجائزه او بعضو ناخوښه اومکروه بللی دی ، ولی چې په بعضو احاديثو کی دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه دسفر دروژې څخه په نهايتی سختی سره ممانعت ثابت دی ليکن زيات صحيح او معتبر او داکثرو علماوو قول دا دی چې په سفر کی دواړه کارونه جائز دی روژه نيول هم اونه نيول هم ، ولی چې آنحضرت ﷺ بعضی وختونه په سفر کی روژه نيولی ده او بعضی وختونه يې ماته کړيده او دده ﷺ سره ملګری صحابه وو رضي الله عنهم به بعضو روژې نيولی اوبعضو به نه نيولی ، اويو پربل يې بد نه ويل ولی چې دسيد الاولين والآخرين ﷺ داقوالو او افعالو څخه يې دواړی خبری جائز ګڼلی ، لکه ددې سوال په جواب کی چې هم ده ﷺ ددواړو خبرو اختيار ورکړيدی ليکن په کم شخص کی چې دروژې نيولو طاقت وی اوپه روژه سره هيڅ قسم تکليف هم نه وی ورته نو دهغه دپاره افضله او بهتره داده چې روژه ونيسی . په احاديثو کی چې په سفر کی دروژې نيولو کم ممانعت راغلی دی هغه دداسی ځايو دپاره دی چې هلته دروژې ماتولو ضرورت وی اوپه نه ماتولو کی دينی يا دنياوی حرج ، تکليف او نقصان پيښيږی او دروژه نيولو والاوو چې کم بدوالی او مذمت ثابت دی هغه دهغه خلګو دپاره دی چې په سفر کی روژه نيسی او پرځان ډير تکليف او مشقت تيروی او ملګری حيران کړی ، مګر دالله تعالی دطرفه څخه عطا کړل سوی رخصت قبلول اوپه سفرکی روژه ماتول دی نه سپموی کوی ، لکه چې يو وخت آنحضرت ﷺ په سفر کی وليدل چې يوشخص ددرختی ترسايی لاندی داډول پروت دی لکه ديوه درد يا بل شی څخه چې ناروغ وی او خلګ يې پرشا وخوا را ټول وه ده ﷺ پوښتنه وکړه نو ورته معلومه سوه چې دروژې دسختۍ څخه يې دغه حال دی پردې باندی ده ﷺ وفرمايل چې په سفر کی روژه نيول کم دنيکۍ کار نه دی (يعنی په دومره محنت او سختی برداشت کول او سره دوجوده دسخت ضرورت بياهم چې دروژې نيولو څخه نه راوګرځی دا دثواب خبره اوکار نه دی) .

اړوند مسئلې : ۱. په سفرکی چی دکم شخص دروژې نیولو څخه دهغه دسفر ورفیقانو او ملګرو ته سختی او تکلیف وی دهغه دپاره افضله داده چی روژه ونه نیسی . ۲. کم سفرچی تر ۴۸ انګریزی میلو کم وی په هغه کی دروژې پرېښوولو اجازه نسته ، ۳. په کمه ورځ چی په سفر باندی دوطن څخه روانیږی په هغه ورځ روژه نیول ضروری دی البته که چیری تر صبح صادق کیدو مخکی یې سفر وکی نو په دغه ورځ باندی هم روژه ماتولی سی ۴. که چیری دزوال په وخت (یعنی ترتیك غرمې یوه نیمه ګنټه مخکی) یو مسافر وطن ته ورسیدی او تراوسه یې یوداسی کار نه وو کړی چی په روژه کی جآئز نه وی اودروژې خلاف وی نوپه هغه ورځ باندی روژه نیول واجب دی اوکه یې چیری خوراك ، چیښاك یابل داسی کار کړی وو چی هغه په روژه کی جآئز نه وو نوتر ماښامه پوری دخوراك اوچیښاك څخه ځان بندول واجب دی. ۵. دسفر ترختمیدو وروسته چی کله مقیم سو نو قضایې نیول لازمی دی ۶. که یې چیری قضا نه راوړه او مرګ راغلی نو ورباندی واجب دی چی وارثانو ته وصیت وکړی چی دهری روژې په عوض کی دوه سیره غنم په انګریزی سیر سره مسکینانوته ورکړی ۷. که چیری یوه غافل سړی وصیت نه وکی یایې دوصیت موقع نکړه پیدا بیاهم وارث دهغه دطرفه څخه ذکر کړل سوی فدیه ورکولای سی چی دهغه په وجه به انشآء الله دهغه مړ انسان ذمه خلاصه سی ۸. کم سړی چی په سفرکی روژې نه وی نیولی اوپه همدې سفرکی مړسو یا وطن ته تر رسیدو وروسته پدستی مړسو دهغه پرذمه باندی هیڅ نه دی لازم ځکه چی ده ته ترسفر وروسته دادا کولو موقع په لاس نه ده ورغلی ۹. که یې چیری ډیری روژې په سفر کی نه ونیولی او وطن ته چی ورسیدی نوصرف یوڅو ورځی ژوندی پاته سو نو صرف ددومره روژو صدقه ورکول دهغه دطرفه څخه واجبیږی څومره ورځی چی دی وطن ته راغلی صحیح او جوړ اوسیدلی دی (دروژې مسئلې او متعلقات دې فقیر لیکونکی په خپله مختصره رساله فرحة الصّآئمین کی نهایتی صاف صاف بیان کړیدی) .

۹۳. **پوښتنه** : ای نبی کریم ﷺ تاسی وفرمایاست چی که چیری یوشخص راسی او زما مال وړل غواړی نو څه وکم ؟ که یې چیری زما سره جنګ اوجدل کوی نوڅه وکم ؟ اوکه یې چیری مړکړم نوڅنګه به سم ؟ او که چیری ما هغه مړکی نوهغه به څنګه سی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابی هریرة رضی الله عنه]

جواب : ته هغه ته خپل مال مه ورکوه (دخپل وس ترانداز۪ي پورى دمال حفاظت کوه ، که جنګ وسو نو) ته ي۪ هم مقابله کوه او جنګ ورسره کوه که هغه ته مړ کړى نو ته شهيد سوى ، اوکه تا هغه مړکى نوهغه به جهنم ته ولاړ سى. (مسلم)

شرح : دد۪ي حديث څخه دخپل ځان اومال (اواهل اوعيال) دحفاظت حکم او فضيلت ثابتيږى او معلومه سوه چى دخپل مال اوځان دحفاظت دپاره که چيرى يوڅوك غل يا راهزن (لار نيوونکى) اويل بل څوك مړ کړى ياي۪ي زخمى کړى نوپرد۪ي باندى ګناه نسته ليکن دکم قيمته او سپکو شيانو دحفاظت دپاره دغله وژل بالکل نه دى روا او دده دپاره جهنم ته دتګ حکم ده ﷺ ځکه وفرمايې چى هغه دبل چا دمال وړلو دپاره په ناحقه ډول راغلى وو کمه چى ډيره لويه ګناه او معصيت دى ، او ښکاره ده چى ترتوبه کولو مخکى مړسو نودد۪ي ګناه او دخپلو نورو مخکنيو ګناهونو دسزا تيرولو په وجه به هغه دوږخ ته ځى ، ليکن که چيرى ايمانداره وو نو تر سزا تيرولو وروسته به بالآخره بيرته جنت ته ورسيږى .

۹۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دمردار سوى شى چربى پر کښتيو باندى لګول کيږى پر چمړى باندى مښل کيږى او خلګ هغه په څراغ کى لګوى ددى څه حکم دى ؟ [سوال کوونکى: بعضى صحابه په روايت دجابر بن عبد الله رضي الله عنهما]

جواب : داسى کول هيڅ وخت نه دى پکار هغه خو حرام دى ، پرکمبختو يهوديانو باندى خداى پاك ﷻ چربيانى حرامى کړى نو هغوى به دا جلا کولى او خرڅولى او دهغه قيمت به ي۪ي په کار راوړى . (نسآئى)

شرح : دمردارو او حرامو حيوانانو چربى (وازګه) اوغوښى بالکل حرامى دى دهغه خوړل نه دى روا اونه په بل ډول باندى دهغه څخه نفع اخيستل روا دى نه ي۪ي په څراغ کى سوځولاى سى نه موم بتى ورڅخه جوړولاى سى نه ي۪ي پر کښتې يابل شى باندى مښلولاى سى اونه ي۪ي رانيولاى او خرڅولاى سى ، يهوديانو کم چى ډير سرکښه قوم وو او په الٰهى احکامو کى به ي۪ي طرح طرح حيل۪ي اوحوال۪ي را ايستلى پرهغوى باندى الله تعالى دحلالو حيوانانو چربى حرامه کړى وه دوى به هغه پراور باندى ويلى کړه اوبيا به ي۪ي سره يوځاى کول او پرد۪ي به ي۪ي بيا بل نوم ايښى وو او بيا به ي۪ي خرڅوله اودهغه پيسې به ي۪ي په خپل کار خرڅولى او ويل به ي۪ي چى خداى تعالى چربى حرامه کړيده موږ خو دهغه قيمت خورو په خپله چربى او وازګه خو نخورو ، حالانکه دهغه خرڅول او رانيول او قيمت او نور ټوله حرام وه ، دچربى

دذکر پر وخت جناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ ته دهغو خلګو حال ورپه یاد سو او په بد دعا ورته کولو سره ده ﷺ هغه حال بیان کی ، البته دحرامو حیوانانو پوست او دارنګه دحلالو حیوانانو پوست کم چی بې له ذبح (په خپله) مړه سوی وه تر پخولو وروسته بالکل پاکیږی دداسی پوست خرید او فروخت تر رنګولو دمخه ناجآئز دی ، دکومو حیوانانو چی غوښی حلالی دی اوذبح سوی هم وی دهغوی پوست مخکی تر رنګ کیدو هم پاك دی او خرید او فروخت یې هم جآئز دی .

مسئله : ترمړ کیدو یا ترپړې کیدو او جلا کیدو وروسته دانسان دهیڅ اندام او جزء څخه نفع اخیستل روا نه دی او دهغه پوست په رنګ ورکولو سره هم نه پاکیږی .

مسئله : دکوچنی کوچنی حیوانانو لکه موږك ، ګلهری (۱) اونور دهغو پوست درنګ کولو (۲) قابل نه دی ، او دخنزیر پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی .

مسئله : پاك تیل ، غوړی او وازګه که چیری ناپاکه وی نو دهغو خوراك نه دی جآئز لیکن پرکښتیۍ یا نورو شیانوکی یې غوړی ورکول یاپه یوه بل کار کی یې لګول یا یې په څراغ کی سوځل جآئز دی لیکن دمسجد په څراغ کی یې سوځول هم نه دی جآئز .

مسئله : دناپاکه سوو تیلو او نورو شیانو خرید او فروخت هم حلال دی په دې شرط چی خریدار (رانیوونکی) ته خبر ورکړی .

۹۵ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته داسی عمل راوښیه چی هغه ما جنت ته نژدی کړی او ددوږخ څخه می لیری کړی (یعنی یوه داسی خبره یا تدبیر راته وښیه چی دهغه په وجه په جنت کی داخل سم او ددوږخ څخه نجات ترلاسه کړم) .

[سوال کوونکی: یواعرابی په سفرکی په روایت دابو ایوب رضی الله عنه]

جواب : دالله تعالیٰ عبادت کوه هیڅوك دهغه سره مه شریکوه او فرض لمونځ قآئموه (یعنی په پابندی او احتیاط سره یې ادا کوه) او فرض زکوٰة ورکوه او درمضان روژې نیسه او وصله رحمی کوه . (مسلم وبخاری)

---

(۱). ګلهری : دموږك په مثل سره یو حیوان دی په رنګ او غټ والی کی ، لیکن پربدن باندی یې تور تور ټکی وی ، او پر درختو باندی اوسی . مترجم عفی الله عنه

(۲). دمار دپوست هغه سپین شیان چی دلوړی خوا څخه یې راوزی هغه پاك دی مګر خوراك یې ناجآئز دی . منه رحمه الله تعالی

شرح : يو وخت آنحضرت ﷺ پر خپلی اوښی باندی سپور ولاړ وو يو دځنګل اوسيدونکی شخص (چی هغه ته اعرابی او بدوی وايی) راغی دده ﷺ داوښی مهار يې ونيوی او دا سوال يې وړاندی کی ، ده ﷺ حاضرينو ته وفرمايل چی الله تعالی ده ته دنهايتی عمده سوال کولو توفيق ورکړيدی او دهغه دسوال ده ﷺ داسی مفيد او جامع جواب ورکی چی ترهغه ښه جواب ممکن نه دی ، داسی عمل يې وروښووی چی ترهغه لوړ هيڅ بل تدبير نسته ولی چی دشرك څخه ځان وساتی او دالله ﷻ پرعبادت باندی قآئم سی او دفرآئضِ خداوندی او دضروورياتو داسلام ادا كول جنت ته دداخليدو عمده او اصلی تدبير دی هغه چی هيڅكله نه خطا كيږی ، دالله ﷻ پر عبادت باندی دقآئم پاته كيدو دحكم وركولو سره سره يې دشرك دپرېښوولو په خاص طور سره ددې وجی تاكيد وفرمايی چی دعربو كفارو به دخدای تعالی عبادت هم كوی او ددرواغو معبودان به يې دخدای تعالی سره شريك جوړول ددې عقيدې باطل كول ده ﷺ ته منظور وه ، دجواب ترختم كيدو وروسته ده ﷺ وفرمايل چی بس اوس داوښې مهار ايله كړه .

۹۲. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ كله چی نن ورځ (داختر تر لمانځه وروسته دډيروالی په وجه) دغوښو خاص قدر نه وی ددې وجی ما تلوار وكی او ترلمانځه دمخه مې خپل قربانی ذبح كړه ددې دپاره چی په خپل اهل او عيال او همسايګانو باندی غوښی وخورم ، زما قربانی ادا سويده كه نه ؟

[سوال كوونكی: ابوبرده يعنی حارث بن عمره رضي الله عنه وروسته ترلمانځه دلوی اختر]

جواب : كمه بزه چی تا ترلمانځه دمخه ذبح كړيده هغه دقربانۍ دپاره نسوه بلكه (دعادی) غوښو دپاره سوه اوس دهغه پرځای بله حلاله كړه . (بخاری ومسلم وترمذی وغيره)

شرح : كله چی ده ﷺ ابو برده رضي الله عنه ته دا ارشاد وفرمايه نوهغه رضي الله عنه عرض وكی چی يا حضرت ! زما سره ترپوره يوه كال دكم عمر (١) دبزې بچی دی چی هغه تر غوښو وركوونكو دوو سرليانو هم ښه دی ، ده ﷺ ورته وفرمايل چی ښه نوته هغه ذبح كه ليكن دبل چا دپاره ستا څخه ماسوا دا جآئز نه دی او تردې وروسته ده ﷺ دا عامه قاعده وفرمايل چی كم سړی چی تر لمانځه دمخه ذبحه وكړه هغه

(١). په حديث شريف كی لفظ دعِنَاقُ لِيْنٍ راغلی دی چی دهغه معنی داده چی ترپوره كال كم عمر والا هغه چی اوس لا هم شيدې چيښی يايې تازه شيدې پرې ايښی وی . منه رحمه ربّه

دخپل ځان دپاره ذبح کوی یعنی قربانی یې نه ادا کیږی بلکه غوښی به یې دده پکار ورسی او کم سړی چی ترلمانځه وروسته ذبح وکړی دهغه قربانی پوره سوه او هغه دمسلمانانو په طریقې (یعنی ذبح بعد الصلوٰة) سره عمل وکی .
دقربانۍ دپاره اوښ تر پنځو **۵** کلو کم نه دی روا ، اوغویۍ او غوا اوګامیښه تر دوو **۲** کلو کمه نه ده روا اوبزه یاپسه یامیږه دپوره کال ترعمرکم ناجآئزدی. البته دپسه بچۍ (وری) کم چی پوره دشپږو میاشتو سوی وی او داسی چاغ او قوی وی چی که چیری دیوه کال دعمر والا پسونو سره ایله کړل سی نو فرق یې نسی کیدی چی دا کم عمره دی ، نودداسی وری قربانی هم جآئز ده لیکن بزه ترپوره یوه کال دعمر څخه چی کمه وی په هیڅ ډول نه ده جآئزه ، لکه ده ﷺ چی ابوبرده رضی الله عنه ته دشپږ میاشتنی بزې دبچی دقربانی کولو اجازه ورکړه او ورسره یې داهم وفرمایل چی ستا څخه ماسوا دبل چا دپاره جآئز نه ده .
مسئلې : ۱. داختر ترلمانځه دمخه دقربانی دناجآئز کیدو مسئله کمه چی ددې حدیث څخه معلومه سوه هغه یوازی دښار دپاره ده په داسی کوچنیو کلیو او بانډو کی چی هلته داختر او جمعې لمونځ نه کیږی وروسته تر راختو دصادقو سپیدو قربانی جآئز ده، **حیله**: که چیری په یوه وجه باندی دښار اوسیدونکوته دژر قربانی کولو ضرورت وی نودخپل قربانۍ حیوان دی ترښار دباندی لیری یوه ځنګله یا یوه داسی کوچنی کلی ته واستوی چی هلته داختر لمونځ نه کیږی هلته دی دده خادم او ملازم دلوی اختر دمیاشتی دلسم تاریخ دسپیدو تراختو وروسته ذبح کړی او بیادې یې ښارته راوړی **۳**. که چیری داختر ترلمانځه وروسته اوتر خطبې دمخه یې ذبح وکړه نوجآئز خودی لیکن مستحب داده چی دخطبې تر ختمیدو وروسته یې ذبح کړی **۴**. که چیری په لسم تاریخ یې داختر لمونځ پو یووجه سره نکی ادا نوپه دې ورځ چی کله دلمانځه وخت تیرسو (یعنی ترزوال وروسته) ذبح کول جآئز دی **۵**. که چیری دلوی اختر لمونځ په یوولسم یا دوولسم (۱) تاریخ باندی ادا کړل سو نو ترلمانځه دمخه ذبح کول هم جآئز دی **۶**. که چیری په ښار کی پریوه ځای باندی داختر لمونځ سوی وو لیکن په بل ځای کی لا تراوسه نه وو سوی بیا هم ذبح کول جآئز دی **۷**. ذبح کول که څه هم چی تردوولسم تاریخ پوری جآئز دی لیکن بهتره

---

(۱). دباران او داسی بل شی په وجه باندی تر یوولسم او دوولسم تاریخ پوری دلوی اختر لمونځ ځنډول جآئز دی . منه رحمه الله تعالی

اوله ورځ یعنی لسم تاریخ دی ۸. دشپې ذبح کول جآئز دی لیکن مکروه دی ۹. چرګه یا هیلۍ اونور داسی شیان دقربانی په نیت ذبح کول سخت مکروه دی (١) ۱۰. په غوا غوایي او نورو کی اوه کسان شریکیدی سی ، مستحب داده چی ټول سره یوځای یی او حیوان رانیسی ۱۱. که چیری یوه رانیوی بیا نورو خلګو هم په هغه کی شرکت وکی نوهم جآئز دی ۱۲. که چیری په یوه غوایي کی څلور یا پنځه شریك سی او دټولو حصه برابره وی بیا هم جآئز دی اودا هم صحیح دی چی یو شخص ددوو درو حصو خریدار سی اوپاته خلګ دیوې یوې حصې خریداران سی ۱۳. که چیری دغوایي داوومی حصې قیمت اودبزې قیمت سره برابر وی اوغوښی یې هم برابری وی نوبیا بزه رانیول افضله دی ۱۴. تربزې پسه افضله او بهتره دی ۱۵. په بزو او اوښانوکی دمادې قربانی تر نر افضله او بهتره ده وعلی هذا القیاس تر غوایي غوا بهتره ده ۱۶. دکمی قربانۍ چی قیمت زیات وی هغه بهتره ده او که چیری دوه حیوانان په قیمت کی برابر وی لیکن دیوه غوښی زیاتی وی نوبیا هغه افضله او بهتره دی ۱۷. که چیری دوې ډنګری بزې هم په دغومره قیمت باندی کیږی او یوه چاغه اوتازه هم په دغومره قیمت اخیستل کیږی نویوه چاغه رانیول افضل او بهتر دی ۱۸. دعیب داره حیوان قربانی جآئز نه ده لیکن که چیری دذبح په وخت کی دغورځیدو او راکشیدو څخه عیب داره سو نوبیا هیڅ منع نسته پکښی ۱۹. یوه دریمه حصه غوښی تقسیمول مستحب دی لیکن دعیال داره او قبیله داره شخص دپاره همدا بهتره ده چی صدقه یې نکړی بلکه دخپل اهل او عیال دپاره ټوله غوښی پریږدی ۲۰. دمړی دطرفه څخه قربانی جآئز ده لیکن که چیری دخپل طرفه څخه دهغه دثواب دور رسولو دپاره یې کوی نوبیا ددې هغه حکم دی کم چی دخپلی قربانۍ وی یعنی څومره قدر چی وغواړی هغه دی صدقه کړی اوڅومره قدر چی وغواړی هغه دی کښېږدی او که یې چیری دمړی دوصیت دوجی څخه کوی نوددې څخه خوراك نه دی جآئز بلکه ټوله غوښی اونور شیان یې صدقه کول پکار دی، علی هذا القیاس که یې چیری نذر منلی وو چی قربانی به کوم دهغه دپوره کولو په واسطه چی کمه قربانی کوی دهغه څخه هم خوراك نه دی جآئز ټوله به صدقه کوی .

*　*　*

(١). په دې سره قربانی هم نه ادا کیږی . منه رحمه الله تعالی

فائده دپاره دطالبانو : په بعضو روایاتوکی دی چی: هٰذَا يَوْمٌ اَللَّحْمُ فِيْهِ مَقْـرُوْمٌ يعنی دنن ورځی غوښی نهایتی مرغوبی وی اوپه بخاری شریف کی دی چی هٰــذَا يَــوْمٌ يَشْتَهٰی فِيْهِ اللَّحْمُ ددې روایتو دا مطلب دی چی دا داسی ورځ ده چی دعادت په وجه دهر شخص زړه غوښی غواړی او دمکروه روایت دکم چی احقر ترجمه کړیده دهغه دا مطلب دی چی ترلمانځه وروسته غوښی څه قدر نه پاتیږی هرشخص په خپله قربانی کوی یا دیوه بل ځای څخه هرسړی ته رسیږی ددې وجی ما ترلمانځه دمخه ذبح کړه ددې دپاره چی خلک یې په خوشحالی سره یوسی او پخې یې کړی .

٩٧. **پوښتنه** : ای هادی برحق ﷺ ! دا وفرمایه چی داسلام کم خوی (اوعمل) بهتره دی ؟ [سوال کوونکی: ابوذر یاهانئ بن مرثد په روایت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : دا اسلامی عمده خوی دی چی ته په خلکو خوراك خوره او هرشخص ته سلام کوه چی څوك پیژنی هغه ته هم او چی څوك نه پیژنی هغه ته هم (بخاری ومسلم)

شرح : اسلامی خویونه بیخی ډیر دی لیکن پیغمبر ﷺ دسوال کوونکی دحال سره مناسب او لائق دا خوی او طریقه وروښووله ، په ضرورت او حاجت کی خلکوته خوراك ورکول هم دلوړی درجې عمل دی ځکه چی مال خرڅول پرنفس باندی ډیر شاق او تکلیفی وی اوپه سلام کولو سره دمسلمانانو په مابینځ کی محبت زیاتیږی چی دهغه څخه ډیری فآئدې دینی او دنیوی حاصلیږی لیکن ده ﷺ ارشاد وفرمایی چی په سلام کولو کی دشناخته او بیگانه لحاظ مه کوه بلکه اسلامی حق یې بوله اومسلمان ته یې ورکوه برابره خبره ده که هغه شناخته وی اوکه ناشناخته ، که څه هم چی دلته دمطلقا سلام ورکولو حکم فرمایل سویدی چی دهغه څخه په ښکاره دا معلومیږی چی فاسق ، فاجر بلکه کافر ته هم سلام اچول پکار دی لیکن دنورو دلائلِ شرعیه وو څخه او احادیثو څخه معلوم سویدی چی دې خلکوته سلام جآئزنه دی اوبعضی علمآء دا فرمایی چی داسلام په ابتدآء کی هرشخص ته دسلام کولو حکم وو ددې دپاره چی دخلکو داسلام سره محبت او الفت پیدا سی کله چی الله تعالی اسلام قوی کی نوکافر اومشرك ته سلام کول ممنوع سول او فاسق او فاجر ته سلام کول مکروه سوه .

٩٨. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بِرّ (یعنی نیکی) څه ده او اِثم (یعنی گناه) څه ده ؟

[سوال کوونکی : نواس بن سمعان الکلابی رضی الله عنه]
جواب : بِرّ ښه اخلاق دی اوګناه هغه ده چی ستا په زړه کی راوګرځی اودا خبره نه خوښوی چی خلګ په هغه باندی خبر سی . (مسلم)
شرح : د بِرّ دلفظ څو معناوی کیدلای سی وصله رحمی ، اوسلوك اواحسان اوښه کولو ته هم ویل کیږی اونیکی او اطاعت او فرمانبرداری ته هم ویل کیږی ، نو آنحضرت ﷺ دحُسنِ خلق لفظ داسی جامع لفظ وفرمایۍ چی هغه په دې ټولو شیانو کی ښکاره دی بلکه په حقیقت کی دا ټوله دحُسنِ خلق نتیجې دی کله چی دخدای ﷻ دطرفه څخه ورکړل سوی ملکې اوطبعې اخلاق ښه وی نودقریبانو سره وصله رحمی او دمسلمانانو سره ښه سلوك او احسان اونیکی او مروت هرڅه پیدا کیږی اودحقیقی مالك اومنعم عبادت او طاعت اودظاهری بادار او آقا او احسان کوونکی فرمان برداری هم دزړه څخه کیږی ، مقصد داچی کله په اخلاقو کی حسن وی نو دبِرّ افعال په خپله ښکاره کیږی ، داِثم یعنی ګناه په اړوند چی کم دا ارشاد فرمایل سویدی چی ګناه هغه ده چی په زړه کی وښوری یعنی دهغه په کولوکی په زړه کی شك پیدا سی او دناجآئز کیدو بیره یې پیدا سی اودهغه په اړوند دسینې خلاص والی نه وی یعنی زړه نسی خلاص چی بې له خطرې یې وکړی اوتیر سی په حقیقت کی دګناه همدغه علامه ده اوبې له شبهی زړه پیدا کوونکی رب ﷻ داسی جوړ کړیدی چی هغه دګناهونو څخه تنګیږی اودګناه په وخت کی زړه ته داسی خلاص والی او فرحت او اطمینان هیڅکله نه حاصلیږی لکه دخیر دکارو او روا کارو دکولو په وخت کی چی وی ، لکه په بل حدیث کی چی ارشاد سویدی چی بِرّ هغه دی دکم طرفته چی نفس او زړه مطمئن سی او اِثم هغه دی چی په زړه کی ښوری اوزړه دهغه وطرف ته په مآئل کیدو اودهغه په کولو کی متردد او شکمن وی لیکن داټولی خبری ترهغه وخته پوری وی ترڅو چی زړه پرخپل حالت او فطرت باندی پاته وی دبدو اعمالو څخه چی کله پر هغه باندی دخباثت رنګ اودګناهونو زنګ راوڅرخیږی نوبیا هغه ترلویه لا پرلویه ګناه باندی نه ښوری اوهیڅ شك او تردد هم نه پیښیږی بلکه بې باکه کیږی ددې وجی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب او علامه دهغو زړو په اړوند ارشاد فرمایل سویدی کم زړونه چی سالم او صفا وی (هغه چی پرخپل اصلی حالت او فطرت باندی پاته وی) دنورو زړو اعتبار نسته لکه چی په دې ارشادِ نبوی ﷺ : اِستَفْتِ نَفْسَكَ (یعنی دخپل زړه څخه فتوا

وپوښته) کې هم همدغه خاص زړونه مراد دی دعوامو دزړو اعتبار نسته ، على هذا القياس دګناه پټولو او دخلګو دخبریدو بد ګڼلو زمانه هم تر هغه وخته پورې ده چې څه حیا باقي وی اوکه نه وی نو داعلی درجې فسق او فجور نوبت راځی نو بیانه دخدای ﷻ بیره پاتیږی اونه دانسانانو څخه شرم . رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ .

تنبیه : دخلګو دخبریدو بد ګڼل چې کله دکمې بلې وجې څخه وی نو دګناه علامه نه ده مثلاً مال پټ ابښوول غواړی چې په حفاظت کې وی دسرای رانیولو اراده پټه ساتل غواړی چې یوبل خریدار بې پیدا نسی (اوګران نسی) ، په طالبانه طرز سره داسی ووایه چې دا خاصه نه ده صرف علامه ده .

٩٩. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ خپل نر دجفتی کولو دپاره په کرایه ورکړو نو جآئز دی اوکه یا ؟

جواب : داسی کول هیڅ کله نه دی پکار (ترمذی شریف)

١٠٠. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ خپل نر پر ماده باندی ایله کوو بیا دمادې مالك موږ ته څه نذرانه او تحفه راکوی دا اخیستل روا دی او که نه ؟

جواب : ددې داخیستلو اجازه ده (ترمذی شریف)

[سوال کوونکی ددواړو سوالو : یوشخص دقبیلې څخه دکلاب]

شرح : بعضی خلګ مختلف قسمونه قوی نران مثلاً آس، اوښ، غویی اونور پالی، خلګ دښه تخم وړلو او نسل ډیرولو دپاره دمالکانو سره مزدوری معلومه کړی او خپله ماده وهغه نرته ور ایله کوی ، حضرت سیّد الثقلین ﷺ ددې ممانعت وفرمایی (ولی چې دا معامله په حقیقت کی دهغه نطفې غیر معلوم المقدار بیع ده کم چې دبآئع په اختیار او قبضه کی نه ده) نودا قسم أجرت مکروهِ تحریمی سو ، کله چې دا مسئله معلومه سوه نو سوال کوونکی بل صورت عرض کړی چې بعضی وختونه خاص رعایةً بې له کمی معاوضې مقرر کولو نر حیوان ددې کار دپاره په خواست ورکول کیږی بیا پر هغه وخت باندی یاپه بل وخت کی هغه خلګ په ډول دانعام دنر حیوان ومالکانو ته څه نقدی یا یو شی ورکوی دارنګه اخیستل روا دی او که نه ؟ آنحضرت ﷺ وفرمایل چې دارنګه یې اخله جآئز دی ، ولی چې په دې کی هیڅ عقد او معاوضه نه ده مقرره کړل سوی بلکه په ډول د : هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ

اِلاَّ اَلاِحْسَان ، یوځه ورکول کیږی کم چی په شریعت کی خوښ کړل سویدی .

۱۰۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایه چی که چیری زه دوباره حاضرسم او تا (ﷺ) نکړم پیدا (یعنی که په هغه وخت کی ستا وفات سوی وی) نوڅه وکړم ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه نامعلوم نامی په روایت دجبیر بن مطعم رضي الله عنه]

جواب : که دی چیری زه نکړم پیدا نو ابوبکر رضي الله عنه ته ورځه . (بخاری ومسلم)

شرح : دې ښځی دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه یوڅه پوښتنی کړی وی ده ﷺ ورته وویل چی بیا راسه په هغه وخت کی به بیا جواب درکم (یا هغې دیوشی سوال کړی وو او ده ﷺ ورته وفرمایل چی په اوس وخت کی نه دی موجود بیا راسه چی دریې کړم) غالبًا داپه یولیری ځای کی اوسیده اووه هم هوښیاره ددې وجی یې دا پوښتنه هم وکړه چی که چیری اتفاقًا ته ﷺ په هغه وخت کی په دې دنیا کی نه وی موجود زما دمقصد پوره کول به څوك وکړی ده ﷺ ورته وفرمایل چی ابوبکر رضي الله عنه . لکه څنګه چی دآنحضرت ﷺ دډیرو افعالو اواقوالو څخه دابوبکر رضي الله عنه وخلیفه کیدو اوځای ناستی کیدو ته اشاره کیږی دارنګه په دې حدیث کی هم اشارةً معلومیږی چی ابوبکر رضي الله عنه به دده ﷺ نائب او قائم مقام کیږی .

عجیبه روایت : یو وخت آنحضرت ﷺ دیوه صحرائی څخه یوڅو اوښان په قرض واخیسته چی قیمت به یې فلانی وخت درکړم . علی رضي الله عنه بدوی ته وویل چی ولاړ سه دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکه چی که چیری زه ستا تروفات وروسته راغلم نوزما قرض به څوك را ادا کوی هغه ولاړی عرض یې وکی نو ده ﷺ ورته وفرمایل چی ابوبکر رضي الله عنه به یې ادا کوی . صحرائی ولاړی علی رضي الله عنه ته یې دا خبره وکړه ، نوهغه رضي الله عنه ورته وفرمایل چی بیا ولاړ سه پوښتنه وکړه چی که چیری دابوبکر رضي الله عنه تر وفات وروسته راغلم نو قرض به می دکمه کوم ؟ هغه ولاړی همدا سوال یې وکی نوسرورِ عالَم ﷺ وفرمایل چی عمر رضي الله عنه به یې در ادا کړی ، صحرآئی علی رضي الله عنه ته راغی اوبیان یې ورته وکی نوده رضي الله عنه ورته وفرمایل چی دا وار ولاړ سه او پوښتنه ورځخه وکړه چی که چیری دعمر رضي الله عنه دوفات څخه وروسته راسم نو څوك به یې را ادا کوی ؟ ددې جواب رسولِ مقبول ﷺ دا ورکی چی عثمان رضي الله عنه به یې در ادا کوی ، صحرآئی راغی بیایې حضرت علی رضي الله عنه ته دا خبره وکړه نوده رضي الله عنه ورته وفرمایل چی بیا ولاړ سه او عرض وړاندی کړه چی که چیری دعثمان رضي الله عنه تر وفات وروسته راغلم نوقیمت به یې

څوك را ادا كوی ؟ هغه بیا حاضر سو او دا پوښتنه یې وكړه نو حضرت سرورِ عالَم ﷺ وفرمایل چی كله ابوبكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم مړه سی نو كه چیری كیدی سوای نوته هم مړسه (یعنی كله چی داسی حضرات ددنیا څخه پورته سی نو ستا په ژوندی پاته كیدو كی څه فآئده ده ته هم مړسه ، یادا چی دومره موده به ته چیری ژوندی پاته سی مړبه سی ، مقصد دا چی دا وار دوار وار سوال كولو په سبب سره ده ﷺ دخفگانه څخه داسی جواب وركی). رواه اسماعیل فی معجمه

۱۰۲. **پوښتنه** : ای رسول الله ﷺ جنت ته به كم خلګ ولاړ سی ؟

[سوال كوونكی : (۱)]

جواب : نبی به جنت ته ځی ، شهید به جنت ته ځی ، كوچنی بچیان به جنت ته ځی او ژوندی ښخی سوی انجونی به جنت ته ځی . (ابوداؤد)

شرح : دانبیاوو په جنتی كیدو كی خو هیڅ خبره نسته ، او شهیدان به هم دزیری او وعدۀ خداوندی موافق جنت ته ځی . دكم عمره مړه سوو كوچنیانو په اړوند دبعضو علماوو دا قول دی چی دمومنانو كوچنیان به جنت ته او دكافرانو كوچنیان به دوږخ ته ځی او داكثرو علماوو كم چی درحمت دپراخۍ او دالله تعالی درحم او كرم سره زیات مناسب دی هغه دادی چی برابره خبره ده كه دمومنانو كوچنیان وی اوكه دكافرانو وی ټوله به جنت ته ځی لكه چی په دې حدیث شریف كی هم دكفر او ایمان تفصیل نسته بلكه په عام طور سره كوچنیانو بچیانو ته دجنت دداخلیدو

(۱). په أُردو فتاوی محمدی ﷺ كی ددې سوال دپوښتونكی نوم نه دی ذكر كړل شوی ، خو دا روایت په ابوداؤد شریف په كتاب الجهاد ، باب فی فضل الشهادة كی ذكر دی حدیث رقم (۲۱۵۹) او عبارت دحدیث شریف هلته دا دی :

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَتْنَا حَسْنَاءُ بِنْتُ مُعَاوِيَةَ الصَّرِيمِيَّةُ قَالَتْ حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَئِيدُ فِي الْجَنَّةِ .

نو پوښتونكی یې دحسنآء بنت معاویة اكا دی ، او داكا نوم یې لكه په عون المعبود ج ۷ ص ۱۴۱ (طبع: دار الكتب العلمیة ، بیروت) كی چی علامه ابو الطیب شمس الحق عظیم آبادیؒ لیكلی دی ، أسلم بن سلیم وو . نو پوښتونكی ددې سوال أسلم بن سلیم سو .

او دا حدیث شریف همدا ډول په مسند احمد (مسند البصریین) كی په رقم (۱۹۲۷۴) او همدارنگه په باقی مسند الانصار كی په رقم (۲۲۳۷۸) كی روایت كړل سویدی. حقّانی غفرالله له

زیری ورکول سویدی . امامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه په دې مسئله کی توقف فرمایلی دی ، یعنی دمومن کوچنی وی اوکه دکافر دهیڅ یوه په اړوند هم دا حکم په یقینی ډول سره نسی ورکول کیدی چی دا جنتی دی اوکه دوږخی یوازی الله تعالی ته معلوم دی ، داحادیثو دکتابو په شروحو کی دا بحث په تفصیل سره موجود دی چی دهغه څخه معلومیږی چی که څه هم چی ټولو علماوو دخپل قول تایید په احادیثِ نبویه وو سره کړیدی لیکن دامامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه مسلك دټولو احادیثو سره موافق او ترټولو اقوالو بهتره او نهایتی رقیق او نرم دی .

دژوندی ښخو سوو انجونو مرګ چی کله دډیر رحم او افسوس قابل وی او اکثره هغوی کم عمری او کوچنیانی وی او وژل کیږی ددې وجی رحمتِ خداوندی دې مظلومو اومعصوموته په آخرت کی دجنت زیری ورکی ، په عربو کی قانون وو چی دپیدا کیدو سره سم به یې انجونی ژوندی ښخولی او که به چیری اتفاقًا هم یوه انجلۍ ددې (ښخیدو) څخه خلاصه سوه نوبیا چی به یې پلار کله موقع پیدا کړه نو ژوندۍ به یې قبر ته واچول ولی چی ده ته ددې څخه نهایتی پیغور ورتلی چی خپله لور دیوچا زوجه جوړه کړی او یو شخص خپل زوم جوړ کړی ، داسلام دین پرلپسی احکام نازل کړه دا سخت او دظلمه څخه ډك رواج یې بالکل خراب کی او ویې ښوول چی دا خبری دپیغور قابلی نه دی ، دپیغور لائقی نوری خبری دی چی هغه خدای تعالی حرام کړیدی .

١٠٣ . **پوښتنه** : یا رسول الله صلی الله علیه وسلم داسی کم شی دی چی په هغه سره ماته دشیدی را کوونکی حق زما دذمې څخه ادا سی .

[سوال کوونکی: حجاج بن حجاج اسلمی رضی الله عنه]

جواب : یوه عمده او اصلی مریۍ یا مینځه (هغه چاته ورکړه چی تاته یې تیۍ درکړیدی نو حق به یې ادا سی) . (ترمذی وابوداؤد ونسائی)

شرح : مرضعه یعنی کوچنی ته تیۍ ورکوونکی او شیدې ورکوونکی چی کله نهایتی لوی خدمت کوی ګواکی هغه خپله وینه په کوچنی باندی چینبی چی په قدرت سره درزّاق مطلق شیدې ورڅخه جوړی سویدی ددې وجی نو دهغې حق هم ډیر لوی دی او اهلِ عربو به ددې پوره لحاظ کوی ، کله چی به ددوی دکوچنیانو دشیدو خوړلو موده پوره سوه نو دمقرری مزدورۍ څخه علاوه به یې یوڅه انعام هم ضرور ورکوی او تیۍ ورکوونکی به یې خوشحاله کول او دچا څخه چی به یې په

خپله شیدی چیښلی وی دهغی به یې هم همیشه خیال ساتې اوحق به یې ورادا کوی. لکه چی حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم خپلی تې ورکوونکی ته خپل څادر مبارك هوار کړی اویه عزت سره یې کښېنول او ډیر څه یې ورکړی وه (وګوره: مرضعة الرسول ، ددې احقر تالیف) ، پوښتنی وړاندی کوونکی صاحب دخپل کوچنی دتې ورکوونکی دپاره دانعام او نورو په اړوند سوال کړی وو ، چی یو داسی شی په ارشاد کی راته وفرمایه چی دهغه څخه کوچنی ته دتې ورکوونکی ښځی حق په پوره ډول سره ادا سی (او دښکاره الفاظو دحدیث دتایید څخه داهم قوی احتمال دی چی په خپله یې دخپلی تې ورکوونکی ښځی په اړوند سوال کړی وی چی کم خدمت داسی دی چی دهغه څخه ددې کامل احسان شکریه ادا کړل سی) ده ﷺ یو نهایتی مناسب خدمت بیان کی یعنی یوښه مریې یا مینځه ورکه تر څو چی کم آرام او خدمت ددې څخه تاته حاصل سوی وو هغې ته هم حاصل سی ، دده ﷺ دارشاد څخه دا مقصود نه ده چی بس یو وار دی غلام ورکه بیایې نوهیڅ خدمت مه کوه بلکه مدعی داده چی دحق دادا کولو دپاره یې دا خدمت کافی دی ګواکی څومره قدر زیات خدمت چی یې وسی بهتر دی .

۱۰۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو زما داکا زوی دی کله چی زه هغه ته ورسم یوڅه ورڅخه غواړم نونه ماته یوڅه راکوی اونه وصله رحمی کوی (اوکله چی دهغه بد سلوکی او نامهربانی ووینم نوزه قسم وخورم چی اوس به هیڅکله نه هغه ته څه ورکوم اونه به ورسره وصله رحمی کوم) بیا هغه ماته راسی څه غواړی په داسی صورت کی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : حضرت مالك اشجعی رضی الله عنه]

جواب : کم کار چی ښه اوبهتر دی هغه کوه (یعنی دهغه سوال پوره کړه او وصله رحمی ورسره کوه) او دخپل قسم کفاره ورکړه . (نسآئی وابن ماجه)

شرح : دداسی بې مروّته عزیز او قریب سره اول خو طبعًا احسان او مروت کول زړه نه غواړی دوهم لوی تکلیف دا وو چی دقسم خوړلو دوجی څخه مجبوره وو لیکن جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه ته داعلی درجې اخلاقو او مروّت حکم وفرمایې چی دهغه ارشاد خدای تعالی په دې الفاظو سره فرمایلی دی چی: اِدْفَعْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ السَّیِّئَةَ او کم چی اسلامی خصوصیت دی چی تاسی دوی ته ددوی دسخت زړه کیدو او بې باکه کیدو سزا مه ورکوی بلکه دبدو په عوض کی نیکی اوښه کوی

او دهغه دهمدردی او کومك څخه دریغ مه کوی او دقسم دماتولو اجازه یې ورکړه دقسم مجبوری یې رفع کړه چی قسم مات کړه دهغه کفاره ورکړه لیکن دقسم تر پوره کولو چی کم بهتره اوښه کار دی (یعنی وصله رحمی او مروت) هغه مه پرېږده، همدغه حکم یې په نورو ځایو کی هم فرمایلی دی چی کله پریوه خبره باندی قسم واخیستل سی او دقسم په خلاف کولو کی یوه دینی فآئده وی نو قسم دی مات کړی یعنی ددې خلاف هغه ښه کار دی وکړی او دقسم کفاره دی ورکړی . دقسم کفاره داده چی یو مریې آزاد کی یا لسو ۱۰ مسکینانو ته دواړو وختونه خوراك ورکړی او یا لسو ۱۰ مسکینانو ته جامې درواغوندی ، ددې درو سرو شیانو څخه چی هر یو وغواړی هغه دی ادا کړی که یې چیری ددغو څخه دیوه پر ادا کولو هم قدرت نه درلودی نو دی درې ورځی پرلپسی روژه ونیسی .

مسئلې : ۱. خوراك داسی ورکول پکار دی کم چی عمومًا درمیانه درجې خلګ یې خوری مثلاً ډوډۍ سره دسالنه ، ښوروا یا نورو (که څه هم چی دغنمو دډوډۍ سره یوځای سالن ورکول نه دی ضروری) ۲. کمو مسکینانوته چی یې سهار خوراك ورکړی وو هغوی ته دی دوهم وخت خوراك ورکړی که یې چیری نورو ته ورکړی نو کفاره نسوه ادا ۳. په خوراك ورکولو کی دا نه ده جآئزه چی پوخ کړل سوی خوراك دهر شخص دخوراك موافق لسو مسکینانو ته دواړه وخته ورکړی بلکه هم هلته به یې کښېنوی اوپه خوری به یې څومره قدر چی یې خوړل غوښتل ودی خوری برابره خبره ده که زیات خوراك والا وی او که کم ۴. که یې چیری غله ورکول نوهر مسکین ته دی نیمه کاسه غنم ورکړی ۵. که یې چیری یوه مسکین ته تر لسو ورځو پوری هره ورځ دوه وخته خوراك ورکی نوبیا هم کفاره ادا سوه ۶. که یې چیری یوه مسکین ته ترلسو ۱۰ ورځو پوری نیمه کاسه (چی په انګریزی وزن سره پاوکم دوه سیره او احتیاطًا پوره دوه سیره) غنم ورکول نوبیا هم کفاره صحیح ده ۷. که یې چیری ددغومره قدر غلې قیمت پر لسو مسکینانو تقسیم کی بیا هم جآئز دی ۸. که چیری جامې (کالی) ورکول وغواړی نوهر مسکین ته دی یوه پایجامه او یوه کرتۍ یا پایجامه او څادر یا پرتوګ او کرتۍ دی ورکړی ۹. نوی کپړه ضروری نه ده بلکه داسی جامې ورکول پکار دی چی هغه عادتًا لږ تر لږه درې میاشتی اغوستل کیدی سی ۱۰. په روژه کی دا شرط دی چی یوه په بلی پسی او پرلپسی متصلی به یې نیسی ۱۱. که چیری دمریضی ، حیض یا بل شی په وجه په مابینځ

کی ناغه راسی نوبیابه یې دنوی سره څخه نیسی (مفصل حالات او مسئلې دکفارې او قسم احقر په رسالۀ مفید الحالفین چی مشهوره ده په قسم نامه سره په هغه کی لیکلی دی) .

١٠٥. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ترټولو لویه ګناه کمه یوه ده او ترهغه وروسته کمه او بیا کمه یوه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن مسعود رضی الله عنه]

جـواب : (ترټولو غټـه ګناه) داده چی دخدای ﷻ دپاره کم مثل او مقابل ومنی حالانکه خدای تعالی (پرتا باندی دا احسان کړیدی) چی ته یې پیدا کړی دوهمه ګناه داده چی خپل کوچنیان وژنی ددې بیری څخه چی هغوی به بیا ستاسره خوراك کوی بیا داچی دخپل همسایه زوجه راضی کی او دهغې سره زنا وکړی . (بخاری ومسلم)

شرح : ترټولو لوی جرم کفر او شرك دی ولی چی دا دخپل اصلی منعم او محسن څخه بالکل انکار دی یا دهغه سره داسی شریك جوړول دی چی هغوی په خپله دده مخلوق دی اودهغه عالی ذات سره یې هیڅ مماثلت اومشابهت هم نسته ، تر اسلام دمخه اهلِ عربو دانجونی پیدا کیدل ډیر منحوس (بدبختی) او بد ګڼل اوددې پیغور داندیښنې څخه چی ددې دوجی به یوڅوك زما زوم جوړیږی هغه به یې ژوندۍ ښخولی ، او بعضی خلګو به ددې اندیښنې څخه هم اولاد مړ کوی چی دهغه دوجی څخه به مو خرچه لوړه سی ، په خوراك او چیښاك کی به زموږ سره شریك سی اسلام دا ټولی طریقې ناجآئزی او حرامی کړی ، که څه هم چی داولاد وژل مطلقا حرام دی برابره خبره ده که دهری وجی څخه وی ، لیکن کله چی عمومًا انجلۍ دلوږی او مسکینۍ دبیری څخه وژل کیدی همدغه آنحضرت ﷺ هم ذکر کی لکه چی په قرآنِ مجید کی چی یې همداسی ویلی دی چی: وَلاَ تَقْتُلُوْا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ ، نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ، اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْاً كَبِيْرًا یعنی دلوږی او مسکینی دبیری څخه اولاد مه وژنۍ موږبه تاسی ته هم رزق درکوو او دوی ته هم ، (دیوه رزق هغه بل نسی خوړلای) په تحقیق سره ددوی وژل ډیره لویه خطا ده . زنا که څه هم چی فی نفسه هم ډیره لویه ګناه ده او داعلی درجو کبیره ګناهونو څخه ده لیکن همسایه کم چی دهرډول رعایت او حفاظت مستحق دی دهغه دزوجې سره په شناخت پیدا کولو سره مخ توره کیدل نور هم زیات خباثت او فسق دی زنا هم سوه او همسایه ته سخت ضرر هم ور رسیدی .

۱۰۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ آیا ښځه بی له پایجامې یوازی په کرتی، او په پړونی کی لمونځ ادا کولای سی ؟ [سوال کوونکی: ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو! ادا کولای یې سی په دې شرط چی کرتی، دومره کښته وه چی تر پښو پوری دشا خوا په پټه سی . (ابوداؤد)

شرح : دښځی دپاره دمخ او دواړو لاسونو تر خپړو پوری او دواړی پښو څخه ماسوا ټول بدن پټول او لمونځ ادا کول ضروری دی ، دکرتی، او پایجامې او نورو شیانو خصوصیت نسته نو که چیری یوه کرتی، دومره غټه اوکښته وه چی پرپښو باندی منبلی او پر سر باندی یې پړونی، وی چی په هغه سره یې غاړه او ورېښتان او غوږونه ټوله پټیږی نوبې له شبهې لمونځ ادا کړل سو ، که څه هم چی کښته پایجامه یا پرتوګ نه وی، ددواړو پښو پټول که څه هم چی واجب او فرض نه دی لیکن دکرتی، ددومره قدر کښته کیدو تاکید ددې وجی فرمایل سویدی چی که چیری لوړه وی او دولاړی په حالت کی قدمونه نسی پکښی پټ نو په سجده او نورو ځایو کی به پوره پنډی، ښکاره سی چی دهغه څخه بیا لمونځ فاسدیږی .

فآئده : دښځی دقدمو په اړوند بعضی فقهاء حنفیه وایی چی دهغو پټول فرض نه دی صاحب هدایی او نورو دا قول ته صحیح فرمایلی دی بعضی وایی چی پټول یې فرض دی (مولانا عبد الحی اللکنویؒ دې ته ترجیح ورکوی) دامامِ طحاویؒ او نورو ارشاد دی چی په لمانځه کی یې پټول فرض دی او دلمانځه دباندی نه دی فرض .

۱۰۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه دلته نه وم موجود زما په شا پسی زما دمور وفات وسو او هغې ته دڅه ویلو وار او وخت نه ورسیدی او زما خیال دی چی که چیری هغې دخبرو کولو موقع پیدا کړی وای نو ضرور یې صدقه کوله اوس که چیری زه دهغې دطرفه څخه څه صدقه ورکړم نوهغې ته به څه نفع ورسوی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : ابن عباده رضي الله عنه]

جواب : هو! که چیری ته دهغې دطرفه څخه صدقه وکړی نوهغې ته نفع رسوی (بخاری شریف) .

۱۰۸. **پوښتنه** : یا فخرِ عالَم ﷺ زما دمور ام سعد وفات سویدی اوس دهغې دطرفه څخه څه ډول صدقه مناسبه او بهتره ده ؟

[سوال کوونکی: سعدبن عبد الله انصاری رضي الله عنه دخزرج دقبیلې سردار]

جواب : داوبو صدقه افضله ده (ابوداؤد)

شرح : حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه په انصارو کی دخزرج دقبیلې سردار او لوی رئیس او دمشهوره صحابه وو رضي الله عنهم او دمخکی اسلام راوړونکو خلګو څخه دی په ۱۵ هجری سنه کی دشام په ملك کی وفات سو په غسل خانه کی مړ پیدا سو ټول بدن یې تك شین سوی وو ، مشهوره سوی وه چی دی پیریانو مړ کړی وو ، دده دمور صاحبی نوم عمره بنت مسعود رضي الله عنها وه دې دجناب سرورِ عالَم ﷺ سره بیعت کړی وو ، په سنه ۵ هجری کی کله چی ده ﷺ ددومة الجندل (۱) وغزا ته تشریف یووړی نو حضرت سعد رضي الله عنه هم دآنحضرت ﷺ سره یوځای ولاړی ، دده ترشا موریې په مدینه منوره کی مریضه سوه خلګو ورته وویل چی یوڅه صدقه او خیرات وکه دې ورته وفرمایل (اوصحیح یې ورته وفرمایل) چی مال چی هرڅه دی هغه دسعد دی (دهغه په نه موجودګی کی یې څنګه صدقه کړم) تردې وروسته دې رضي الله عنها ته دویلو او خبرو کولو طاقت نسو پیدا او وفات سوه کله چی ددومة الجندل څخه را واپس سوه جناب سرورِ عالَم ﷺ سره دسعد بن عباده او نورو ملګرو رضي الله عنهم مدینې ته تشریف راوړی نوددې دوفات خبر ورته معلوم سو ، نبی ﷺ ددې وقبرته ودریدی او دعایې ورته وفرمایله او حضرت سعد رضي الله عنه ددې په اړوند دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چی اوس ددې دطرفه څخه په صدقه کولو کی نفع او ګټه سته که نه ؟ نبی ﷺ ارشاد ورته وفرمایی چی نفع سته نوبیا حضرت سعد رضي الله عنه خپل یو باغ ددې دطرفه څخه صدقه کی او دهمدې سوال پر وخت یاپر یوه بل ځای باندی یې دمور دوفات حالت ونبی ﷺ ته ذکر کی او عرض یې ورته وکی چی بهتره او مناسبه صدقه دڅه شی ده ؟ کله چی په عربو کی داوبو لړوالی وو خوړې اوبه په مدینه منوره کی کمی پیدا کیدی ددې وجی نبی ﷺ وفرمایل چی بهتره صدقه اوخیرات داوبو دی، سعد رضي الله عنه دهغې (مور رضي الله عنها) دطرفه څخه یو څاه جوړ کی اووې ویل چی دا دأمِ سعد دپاره دی یعنی ددې اجر او ثواب به هغې ته رسیږی .

دحضرتِ سعد رضي الله عنه دپوښتنی او جواب څخه څو شیان معلوم سول :

۱. دمړی دطرفه څخه په صدقاتو او خیراتو کولو کی هغه ته ددې ثواب رسیږی .

۲. بهتره او افضله صدقه هغه ده چی دهغه زیات ضرورت وی او ګټه یې عامه وی

---

(۱). دومة الجندل: دشام وملك ته نژدی دیوه ښار نوم دی . مصحح

۳. دخیر او صدقو په کارو کی او په خیرات کولو کی دخپلو مقتدایانو او بزرگانو څخه مشوره اخیستل بهتره دی ۴. دبعضو ضرورتو دوجی څخه دصدقې په ښکاره کولو کی هیڅ ممانعت نسته هرځای په پټه صدقه کول ضروری نه دی ۵. دمور او پلار تر وفات وروسته دهغوی دطرف څخه دخیر کارونه کول اوهغوی ته ثواب وربخښل ډیر ښه او خوښ کار دی ۶. دمور او پلار په زندگی کی دهغوی څخه په اجازه اخیستلو سره په جهاد او سفر کی تلل جائز دی .

۱۰۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری یو شخص دخدای ﷻ په لاره کی دجهاد اراده وکی او دده په دغه کی ددنیا فآئده مقصوده وی نو هغه ته به ثواب ورسیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابوهریرة اوابو امامة رضي الله عنهما]

جواب : هغه ته به هیڅ اجر او ثواب نه ورسیږی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری یوازی ددنیاوی فآئدې دپاره مثلاً شهرت ، عزت یا مزدوری یا مالِ غنیمت مقصود وی نو هغه شخص ته به دجهاد ثواب هیڅ هم نه ور رسیږی ، ځکه چی هغه په نیت دثواب او درضآء خداوندی دپاره جهاد نه دی کړی ، او که چیری درضآءِ الهی او اعلآء کلمة الله دپاره جهاد کوی لیکن دمال او نورو شیانو طمع او خیال هم ورسره وی نو ثواب به حاصل سی ورته لیکن ترهغو خلگو دثواب څخه ډیرکم اوناقص به وی کم چی خاص په وجه دالله تعالی بې له کم غرضه جهاد کوی .

۱۱۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ خدای تعالی فرمایی چی: الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ (الانعام : ۸۲) یعنی امن یوازی دهغو خلگو دپاره دی او پرهدایت باندی یوازی هغه خلگ دی څوك چی ایمان راوړی او خپل ایمان یې دیو ظلم (گناه) سره نه وی گډ کړی ، اوس نو داسی څوك دی چی دهغه څخه یوظلم (گناه) نه وی صادره سوی ؟

[سوال کوونکی : اکثر اصحاب درسول الله ﷺ په روایت دعبدالله بن مسعود رضي الله عنه]

جواب : لکه څنگه چی ته گمان کوی داسی نه ده (یعنی په دې آیت کی دظلم څخه مراد مطلق گناه نه ده) بلکه هغه داسی دی لکه چی لقمان علیه السلام خپل زوی ته فرمایلی وه چی: يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكَ بِاللهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ (لقمان: ۱۳) (ای زویه دخدای تعالی سره شریك مه نیسه په تحقیق سره شرك ډیر لوی ظلم دی یعنی په دې آیت کی هم دظلم څخه شرك مراد دی لکه څنگه چی لقمان علیه السلام شرك ته ظلم فرمایلی دی . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چی ظلم عام دی نوشرك ته هم ظلم ویل کیدی سی او نورو ګناهونوته هم ددې وجی صحابه وو رضي الله عنهم ته نهایتی دشواره معلومه سوه او وبیریده چی امن او هدایت چی کله یوازی دهغه خلګو حصه ده چی هغه دهیڅ قسم معصیت مرتکب او کوونکی نه وی نو شاید چی هیڅ امن پیدا کوونکی والا شخص دی نه وی ولی چی یوه نه یوه ګناه دهرشخص څخه کیږی جناب سرورِ عالَم ﷺ شفا ورته وفرمایله چی دلته مطلق ظلم نه دی مراد لکه څنګه چی تاسو ګمان کړیدی بلکه دظلم یو خاص فرد او هغه ظلمِ مقید مراد دی کم چی دلقمان علیه السلام په قول کی ذکر دی یعنی شرك، حاصل دجواب دادی چی دخدای تعالی دارشاد مطلب دادی چی هدایت او امن والا هغه خلګ دی چی ایمان راوړی اوایمان دظلمِ عظیم یعنی دشرك دګډوالی څخه پاك وساتی دا مقصود نه دی چی کمه کوچنۍ یا لویه ګناه دی نه وی ورڅخه صادره سوی .

فائده : دا امر خو دارشادِ نبوی ﷺ څخه معلوم سو چی دظلم څخه په دې آیت کی شرك مراد دی او دا خبره بې له چون او چرا منل سوی او نهایتی حق ده لیکن قرینه او وجه دشرك دمرادیدو دکلامِ نبوی ﷺ څخه نه ده معلومه سوی ، هو! علماوو او شارحینو دحدیث فرمایلی دی چی په بشركٍ کی صحابه وو رضي الله عنهم تنوین دتحقیر او تنکیر دپاره ګڼلی ځکه نودوی رضي الله عنهم ته دا شبه پیښه سوی وه ، جناب سرورِ عالَم ﷺ تنوین دتعظیم دپاره مقرر کی او دظلمِ عظیم تعیین یې دبل آیت څخه وفرمایی ، دحضراتو علماوو وجه درسته او نهایتی صحیح ده لیکن په دې کی یوه دا شبهه کیدی سی چی صحابه رضي الله عنهم سره ددې چی ددې قرآن په ژبه وه او سره ددې چی دکلامِ باری تعالی اعلی ماهرین وه نومخالف مقصدیې څنګه ورڅخه مراد کړی وو ، دوهمه داچی تنوین دتعظیم دپاره اخیستل په دې ځای کی په هیڅ ډول هم دکلام دطریقې سره مناسب اوذوقِ سلیم سره موافق نه دی .

البته داحقر مؤلف استاذ الاستاذ حضرت قطب العالَم مولانا محمد قاسم صاحب رحمة الله علیه کم چی په یوه اوږده تقریر کی په دې ځای کی دظلم څخه دشرك دمرادیدلو وجه لیکلی ده په هغه کی هیڅ شبه نه پاته کیږی او داهلِ علم په روح او کوشش کی راځی او زړه یې په مطمئن کیږی خلاصه دتوجیه دحضرت مولانا صاحب رحمة الله علیه داده چی جناب رسول الله ﷺ دلَبس دلفظ څخه دا وفهمول چی دلته شرك ورڅخه مراد دی ځکه چی په نورو ګناهونو کی اوپه ایمان کی لبس نه

دی ممکن لبس اوخلط هغه وخت کیدلای سی چی دایمان او ظلم ظرف متحد وی ، نور گناهونه کم چی افراد دظلم دی کله چی افعال دی داندامو هغه دزړه امور نه دی ددې وجی دایمان سره دهغوی لبس نه صادقیږی گواکی معیّت او اجتماع یې سره کیدلای سی ها! کله چی دشرك ظرف هم زړه وو نوپه ده او په ایمان کی لبس راتلای سی ، صحابه وو رضي الله عنهم د لَمْ يَلْبِسُوْا پرلفظ باندی په خاص طور سره غور نه وو کړی مگر آنحضرت ﷺ خوك چی دوحی اوکلامِ الٰهی صحیح مخاطب او په پټو او ښکاره اسرارو یې خبر وو دده ﷺ دنظره څخه دا نکته نسوه پټه او دمقصود په فهمولو کی دشواری نه وه .

دآیت په تفسیرکی داقولونه هم دی چی دا حکم خاص دمهاجرینو دپاره دی ، یا د لَمْ یلبسوا څخه لم ینافقوا مراد دی یا مرتد کیدل او دایمان پرېښوول مراد دی لیکن کله چی ددې اقوالو زموږ درانقل کړل سوی پوښتنی سره علاقه نه وه ددې وجی هغه پاته کړل سوه .

۱۱۱. **پوښتنه** : ماته دا قاعده معلومه نه وه چی سر خریل ترذبح کولو وروسته وی، ما تر ذبح کولو مخکی سر وخریی زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب: اوس ذبح وکه اوددې بې ترتیبی څخه تاته هیڅ گناه نه ده رسیدلی. (بخاری)

۱۱۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه ددې څخه نه وم خبر چی اول رمی کیږی دهغه څخه وروسته بیاذبح کیږی ما تررمی دمخه ذبح وکړه نواوس زما دپاره ستاسی څه ارشاد دی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : اوس رمی وکه او (دناخبرتیا دوجی څخه دترتیب په مخالفت کولوکی) تا ته هیڅ گناه نه ده رسیدلی (بخاری) .

شرح : ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو نومونه لویو لویو علماوو ته دتحقیق او تلاښ سره سره نه دی معلوم سوی مگر دومره معلومه ده چی دا دځنگل اوسیدونکی خلک وه دځلورو طرفو څخه راتله او سوالونه به یې کوله نبی ﷺ دټولو جوابونه ورته وفرمایله ، دادهغه حج واقعه ده کم چی نبی ﷺ په آخر کی دخپل عُمر شریف په سنه ۹ هجری کی ادا کړی وو چی په هغه کی دبعضو روایاتو مطابق یولك دیرش زره ۱۳۰۰۰۰ انسانان نارینه اوښځینه دحج دپاره دده ﷺ ملگری وه دټولو نظر پرده ﷺ باندی وو کم څه چی به ده ﷺ فرمایل په هغه باندی

به يې بې له شبهې عمل کوی اوکله چی به يوه خبره مخ ته راتله دده ﷺ څخه به يې پوښتنه کوله ، سبحان الله څومره ښه زمانه وه ، په دې موقع کی آنحضرت ﷺ دعرفات او مزدلفې څخه تر واپس کيدو وروسته پر اوښه باندی سپور سو دجمره وو ويشتل يې کوله (يعنی پر جمره وو باندی يې ډبری ويشتلی) په دې حالت کی ډيرو خلګو پوښتنه کوله اوجوابونه يې ترلاسه کوله ، ددې څخه داهم معلومه سوه چی عالِم يا مفتی که چيری په عبادت مشغوله وی يا په يوه لار کی ولاړ وی نو ديوې ضروری مسئلې په پوښتلو کی دهغه څخه او په جواب ورکولو کی هيڅ ممانعت نسته ، او يوه مهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دجمعې ، اخترونو او نورو هغو ورځو کی چی په هغه کی معطلی وی دعلم شغل منع نه دی ولی چی دا سوال اوجواب داختر په ورځ واقع سوی وو .

دحج دافعالو دجملې څخه دذی الحجی پرلسم تاريخ داڅلور شيان هم ضروری دی:
۱. اول په مقامِ منٰی کی دجمره عقبې رمی کول ، ۲. تر هغه وروسته اوښ يا بزه يا بل شی ذبح کول ، ۳. ترهغه وروسته سر خريل يايو څه ورېښتان کوچنی کول ۴. تر هغه وروسته بيا مکی معظمې ته تلل او هلته دخانه کعبې طواف کول . که چيری دناخبری او لا علمۍ څخه ترتيب بدل سی کم شيان چی مخکی ادا کيدل هغه يې وروسته کړه او کم چی وروسته لازم وه هغه يې مخکی کړه نو څه ګناه نسته لکه ده ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی صاف وفرمايله ليکن ددې بې ترتيبۍ دنقصان دجبيری او بدلې دپاره دم وربالدی واجيږی يعنی بزه يا بل شی به ذبح کوی ، لکه چی ابن عباس رضی الله عنهما فرمايلی دی چی کم سړی چی دخپل حج په افعالو کی څه افعال دمخه يا وروسته کړی هغه ته وينی بهيول (يعنی قربانی کول) پکار دی البته که چيری قصداً ددې ترتيب خلاف وکی نو دذبيحې پرواجب کيدو سربيره ګناه هم لری .

۱۱۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دخادم خطا هره ورځ څو واره معاف کوم ؟
[سوال کوونکی: يوشخص په روايت دعبدالله بن عُمر اوعبدالله بن عَمرو رضی الله عنهم]

جواب : هره ورځ يې اويا ۷۰ واره معاف کوه . (ترمذی شريف)

شرح : کله چی معاف کول هر وار بهتره او ښه دی ، خدای تعالٰی فرمايي : وَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُه عَلَی اللهِ ، ددې وجی آنحضرت ﷺ چی کله دا سوال واوريدی نو پټه خُله سو ليکن کله چی سوال کوونکی دوه درې واره عرض وکی نو ويې فرمايل

چې اویا ۷۰ واره یې معافوه ، یعنې ډیر وارونه په نهایتې ډیر والی سره یې معاف کوه څومره چې یې زیات معافوی هغومره ښه دی ، دبعضو روایاتو دالفاظو څخه معلومیږي چې سوال کوونکی دده ﷺ دحال پوښتنه کړې وه چې ته ﷺ یې څو واره معافوی ده ﷺ وفرمایل چې اویا ۷۰ واره ، دا روایت په ترمذی او تاریخ بخاری کې دعبد الله بن عمرو رضي الله عنه په ذریعه روایت کړل سویدی اوپه ابوداؤد او نورو کې دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما په روایت باندی مروی دی .

۱۱۴. **پوښتنه** : ای رحمة للعالمین ﷺ آیا موږ خلکو ته دچارپایانو (۱) په خدمتو (مثلا په خوراك او چیښاك ورکولو) کې هم ثواب حاصلیږی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابی هریرة رضي الله عنه]

جواب : دهریوه لانده ځیګر لرونکی شی (یعنی حیوان) سره په احسان اونیکی کولو کې اجر او ثواب دی . (بخاری شریف)

شرح : حضور ﷺ یو وخت ارشاد وفرمایې چې په مخکنۍ زمانه کې یو شخص دمکې معظمې په لار کې په یوه میدان کې تیریدی کله چې نهایتې سخت تږی سو نو یوه څاته لاندی ورشوه سو اوبه یې وڅښلې او سیرابه سو بیرته دباندی راووتی چې ګوری یو سپی دسختی تندی څخه ژبه را ایستلی ده او دڅاه پر شاوخوا باندی لندی خاوری څټی لاندی نسی ورتلی چې اوبه وڅښی هغه شخص دا خیال وکی چې دتندی دتکلیفه څخه چې کم مصیبت پر ما باندی تیر سو په هغه کې اوس دی مبتلا دی ، نو څاه ته شوه سو اوکله چې یو لوښۍ نه وو موجود نوپه خپله موزه کې یې اوبه واچولې او هغه یې په خُله کې ونیوله او لوړ راوختی (ولې چې په څاه کې سړی دواړه لاسونه پر دیواله نیولی وی اوپه تکلیف راخیژی) او په سپی یې اوبه وڅښلې او اوبه یې کې ، الله تعالی ددې شخص دا دخیر عمل قبول کې او ده ته یې مغفرت وکی اوپه جنت کې یې داخل کې، داقصه چې یې واوریده صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکې چې یا حضرت ﷺ آیا دداسی حیواناتو خدمت هم دثواب سبب ګرځی ، ده ﷺ وفرمایل چې یوازې پردوی باندی نه دی موقوف بلکه ټولو ذی روحو او جاندارو شیانو ته په راحت رسولوکې اجر او ثواب تر لاسه کیږی ، لیکن دا ارشاد دهغو حیوانانو په اړوند دی کم چې ضرر رسوونکی نه وی اوپه

(۱). په روایت کې لفظ دبهآئم ذکر دی ، خاص څلور پښې لرونکی حیوان ته هم بهآئم ویل کیږی او ټولو جاندارو شیانو ته هم ویل کیږی . منه رحمه الله تعالی

شریعت کی دهغوی دوژلو حکم نه وی ، کم حیوان چی ضرر رسوونکی وی اوپه شریعت کی دهغه دوژلو حکم وی لکه مار ، لړم ، موږك او نور دهغو په اړوند دا ارشاد نه دی بلکه هغوی په داسی ډول وژل پکار دی چی سخت ضرر رسوونکی نه وی ورته .

۱۱۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پرموږ دواړو باندی په لار کی دلمانځه وخت داخل سو اواوبه نه وی موږتیمم وکی اولمونځونه مووکړه بیا اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت هم پاته وو ، زموږ څخه یوه اودس وکی بیایې لمونځ وکی اویوه شخص (هغه پخوانی لمونځ کافی وګڼی) او دوباره یې لمونځ نه وکی، تاسی ارشاد وفرمایاست چی دچا کار صحیح سو ؟

[سوال کوونکی: دوه صحابه رضي الله عنهما په روایت دعطآء بن یسار تابعی جلیل القدر رحمة الله علیه]

جواب : چاچی لمونځ نه دی را ګرزولی هغه قاعده او طریقه دشریعت پیدا کړه او لمونځ ورته کافی سو او چا چی دوهم وار لمونځ وکی هغه ته دوه واره ثواب ورسیدی (ابوداؤد ودارمی ونسآئی)

شرح : په تیمم سره دلمانځه ادا کولو څخه وروسته که چیری اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت باقی وو نو قاعده داده چی اول لمونځ کافی دی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته ددې وجی ده ﷺ دیوه صحابی رضي الله عنه په اړوند وفرمایل چی تا په اصلی شرعی قاعده باندی عمل وکی ، دوهم صاحب چی کم دوهم وار لمونځ کړی وو هغه نفل سو ددې وجی ده ﷺ ارشاد وفرمایی چی تاته دوه واره اجر حاصل سو یو دفرضو ثواب او یو دنفلی لمانځه ثواب ، لیکن کله چی قوی اُمید وی چی دلمانځه دبهتره او اصلی وخت تر ختمیدو دمخه به اوبه پیدا سی نو بهتره اوخوښه خبره داده چی په اول وخت کی دی په تیمم سره لمونځ نه کوی بلکه تر هغه وخته پوری دی انتظار وکی که چیری بیا هم نسوی پیدا نو تیمم دی ووهی او لمونځ دی ادا کی که یې چیری په تیمم سره لمونځ کوی اوپه همدې حالت کی یې اوبه پیدا سوې (مثلا خادم اوبه راوړی ، یایو څوك اوبه خرڅوونکی والا راغی) نو بیا دې لمونځ مات کړی اواودس دی وکی اوبیا دی دنوی سره څخه لمونځ ادا کی، که چیری یو شخص اوبه خرڅوونکی راغی او درانیولو طاقت یې هم وو نو تیمم نه دی صحیح اوبه دی رانیسی او اودس دی وکی ، که چیری اوبه ترحد زیاتی ګران قیمته وی نو رانیول یې واجب نه دی ، په ځنګله کی که چیری په اسبابو کی اوبه

موجودي وي مګر هغه يې نه وي په ياد نوتيمم يې وکي اولمونځ يې وکي او تر ادا کولو وروسته بيا ورپه ياد سوه نو لمونځ ادا سويدی ددوباره ادا کولو ضرورت يې نسته او که چيری په آبادی او کلی کی داسی موقع پيښه سوه نو راګرځول يې ضروری دی (دتيمم آسانه او په کار راتلونکی مسئلې په رساله الطهور المسلمين کی وګوره) .

١١٦. **پوښتنه** : زما دمور پرذمه باندی يو نذر وو دهغه دپوره کولو څخه مخکی دهغې وفات وسو آيا زه دهغې دطرفه څخه دا نذر پوره کولای سم ؟

[سوال کوونکی : حضرت سعد رضي الله عنه]

جواب : ادا يې که . (بخاری وغيره باختلاف الفاظ)

شرح : په دې کی اختلاف دی چی دسعد رضي الله عنه مور صاحبی رضي الله عنها دڅشی نذر ايښی وو دغلام آزادولو اوکه دروژو نيولو اوکه مطلق نيت بې له کم قيده ، مګر دا معلومه سوه چی دمړی دطرفه څخه که چيری دهغه وارث نذر پوره کی نو صحيح دی ، تفصيلی بيان دمړی دحج او نذر مخکی تير سو .

١١٧. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ماته په اسلام کی يوه داسی جامع او اصلی خبره را وښيه چی ترتا وروسته يې بيا دبل چا څخه دپوښتنی کولو ضرورت نه وي ؟

[سوال کوونکی : سفيان بن عبد الله رضي الله عنه دطآئف اوسيدونکی]

جواب : اٰمَنْتُ بِاللهِ وايه او بيا پرهمدغه باندی مستقيم او محکمه اوسه (مسلم ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجه)

شرح : دا جامع او دمعنی ډك قول حضرت افصح العرب والعجم ﷺ دالله تعالٰی دکلامِ پاك ددې ارشاد (١) څخه اخيستی دی چی: إِنَّ (٢) الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ، په حقيقت کی په دې څو الفاظو کی يې دايمان او اسلام ټول ضروريات جمع کړيدی ولی چی دايمان او توحيدِ خداوندی اعتقاد او اقرار يې په اٰمَنْتُ بِاللهِ سره ورته وښووی اوپاته چی څومره قدر ضروريات داسلام دی هغه ټوله داستقامت دپاره ضروری دی مستقيم اوسيدل هغه وخت صحيح کيږی چی دسر دوربښته په

---

(١). په ترمذی شريف کی دی : قل ربّی الله ثم استقم .

(٢). يعنی کومو خلګو چی وويل چی زموږ پروردګار الله تعالی دی بيا پرهمدغه باندی ثابت قدمه پاته سو هغه ته (دمرګ پروخت يا په قبرکی) ملايکی راځی او ورته وايی چی څه بيره او غم مه کوه موږ ستا هرډول کومك کوونکی يو . منه رحمه الله تعالی

اندازه هم (۱) دشریعت دلاری ځخه انحراف او کوږوالی نه وی او دهیڅ ارشاد په عملی کولو کی تقصیر نه وی ، دا ډیره لویه درجه او نهایتی سخت کار دی دچاچی الله تعالی خاص اعانت او کومك وفرمایی هغه ته نصیب کیدلای سی (۲) .

۱۱۸. **پوښتنه** : ای جناب سیّد عالَم ﷺ دمړه سوی حیوان څمړه پاکه ده اوکه ناپاکه او دهغې استعمال جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه په روایت دابن عباس او عآئشې رضي الله عنهم]

جواب : په رنګ ورکولو سره پاکیږی . (مسلم ونسآئی باختلاف)

شرح : کم حلال حیوان چی ذبح کړل سی دهغه څمړه خوپه خپله پاکه ده لیکن کم حلال حیوان چی ذبح سوی نه وی بلکه په یو ډول سره په خپله مړسوی وو یامړ کړل سو دهغه څمړه په رنګ (دباغت) ورکولو سره پاکیږی دارنګه دخنزیر ځخه ما سوا دټولو مردارو حیوانانو څمړه هم په دباغت سره پاکیږی. دباغت په هغو ټولو شیانو سره جائز دی چی په هغه سره دڅمړی رطوبت اونور وچ سی څمړه صافه سی او دبد بویی اوخرابیدو ځخه محفوظه سی، لکه پټکری (۳) او دببول (۴) (کیکر) ددرختی پوست ، دانار پوست اومازو (۵) او نور . لمر ته په وچولو سره هم دباغت راځی ، او صحیح همدا ده چی بیا په اوبو او نورو لندیدلو سره بیرته نه نجس کیږی ،

---

(۱). په انبیاوو او ملائکو او نورو باندی ایمان په حقیقت کی په ایمان بالله تعالی کی داخل دی او په استقامت کی هم داخلیدی سی . منه رحمه الله تعالی

(۲). حضرت شبلی رحمة الله علیه په خوب کی دحضور سرورِ عالَم ﷺ په زیات کولو سره مشرفه سو اوعرض یې وکی چی ما اوریدلی دی چی حضور ﷺ ارشاد فرمایلی دی چی سورۀ هود او ددې ډول نورو سورتونو زه بوډا کړم (غالبًا دمخکنیو امتونو دتباهی او عذاب حالات کم چی په دې سورتونو کی ذکر دی دهغه غم او دخپل امت پر حال باندی دبیری دوجی ځخه به دی ﷺ بوډا سوی وی) ده ﷺ وفرمایل چی نه ! بلکه دسورۀ هود دې آیت زه بوډا کړم چی: فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ (یعنی تاته چی څه ډول حکم سویدی پرهغه باندی په پوره ډول سره مستقیم اوسه او ستا سره ایمان راوړونکی هم) دده ﷺ ثابت قدمه کیدل څه سخت نه وه لیکن ده ﷺ ته دخپل ضعیف امّت فکر او غم وو چی دا خلګ به ځنګه مستقیم واوسی . منه رحمه الله تعالی

(۳). پټکری : دمالګی دقسم ځخه یو ډول معدنی ماده چی دحیوانانو دخوراك دپاره هم استعمالیږی . مترجم

(۴). ببول : یو قسم ځوز لرونکی درخته چی په کیکر سره مشهوره ده . مترجم

(۵). مازو : یا ماجو هم ورته وایی ، یوه مشهوره دوا ده . مترجم

دانسان وربښتان ، غاښ ، هډوکی ، پوست او نورو شیانو استعمالول حرام دی او دهغه پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی (۱) .
۱۱۹. **پوښتنه** : بعضی وختونه (دیوه سخت ضرورت دوجی څخه) موږ په کور کی لمونځونه کوو او بیا راځو په مسجد کی ګورو چی لمونځونه په جماعت شروع سویدی په هغه کی هم شریکیږو لیکن په زړه کی شبه پاته وی چی معلومه نه ده داسی ډول شریکیدل صحیح دی او که نه ؟
[سوال کوونکی : حضرت ابو ایوبِ انصاری او نور صحابه رضی الله عنهم]
جواب : شریکیدل پکار دی اوکمه شبه په زړه کی راوړل نه دی پکار ولی چی په دې صورت کی شریکیدونکی ته دجماعت ثواب حاصلیږی (ابوداؤد)
شرح : دوهم وارچی کم لمونځ وکړل سی هغه نفل دی او هغه هم ثواب لری او دومره اجر به ورته حاصل سی چی ګواکی فرض یې په جماعت سره ادا کړیدی لیکن دنورو احادیثو او اقوالو څخه دصحابه (۲) وو رضی الله عنهم معلومه سویده چی دا حکم صرف دماپښین او ماخوستن دپاره دی ، په سهار او مازدیګر او ماښام کی که چیری داسی اتفاق پیښ سی نوپه جماعت نه شریکیدل ورته پکار دی .
۱۲۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما پلار وفات سویدی او ډیر مال یې پرې ایښی دی او (دصدقې ، خیرات او نورو شیانو) هیڅ وصیت یې نه دی کړی ، اوس که چیری زه دهغه دطرفه څخه صدقه وکم نو دابه دهغه دګناهونو کفاره وګرځول سی (او زما ددغی صدقې څخه به هغه ته څه نفع ورسیږی) او که نه ؟
[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو هریرة رضی الله عنه]
جواب : هو! ستا صدقه به دهغه دپاره دګناهونو دکفارې باعث وګرځول سی (اوستا دخیرات څخه به هغه ته ضرور نفع ورسیږی) ، (مسلم شریف)
شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چی مړی ته دثواب درسیدو دپاره صدقه او خیرات کول جائز دی بلکه مستحب او مسنون دی او ددې شیانو ثواب مړی ته رسیږی (که چیری هغه په عذاب کی اخته وی نو سپك والی پرراځی اوکه نه وی نو مرتبې او درجې یې په لوړیږی) مګر داسی صدقه او خیرات دوارثانو پرذمه باندی نه دی لازم او واجب صرف مستحب دی په دې شرط چی پراخی وی په مال کی .

(۱). ددباغت او نورو بعضی مسئلې په ص ۹۹ - ۱۰۰ کی وګوری . منه رحمه الله تعالی
(۲). دهدیة المتقین اومه ۷ صفحه وګوره . منه ؒ

او نور حقوق دمړی لکه پور اونور که چیری مړی مال پرې ایښی وو نو دهغه مال څخه یې ادا کول واجب او لازم دی برابره خبره ده که هغه وصیت کړی وی اوکه نه ، او که یې چیری مال نه وو پرې ایښی نو وارثانو ته اختیار دی چی دخپل مال څخه دهغه پرذمه باندی واجب سوی حقوق ادا کوی او هغه بری الذمه کوی او که نه ؟ مقصد دا چی دمړی دطرفه څخه صدقه او خیرات کول دهغه دپاره په آخرت کی نهایتی نافع او دګناهونو دکفارې سبب ګرځی .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الْاَخْيَارِ . آمین

*　*　*

دفتاوی محمدی ﷺ دوهمه حصه

دحضرت سیّدنا عمر بن الخطاب خلیفه دوهم رضی الله عنه فتوٰی :

۱۲۱ . **پوښتنه** : زما عمه مغیره بنت الحارث چی یهودیه وه دیمن په ملك کی وفات سوه اوس دهغې دترکې اومیراث مستحق څوك دی زه یم اوکه دهغې یهودی قریب

[سوال کوونکی : محمد بن اشعث رحمة الله علیه]

جواب : ددې وارث ددې دقریبانو څخه هغه څوك کیدی سی څوك چی ددې هم مذهب (یعنی یهودی) وی ، څوك چی ددې ترټولو زیات قریب او رشته دار او عزیز وی (دارمی شریف)

شرح : محمد بن الاشعث دیمن اوسیدونکی وو کله چی دهغه عمه وفات سوه نو دیمن څخه راسپور سو په مدینه منوره کی ددې بابرکت خلیفه په خدمت کی حاضر سو کم چی درسولِ مقبول ﷺ ریښتینی ځای ناستی اودمسلمانانوخیر طلبوونکی مقبول بنده وو ، دجواب څخه معلومه سوه چی دکافر دمیراث (برابره خبره ده که کافر آتش پرست وی او که مجوسی ، یهودی وی او که نصرانی) مستحق مسلمان نسی کیدی بلکه هغه وارث به یې حقدار وی څوك چی په کفرکی دده سره شریك وی، داغه رنګه دمسلمان کافر وارث دمیراث څخه محروم دی، یوازی هغه وارثانو ته به ورکول کیږی څوك چی مسلمان وی (دامام احمد رحمة الله علیه قول دی چی که چیری دمیراث تر تقسیم کیدو دمخه یوڅوك کافر مسلمان سی نوبیا دمیراث څخه

نه محروم کیږی) .

١٢٢. **پوښتنه** : یا امیر المؤمنین رضی الله عنه جراد (یعنی ملخ) حلال دی او که نه ؟

جواب : (حلال دی) زما زړه غواړی چی زموږ سره دهغو یوه کوچنۍ ټوکرۍ وای او موږ ورڅخه خوړلی . (مؤطا)

شرح : لکه څنګه چی ماهۍ برابره خبره ده که ژوندۍ پیدا سی یا مړ هرډول حلال دی داغه رنګه ملخ هم مړ وی که ژوندۍ هرډول حلال دی ، ذبح کولو ته نه دماهی حاجت سته او نه دملخ ، البته دماهی یو قسم حرام هم دی یعنی هغه چی په اوبو کی دننه مړسی اوبیایې څپې دباندی راوغورځوی، دملخ هیڅ قسم هم حرام نه دی.

دحضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی بن ابیطالب رضی الله عنه فتوٰی

١٢٣. **پوښتنه** : ای امیر المؤمنین رضی الله عنه ! ما دکوفې شاته اوښان څرول دهغو څخه یو اوښ په یوه غار کی ولویدی (او مرګ ته نژدی سو) ماته اندیښنه سوه چی شاید تر را ایستلو او ذبح کولو څخه مخکی مړ سی ځکه نو ما یوه تیره اوسپنه را واخیسته (بسم الله می وویل) دهغه په بغل می ننه ایستل (او زخمی می کی ، وینه یې وبهیده بیا چی کله یې ساه وخته نو) دهغه اعضآء می ټوټې ټوټې کړه پرخپلو قریبانو می تقسیم کړه اوس هغوی ددې غوښی دخوړلو څخه انکار کوی تاسی ارشاد وفرمایاست چی هغه وخورو او که نه ؟

[سوال کوونکی : راشد سلمانی رحمة الله علیه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوری او ماته هم پکښی حصه راکړئ (رواه ابن ابی شیبة ونقلته من فتح الباری) .

شرح : دتښتیدو اوپه واك کی دنه راتلوپه وجه، یاپه یوه غار او بل شی کی دلویدو په وجه دکم ځای څخه چی دژوندی راوتو امیدنه وی کله چی یې ذبح کول ممکن نه وی نو ددارنګه زخم لګولو څخه ذبیحه حلالیږی (مفصّلی مسئلې ددې قسم مخکی تیری سویدی) جناب علی رضی الله عنه دسیّد المرسلین ﷺ دسنتو داتباع په خاطر دسوال کوونکی دشبهې دایسته کولو او زړه خوشحاله کولو دپاره خپله هم غوښی ورڅخه طلب کړی .

دخادم او متبع سنت صاحب مقام محمود حضرت سیّدنا ابن مسعود رضی الله تعالی عنه المعبود فتوٰی :

١٢۴. **پوښتنه**: موږ دواړو دماښام په لمانځه کی دامام سره یوه رکعت ونیوی دامام

تر سلام وروسته مونږ دواړه دخپل فوت سوو رکعتونو دادا کولو دپاره ولاړ سوو ، مسروق یو رکعت ادا کی دالتحیات دویلو دپاره کښېنستی (اوبیا تر یوه رکعته وروسته یې التحیات ویل پوره کړه) لیکن جندب یوازی داخیری رکعت تر ادا کولو وروسته کښېنستی اوس وفرمایاست چی دچا فعل صحیح دی ؟
[سوال کوونکی : مسروق وجندب شاگردان ابن مسعود رضي الله عنهم]
جواب : تاسی دواړوښه کړیدی (یعنی لمونځ ددواړو اداسو) لیکن زه داخوښوم چی دمسروق په مثل سره لمونځ کوی (یعنی ترهررکعت وروسته التحیات وایاست) .
شرح : تر دوو رکعتو وروسته چی کله کښېنستل واجب دی لهذا دیوه رکعت دامام سره او یوه رکعت دیوازی کولو څخه وروسته دی دالتحیات دپاره کښېنی ، بیا دې دریم رکعت وکی او کښېدی نی ، لیکن که چیری تر یوه رکعت یوازی ادا کولو وروسته نه کښېنستی بلکه یوازی په آخرکی کښېنستی لکه چی په پوښتل سوی صورت کی جندب رحمة الله علیه کړی وه نوبیا هم لمونځ ادا کیږی او سجده سهو نه لازمیږی .
۱۲۵. **پوښتنه** : ای مخدوم او مکرم استاده ! ما خپلی زوجې ته طلاق ورکی دواه واره ترحیض راتلو وروسته ددې حیض راتلل ودریدی تر اتلسو ۱۸ میاشتو پوری نه راغی په همدې حالت کی ددې وفات وسو ، ماته دهغې په میراث کی حصه اخیستل جائز دی او که نه ؟
[سوال کوونکی : حضرت علقمه رحمة الله علیه شاگردِ ابن مسعود رضي الله عنه]
جواب : خدای تعالی ددې ښځی میراث ستا دپاره ودروی ، حصه ورڅخه واخله او په خپل کار کې یې راوله (مؤطا)
شرح : تر طلاق وروسته چی کله درې واره حیض راسی نو عده تیریږی او دنکاح علاقه بیا نه پاته کیږی، دا درې واره حیض راتلل شرط دی برابره خبره ده که په هر څومره موده کی راسی، که چیری دسوال کوونکی ښځه دریم وار هم دحیض څخه فارغه سوی وای نو زوج ته په میراث کی حصه نه رسیده ولی چی هیڅ علاقه نه وه پاته لیکن دده په مقدر کی دښځی دریم وار حیض راتلل وځنډیدل او په همدغه حالت کی وفات سوه ده ته حصه ورسیده ولی چی که چیری په عده کی زوجه مړه سی نو زوج دهغې دمال څخه حصه وړی ، ددې وجی حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه په جواب کی وفرمایل چی ددې میراث خدای تعالی ستا دپاره ودروی

ددې ښځه معلومه سوه چې دطلاق په عده کې ددرو وارو حیض راتلو اعتبار دی دمیاشتو دشمیر نه دی البته که چیری ښځه دشپیتو ۶۰ یا پنځه پنځوسو **۵۵** کلو وعمر ته ورسیږی او دحیض څخه بالکل مایوسه سی نو دهغې دپاره دطلاق عده صرف درې میاشتی ده دارنګه هغه کوچنۍ انجلۍ چی هغې ته حیض نه راځی په طلاق کی به درې میاشتی تیروی .

دحضرتِ عبد الله ابن العباس افضل الفقهآء وابن عم رسول الله ﷺ فتوٰی :

۱۲۲. **پوښتنه** : حآئضې ښځی که چیری دسجدې آیت دیو چا څخه واوریدی نو سجده به کوی او که نه ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم الاسم]

جواب : سجده دی نه کوی ددې وجی چی سجده تلاوت هم (ګواکی یو قسم) لمونځ دی . (دارمی شریف)

شرح : په قرآن مجید کی څورالس ۱۴ ځایونه داسی دی چی دهغه آیت پر ویونکی او اوریدونکی دواړو باندی سجده لازمیږی دا اختیار دی چی هغه وخت یې ادا کوی اوکه بل وخت یې ادا کوی ، کله چی سجده هم دلمانځه یو جزء دی او دسجدهٔ تلاوت دواجبیدو او ادا کولو دپاره هغه ټوله شرطونه دی کم چی دلمانځه دپاره وی یعنی عاقل ، بالغ ، دحیض څخه به پاکه وی او دادا کولو په وخت کی به سره داودسه قبلې ته مخامخ وی ، ځای او کالی به یې پاك وی ددې وجی ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چی سجده تلاوت هم ګواکی یو قسم لمونځ دی لکه څنګه چی لمونځ پرحآئضې نه دی واجب داغه رنګه سجدهٔ تلاوت هم نه ده پرواجب برابره خبره ده که یې خپله ووایی یا یې دبل چا څخه واوری البته که یې چیری حآئضه په خپله ووایی نو پر اوریدونکو باندی سجده واجبیږی په خپله پر حآئضه باندی نه واجبیږی او په همداسی حالت کی هغه دقرآن کریم په تلاوت کولو سره ګناهګاره کیږی هم .

۱۲۷. **پوښتنه** : ای ابن عم رسول الله ﷺ دیوه سړی دوې زوجی دی یوې زوجی یې یوې بلی انجلۍ ته شیدې ورکړی او بلی زوجی یې یوه هلك ته اوس ددې دواړو هلك او انجلۍ په مابینځ کی نکاح جآئزه ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دعمرو بن شرید تابعی رحمة الله علیه]

جواب : (نه ده جآئز ځکه) هغه نطفه چی دهغه دوجی څخه کوچنۍ پیدا کیږی او شیدی را کښته کیږی په دواړو ځایو کی یو دی . (موطا)

شرح : دا دواړه کوچنیان په خپل مابینځ کی سره ورور او خور سوه ځکه دکم زوج دوجی ځخه چی ددواړو ښځو شیدی راځی هغه ددې دواړو کوچنیانو رضاعی پلار سو .

دجناب عاشقِ سنت خیر البشر حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فتوٰی

۱۲۸. **پوښتنه** : ای حضرت کم ماهیٔ چی دریاب په خپلو ځپو سره پر کناره باندی وغورځوی هغه حلال دی او که نه ؟ دهغه خوراك جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الرحمٰن صاحبزادهٔ ابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوره دهغه په خوراك کی هیڅ اندیښنه نسته (او په حلال کیدو کی یې هیڅ شبه نسته) . (موطا)

شرح : دا سوال دحضرت ابو هریرة رضي الله عنه صاحبزادة عبد الرحمٰن کړی وو اول خو ابن عمر رضي الله عنهما ددې دخوراك ځخه ممانعت کړی وو لیکن کله چی کورته راغی اوپه قرآنِ مجید کی یې دا آیت ولیدی چی : أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ نو عبد الرحمٰن ته یې دخپل خاص خادم حضرت نافع رحمه الله په واسطه زبانی وینا واستوله چی ویې خوره هیڅ حرج نسته پکښی ، دا حکم دهغه ماهی دی چی داوبو ځخه دباندی تر را غورځیدو وروسته مړ سی یا دتالاب اوبه وچی سی او مړسی او کم چی په اوبو کی دننه مړ سی او لوړ راپورته سی نوپه حدیث شریف کی ددې دخوراك ممانعت فرمایل سویدی هغه نه خوړل پکار دی هغه حرام دی .

۱۲۹. **پوښتنه** : که چیری یو شخص دجماعت په لمانځه کی شریك سی او بیا په لمانځه کی ورپه یاد سوه چی ما تردې دمخه لمونځ نه دی ادا کړی نو دهغه شخص دا لمونځ ادا کیږی او که به یې دوباره کوی ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دنافع رحمه الله]

جواب : هغه ته پکار دی چی دامام سره تر پوره کیدو وروسته خپل مخکنیٔ قضا سوی لمونځ ادا کی او بیا هغه لمونځ را وګرځوی کم چی یې دامام سره کړیدی (موطا)

شرح : واجب داده چی اول خپل قضا سوی لمونځ ادا کی بیا راتلونکیٔ لمونځ وکی نوده چی کم لمونځ دامام سره کړیدی هغه نسو ادا ولی چی دهغه ځخه دمخه لمونځ دده پرذمه باندی باقی دی مګر دامام پرېښوول هم مناسب نه دی ددې وجی دامام سره چی هغه لمونځ پوره کړی نو مخکنیٔ قضا سوی لمونځ دی ادا کړی کله چی

مخکنۍ لمونځ اداسو نوبیا دی دا لمونځ دوباره وکی کم چی یې دامام سره کړیدی لیکن دقضا سوی لمانځه ادا کول دوخت تر لمانځه دمخه حکم دهغه چا دپاره دی چی دهغه پرذمه باندی ترپنځو لمونځو زیات قضا سوی لمونځونه نه وی اوښتی که چیری قضا سوی لمونځونه ترپنځو زیات وی نودا چی هغه پرېږدی او دموجوده وخت لمونځ اول ادا کړی هم جآئز دی .

دمیر منشی دحضور سرورِ عالَم ﷺ حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه فتوٰی :

١٣٠. **پوښتنه** : ای کاتبه درسول الله ﷺ ما پربعضو خلګو باندی یوڅه کپړه (ټوکر) په قرض باندی خرڅ کړی وو اوس هغه خلګ نقدی روپۍ را کول غواړی او وایی چی ته یوڅه روپۍ معاف کړه نو موږ به نقدی روپۍ درکړو دا صورت جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: صالح بن عبید مدنی رحمة الله علیه]

جواب : (دا صورت نه دی جآئز لهذا زه تاته اجازه نسم درکولای چی دا قسم معامله وکړی) او چی داسی روپۍ په خپل خرڅ او استعمال کی راولی . (موطا)

شرح : مثلاً پنځوس ۵۰ روپۍ دیو چا پرذمه باندی ددوو ۲ میاشتو په وعده باندی لازمی وی اوس هغه وایی چی په اوس وخت کی (یعنی تر دوو میاشتو پوره کیدو مخکی) څلویښت ۴۰ روپۍ واخله او لس ۱۰ روپۍ معاف کړه دا نه دی جآئز ، دا ربوٰا او سود دی ولی چی ګواکی لس ۱۰ روپۍ یې تاوان وکی او دوې څلور میاشتی مخکی یې روپۍ حاصلی کړیدی ، بس همدغه ربوٰا ده .

دحضرت سیّدنا عمّار بن یاسر صحابی قدیم الاسلام رضی عنه ربّ الانام فتوٰی :

١٣١. **پوښتنه** : ای حضرت که چیری یو څوك خپل ذکر مسه کړی نو اودس ماتیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: اهلِ مجلس په روایت دعمیربن سعد رضی الله عنهما]

جواب : (اودس نه ماتیږی ځکه لکه څرنګه چی نور اندامونه دی همدغه رنګه) هغه هم ستا دبدن څخه یوه ټوټه ده (لیکن خامخواه هلته دلاس وړلو ضرورت څه دی) ستا دلاس وړلو دپاره نور ډیر بدن موجود دی (موطا) .

شرح : بې له ضرورته دی پر داسی ځایو باندی لاس نه تیروی ، او که چیری لاس ولګول سی هم نو اودس نه ماتیږی لیکن مستحب او بهتره په داسی صورت کی دا ده چی اودس وکی .

دام المؤمنین سیّدتنا حضرت عآئشة صدیقه رضی الله عنها فتوٰی :

١٣٢. **پوښتنه** : که چیری په حالت کی دجنابت پر بدن باندی خوله (عرق) راسی پر

کپړو باندی ولګیږی نو کپړې به ناپاکه سی او که نه ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دقاسم ورور زادهٔ دعآئشې رضي الله عنها]
جواب: ددې هیڅ مضآئقه (ممانعت) نسته کپړې ددې څخه نه ناپاکه کیږی. (دارمی)
شرح : په جنابت کی چی کله حکمی نجاست دی په ښکاره پر ټوله بدن باندی کم نجاست نه وی لګیدلی لهذا دهغه خوله او نارې پاکی دی په دې سره کالی نه ناپاکه کیږی البته که چیری پر بدن باندی یو ځای ښکاره پلیتی لګیدلی وی نو چی دخولې سره وبهیږی او دهغه پوره اثر پر کالو باندی راسی نو بیا کالی ناپاکه کیږی .

دمشهور صحابی حضرت ابو هریرة رضي الله عنه حافظ احادیث نبویّه ﷺ فتوٰی :

۱۳۳ . **پوښتنه** : ښځی ته په حالت کی دحیض سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ للهِ وَلاَ اِلٰهَ الاَّ اللهُ وَاللهُ اَكْبَرْ ویل جآئز دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]
جواب : جآئز دی . (دارمی شریف)
شرح : دا رنګه نور اذکار او دعاوی ویل صحیح دی البته قرآن مجید ویل ورته حرام دی .

دحضرت سعید بن مسیب سیّد التابعین علیه رحمة ربّ العالمین فتوٰی :

۱۳۴ . **پوښتنه** : یا حضرت کم وخت چی امام خطبه ویله یوه شخص ته پریچې راغی (هغه الحمد لله وویل نو) فلانی شخص دهغه جواب ورکی (یعنی یرحمك الله یې وویل) ؟ [سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]
جواب : هغه ته ووایه چی بیا داسی نه کوی (ولی چی په وخت کی دخطبې سلام او کلام او یرحمك الله ټول ناجآئز دی) . (کتاب الآثار للامام محمد رحمة الله علیه) .
شرح : پریچونکې چی کله الحمد لله ووایی نو اوریدونکو ته یرحمك الله ویل لازمی او داسلامی حقوقو څخه دی او په احادیثو کی ددې تاکید راغلی دی لیکن حالت دخطبې چی کله دلمانځه په مثال دی لهذا په هغه کی چی څرنګه سلام او دعا اونور ناجآئز دی داغه رنګه داهم ناجآئزدی، حضرت سعیدبن مسیب رحمة الله علیه ډیر لوی تابعی دی په سنه ۱۳ هجری کی دحضرت عُمر فاروق رضي الله عنه په خلافت کی پیدا سویدی دسلهاوو صحابه وو رضي الله عنهم سره یې ملاقات کړیدی ، په زهد ، عبادت او علم کی په خپله زمانه کی بې مثله وو دابو هریرة رضي الله عنه شاګردِ رشید وو، څلویښت ۴۰ حجونه یې کړی وه، په سنه ۹۳ هجری کی یې وفات وسو، رحمه

الله تعالی بفضله

دعالقیدر تابعی حضرت سعید بن جبیر شهید رحمة الله علیه فتوٰی :

١٣٥. **پوښتنه** : یاحضرت که یوچا دیوې مقرری مودی په وعده سره غله (دسرو زرو یا سپینو زرو یا روپو په عوض کی) خرڅه کړه او بیایې پرځای دنقد قیمت (خرما یا بل خپل دضرورت شی) واخیستی نو جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]

جواب : هیڅ ممانعت نسته جآئز دی . (موطا)

شرح : مثلاً زمورِ دغلې قیمت لس ١٠ روپۍ درانیوونکی پرذمه باندی واجب وی مورِ هغه روپۍ نه وی قبض کړی بلکه خرما یا کپړه یا یوبل شی مو په رانیوی نو هیڅ ممانعت نسته ولی چی په قیمت کی دا شرط نسته چی ترڅو پوری یې قبض کړی نه وی په هغه کی دی تصرف نه کوی .

دزاهد او عالم حضرت قاسم پسر زاده دخلیفه اوّل رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

١٣٦. **پوښتنه** : که چیری یو شخص په حالت کی دحیض دزوجې سره صحبت وکړی نو ددې څه کفاره ورکول پکار دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الرحمٰن بن قاسم رحمة الله علیه]

جواب : خدای تعالی ته دی عاجزی، عذر، توبه اواستغفار وکړی اوبیا دی هیڅکله داسی نه کوی (دارمی)

شرح : په حالت کی دحیض صحبت او مجلس کول نهایتی سخته او لویه ګناه ده او دسلهاوو قسمونو مریضیو سبب دی دسوال کوونکی مطلب داوو چی آیا څه مالی کفاره ورکول هم لازم دی او که نه ؟ دجواب څخه معلومه سوه چی په اخلاص دزړه سره توبه او استغفار کول کافی دی مال ورکول ضروری نه دی لیکن که چیری دخپل قدرت په اندازه صدقه او خیرات هم وکی نوددې سخت معصیت او ګناه دوجی څخه چی کم غضبِ خداوندی پرجوش باندی راځی په هغه کی به سپك والی راسی ځکه چی په حدیث شریف کی راغلی دی چی دخدای تعالٰی غصه او درد صدقه کښته کوی او دسُوءِ خاتمې (یعنی بدی خاتمی او بد انجام) څخه یې محفوظه کوی .

دباعمل عالم حضرت سالم پسر زاده خلیفه دوم رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

١٣٧. **پوښتنه** : یوشخص په سفرکی یوځای تم سو او اراده کوی چی ددې ښار څخه

به نن یا سبا ځم لیکن دیوه نه یوه ضرورت په وجه هره ورځ **تلل** وځنډیږي په داسې صورت کې به دلمانځه قصر کوي اوکه به يې پوره کوي ؟
[سوال کوونکی: هشام بن عُروه أُستاذ امام ابو حنیفة رحمهما الله]
جواب : قصر دې کوي که څه هم چې په دې ډول سره میاشتې تیرې سي . (موطا)
شرح : قاعده داده چې کله مسافر په یوه ښار کې دپنځلسو **۱۵** ورځو تم کیدو اراده وکې نو پوره لمونځ دې کوي که نه وي نو دمسافرینو په ډول قصر دې کوي یعنې څلور رکعته لرونکې لمونځونه دې صرف دوه رکعته کوي ، نو که چیرې يې په یوه ښار کې اراده خو ترپنځلسو ورځو کمه کړې وه لیکن داتفاقي اسبابو څخه **تلل** ځنډیدل مګر دپنځلسو ورځو اوسیدو قصد يې بیا هم نه وو کړې همیشه به يې دتلو اراده وه او یوه وجه به مخ ته راتله او پاته به سو نو قصر دې کوي برابره خبره ده که هر څومره ورځې او میاشتې تیرې سي .
دحضرتِ عطآء بن ابی رباح تابعي جلیل القدر رحمه الله فتوٰی :
۱۳۸. **پوښتنه** : یا شیخ مکرم ! که چیرې دیوې ښځې په غاړه کې یو نقش یا تعویذ وي چې په هغه کې کلامِ الٰهي او دخدای تعالٰی نوم مبارك وي نوپه حالت کې دحیض دې هغه ایسته کوي او که دې په غاړه کوي ؟
[سوال کوونکی : عبد الملك رحمه الله]
جواب : که چیرې په چمړه یاکپړه یابل شي کې پیچلې وو نو لیرې دې کړې او که چیرې دسپینو زرو په پوښ کې بند وو نو اختیار دی ایسته کوي يې او که نه . (دارمي شریف)
شرح : حضرت عطآء ته دحضرت ابن عباس اوحضرت ابو هریرة او دنورو ډیرو صحابه کرامو رضي الله عنهم دشاګردۍ فخرحاصل دی په خپله زمانه کې ترټولو علماوو لوړ وو ، په سنه **۱۱۵** هجري کې وفات سو ، دده څخه په سلهاوو فتاواوې را نقل سویدي ، په دې جواب کې يې دکلامِ الٰهي دبې ادبۍ څخه دمحفوظه کیدو دپاره عمده جواب او فتوٰی ورکړیده مګر دايې په طور داحتیاط فرمایلې دي .
فتوٰی دحضرت سیّد المجتهدین امام اعظم ابو حنیفة علیه رحمة رب العالمین :
۱۳۹. **پوښتنه** : یوه شخص دوبي ته دپرېوللو دپاره کپړې ورکړې وې ددوبي په کور کې اور ولګیدی اوهغه کپړه هم وسوځیدل اوس به ددوبي پرذمه باندې تاوان واجب وي او که نه ؟ [سوال کوونکی: حضرت امام محمد رحمه الله اونور]

جواب : ددوبی پرذمه باندی تاوان نه دی واجب . (کتاب الآثار)

شرح : دوبی او خیاط او رنګریز او نور کم چی ډیرو خلګو کار کوی هغه ته اجیر مشترك (ګډ مزدور) ویل کیږی دهغه سره چی کم شی وی پر هغه باندی که چیری یو داسی آفت راسی چی په هغه کی ددې خلګو څه لاس نه وی نو تاوان بالکل درباندی نه دی واجب (مثلاً اور ولګیږی یا غلا سی) او که چیری دهمدې خلګو په لاسو باندی قصداً یا بی له قصده څه تاوان ورسیدی نو ددوی پرذمه باندی تاوان واجب دی (لکه ددوبی دوهلو اوټکولو څخه چی کپړه پټاؤ سی یا دګړی ساز دلاس څخه پرزه ولویږی) مګر بهتره داده چی په دې قسم واقعاتو کی دهغه څخه ډیر لږ واخلی او دهغه سره صلح وکی دتاوان او ضمان په نامه سره دی نه څه ورکوی اونه دی څه اخلی .

(که څه هم چی دفقه حنفی په بې تعداد او بې شمیره کتابونه او ټولی فتاواوی او مسآئلی په حقیقت کی دحضرتِ امام مخدوم الانام رحمة الله علیه فتاواوی دی چی په هغه کی په ډول دتبرك سره یوه خاصه فتوٰی دده په نامه مبارك سره درج کول مناسبه معلومه سوه ځکه چی دی رحمة الله علیه هم دتابعینو په درجه کی داخل دی او دسیدنا انس او نورو صحابه وو رضی الله عنهم په دیدار سره مشرفه سویدی) .

دتاج الاولیآء قدوة الاصفیاء حضرت حسن بصری قدس الله سره العزیز فتوٰی :

١۴٠ . **پوښتنه** : دکومو اوبو څخه چی (دځلې په ابښوولو سره) حآئضې چیښل کړی وی دهغه څخه اودس کول جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دکثیر بن شِنْظِیر رحمة الله علیه]

جواب : جآئز دی (دارمی شریف) .

شرح : تردې مخکی ددې قسم مسئلې مفصلی تیری سویدی ، ددې فتوا څخه هم معلومه سوه چی دحآئضې ظاهری اندامونه لاس ، پښې او نور پاك وی .

اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا وَاغْفِرْ ذُنُوْبَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلاَنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْمُسْلِمِیْنَ ، وَصَلِّ عَلٰی نَبِیِّكَ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِیْنَ . آمین ، تـمّت بالخیر

الاثنین ، ٢١ شعبان ، ١٤٢٨ \ ٣ سبتمبر 2007

ترجمه او تحقیق :

العبد الضعیف الحافظ محمّد احمد الحقّانی الأفغانی غفر الله له